

1

2009

Diakonian tutkimus

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittaja

Diakonian yliopettaja, professori (Tallinna), dosentti **Kari Latvus**
kari.latvus@diak.fi, puhelin 0400-9799 21
Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit
kirja-arvosteluja lukuunottamatta

Toimitussihteeri

Tohtorikoulutettava **Laura-Elina Koivisto**
laura-elina.koivisto@helsinki.fi, puhelin 040-519 7207

Toimittajat

Tutkija, TT, dosentti **Anne Birgitta Pessi**
anne.b.pesti@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

TtM **Raija Pyykkö**
raija.pyytko@professoriliitto.fi, puhelin 044-542 0290
Raija Pyykkö ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Tutkimus- ja kehittämisspällikkö, VTT, **Marjaana Seppänen**
marjaana.peppanen@helsinki.fi, puhelin 050-588 0724

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto

Tutkimuspäällikkö, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, HY
Professori Paavo Kettunen, Joensuun yliopisto
Yksikön johtaja Heikki Hiilamo, Diak
Professori Sakari Hänninen, Stakes
Yliassistentti Irene Roivainen, Tampereen yliopisto
Pastori Kai Henttonen, Berliini
Yhteinen diakonias sihteeri Anne Maria Maunuksela, Espoon seurakuntayhtymä
Professori Heikki Kotila, HY
Professori Juho Saari, Kuopion yliopisto
Yliopettaja Lea Rättyä, Diak
Ohjelmajohtaja, TL Antti Elenius, Namibia
Toiminnanjohtaja Riitta Hiedanpää, Diakoniatyöntekijöiden Liitto
Dosentti Virpi Mäkinen, Helsingin yliopisto

Ulkoasu ja taitto: Seija Puro

ISSN 1795-5270

Diakonian tutkimus

I

2009

SISÄLLYS

Kirjoittajat 2

Pääkirjoitus

Anne Birgitta Pessi Diakonia eilen, tänään, huomenna3

Artikkeli

Valdemar Kallunki Yhteistyötä herätyskristillisen ja kansankirkollisen jännitteessä –uskonnollinen ja yhteiskunnallinen toimikenttä kuntayhteistyössä5

Kirjoitukset

Kari Latvus Diakonian virka uusimman raamatuntutkimuksen valossa. Väärinkäsityksiä ja tosi rakkautta36
Vesa Häkkinen Kansainvälisen diakonian ydinsisällöstä47
Pekka Leväniemi Suomen Vapaakirkko uudistaa diakoniatyötään.....50

Kolumni

Anne Birgitta Pessi Onko ihminen altruistinen vai itsekäs olento?58

Kirjallisuus

Leena Nissinen Auttamisen rajoilla – Myötätuntopuomuksen synty ja ehkäisy (Asta Turtiainen)60
Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä ja Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa (Jukka-Pekka Fabrin).....61
Edward Dommen ja James D . Bratt (toim.) John Calvin Rediscovered. The Impact of His Social and Economic Thought (Kari Latvus)63
Gottfried Hammann Die Deschichte der christlichen Diakonie. Praktizierte Nächstenliebe von der Antike bis zur Reformationszeit (Kari Latvus).....64
Johannes Nissen Diakoni og menneskesyn (Esko Ryökäs)66

Diakonian tutkimus I / 2009 kirjoittajat

Jukka-Pekka Fabrin
YTM, asiamies
Martinus-säätiö
jukka-pekka.fabrin@martinus.fi

Vesa Häkkinen
Yksikön päällikkö
Koulutus- ja seurakuntapalvelu
Kirkon Ulkomaanapu
vesa.hakkinen@kirkonulkomaanapu.fi

Valdemar Kallunki, tutkija
Käytännöllisen teologian laitos
Helsingin yliopisto
valdemar.kallunki@helsinki.fi

Kari Latvus
Yliopettaja (Diak), professori (Tallinna)
kari.latvus@diak.fi

Pekka Leväniemi
Sosionomi, diakoni AMK
Pastori, Suomen Vapaakirkko
Settlementityöntekijä

Anne Birgitta Pessi
Dos., TT, tutkija
Käytännöllisen teologian laitos
Helsingin yliopisto
anne.b.pesti@helsinki.fi

Esko Ryökäs
TT, YTL, systemaattisen teologian
lehtori
Joensuun yliopisto
ryokas@joyx.joensuu.fi

Asta Turtiainen
Järjestösihteeri
Diakoniatyöntekijöiden Liitto
asta.turtiainen@dtl.fi

Diakonia eilen, tänään, huomenna

Kirkon uusi nelivuotiskertomus on kiehtovaa luettavaa myös diakonian osalta. Uusi ja yllättävä ei ole se tieto, että diakonian asiakkaat ovat viime vuosina vähentyneet merkittävästi; asiakaskontaktit harvenivat lähes kymmenesosalla vuosien 2003 ja 2007 välillä. Samoin vähenivät diakoniar ryhmien ja -piirien määrä ja kävijät. Diakoniatyön asiakkaina oli v. 2007 noin viisi prosenttia kirkon jäsenistä. Suomalaiset ovat erityisen tyytyväisiä diakoniatyöhön vanhustyössä, kuten myös ylipäätään vaikeuksissa olevien auttamisessa, mutta heikkojen ja työttömien puolestamies kirkko voisi kansalaisten mielestä vielä petrata toimiaan.

Näihin laskeviin trendeihin nähden on merkillepantavaa – ellei suorastaan hämentävää – se, miten vahvana käyntikorttina diakoniatyö avautuu suomalaisille; eikä vain diakonian vaan myös koko kirkon käyntikorttina. Tuore tutkimus (Pessi, A.B. & Saari, J., *Hyvä tahto. Suomalaisen auttamisen asenteet ja rakenteet*) osoittaa, että kun suomalaisia pyydetään valitsemaan väittämien väliltä ”Kirkon tulee olla vahvasti mukana julkisessa keskustelussa esim. oikeudenmukaisuudesta” versus ”Kirkon ei tule olla näkyvästi mukana julkisessa keskustelussa”, selkeä enemmistö (80%) kallistuu ensin mainitun väitteen puolelle. Samoin valittaessa väitteiden ”Kirkon tulee sekä tehdä hengellistä työtä että auttaa esim. vanhuksia. Joskus auttaminen voi olla jopa tärkeämpää” versus ”Kirkon tulee keskittyä etupäässä hengelliseen työhön, ei esim. vanhusten ja lasten palveluihin” välillä, tulos on selvä; vahva valtaenemmistö (90%) suomalaisista valitsee ensimmäisen väitteen. Lisäksi väitteeseen ”Kirkon tulee pitää auttamisen arvoa esillä yhteiskunnassamme” yhtyy suomalaisista peräti kolme neljästä. Odotukset kirkolle – sen auttamistyölle kuten myös sanoille yhteisten auttamisarvojen puolesta – ovat hyvin korkealla.

Mikä selittää nämä koko kansan korkeat odotukset kirkolle ja sen diakoniatyölle, etenkin kun diakonian faktinen kohtaamis pinta – kuten asiakasmäärät – on kapeutunut? Nähdäkseni on kyse ainakin kahdesta suuremmasta asiasta. Ensiksikin, Suomessa on tilausta hyvän tahdon instituutiolle, joka puhuu ja peräänkuuluttaa lähimmäisyyttä ja oikeudenmukaisuutta – ja toimii niiden puolesta. Mikä olisi jae-tumpi ja luotetumpi arvoinstituutio vielä tänäkin päivänä kuin evankelisluterilainen kirkko? Kuka muu voisi puhua ja toimia niin luotetulla äänellä? Toiseksi, kirkko on – ja pitkälti diakonian kautta – vahvasti verkottunut toimija. Se tunnetaan, siihen luotetaan. Diakonian saralla yhteistyö julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden

kanssa on vahvaa; esimerkiksi useampi kuin kahdeksan kymmenestä seurakunnasta tekee yhteistyötä kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa.

Kaikki diakoniankaan saran yhteistyö ei ole seurakunnissa samanlaista. Tässä numerossa Valdemar Kallunki kirjoittaa liberaalisti suuntautuvasta sosiaalisesta ja tätä konservatiivisemmasta perinteisestä diakonian kuntayhteistyöstä. Kallungin tulokset osoittavat, että kansankirkolliseen laaja-alaistamiseen liittyvä sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö osoittautuu heikommaksi kuin herätyskristilliseen ajatteluun viittaava perinteisen diakonian yhteistyö. Tuloksista voidaan siis päätellä, että toiminnan yhteys uskonnolliseen tehtävään tukee yhteistyötä; seurakuntien hengellisen hyvinvointiroolin tunnistaminen on yhteistyön kannalta ehkä yllättävänkin keskeistä. Viesti diakonian kentälle on siis kirkas ja vahva: pitäkää kiinni omasta erityisestä asiantuntemuksestanne ja uniikkiudesta. Juuri se, mikä erottaa teidät kuntasektorin toimijoista, tuo yhteistyöhön vahvuutta! Diakonian oman uniikin olemuksen perusteita meitä johdattaa pohtimaan myös Kari Latvuksen kirjoitus diakonian viran juurista uusimman raamatuntutkimuksen valossa; mistä diakoniassa on Raamatun mukaan todella kysymys?

Seurakunnissa ei kuitenkaan tehdä yhteistyötä vain järjestöjen ja julkisen sektorin kanssa. Nelivuotiskertomuksen mukaan esimerkiksi Vapaakirkon kanssa toimii yhdessä yli kolmannes seurakunnista. Olisiko kentällä valmiutta ekumeeniseen yhteistyöhön myös diakonian saralla? Tätä voidaan pohtia luettaessa Pekka Leväniemen kirjoitusta, jossa hahmotellaan Vapaakirkon seurakuntien diakoniatyön nykytilaa ja pohditaan, miten toimintaa voitaisiin edelleen kehittää.

Jos diakonian viime vuosien tilastot ovatkin olleet laskusuunnassa, kentältä kuuluu jo viestejä, että tämän päivän ja huomisen kuva on toinen: uusi talouslama tai vähintäänkin talouden notkahdus on näkynyt diakoniatyössä ennen kuin uutiset osasivat notkahdusta kuuluttaa. Tiedämme, että taloudelliset syyt ovat jo pidempään olleet merkittävin huolenaihe diakonian vastaanotoilla. Kuinka laaja tämä kokemus uuden laman karuista kasvoista kentällä on? Millainen se on suhteessa 1990-luvun lamaan? Miten hahmottuu diakonian huominen kentällä? Tutkimustieto näistä kokemuksista ja näkemyksistä puuttuu vielä; tutkijoina olemme aina väistämättä askeleen jäljessä arjen kokemuksia. Intoa tietää ja tutkia kuitenkin löytyy, ja ensi syksyn Diakoniatyöntekijöiden liiton päivien osallistujille DTS tulee taas tekemään tutkimuksen, jossa näitä kokemuksia päästään valottamaan.

Ellei yhteiskuntamme ja koko globaali talous tästä talousnotkahduksesta ihmeperannu, on varma, että diakonian asiakasmäärät myös tilastoissa kääntyvät pian taas kasvuun. Diakoniaa – ja diakonian tutkimusta – tarvitaan tänään ja huomenna.

Yhteistyötä herätyskristillisen ja kansankirkollisen jännitteessä – uskonnollinen ja yhteiskunnallinen toimintakenttä kuntayhteistyössä

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan kuntien ja seurakuntien tehtävien vuorovaikutusta yhteistyössä. Artikkelissa hahmotetaan liberaalisti suuntautuva sosiaalisen diakonian ja tätä konservatiivisempi perinteisen diakonian kuntayhteistyö. Tulokset osoittavat, että toiminnan yhteys uskonnolliseen tehtävään tukee yhteistyötä. Kansankirkolliseen laaja-alaistamiseen liittyvä sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö osoittautuikin heikommaksi kuin herätyskristilliseen ajatteluun viittaava perinteisen diakonian yhteistyö. Yhteiskunnalliselle kentälle suuntautuminen ei myöskään aina hyödytä kirkon uskonnollista tehtävää. Viitekehyksessä käytetään erityisesti sekularisaatioteorian makromuodon, sakralisaation ja systeemiteorian näkökulmia, joista hahmotetaan teoreettisesti itsenäinen lähestymistapa maallisen ja uskonnollisen vuorovaikutukseen institutionaalisella tasolla. Tutkimus on toteutettu kuntien ja seurakuntien yhteistyötä koskevan kaksoisaineiston kvantitatiivisena analyysinä.

Seurakuntien yhteiskunnallisesti suuntautuneiden työmuotojen on todettu olevan kuntayhteistyössä heikompia kuin uskontoon kiinteästi kytkeytyvät toiminnot. Kuntayhteistyö on myös yhteiskunnallista toimintaa lähimmäksi sijoituvassa diakoniassa vaatimattomampaa kuin kristilliseen kasvatukseen liittyvässä lapsityössä. Yhteistyötä näyttääkin tukevan työmuodon asemoituminen molempien organisaatioiden erikoistuneiden tehtävien leikkauspinnalle. Lapsityön yhteistyössä yhteiseksi pinta-alaksi muodostui uskontokasvatus, joka päivähoiton tehtävänä ja lapsityön uskonnollisena osaamisalueena oli yhteistä molempien organisaatioiden ydintoiminnalle. (Kallunki 2008.) Kyseinen organisaatioiden erikoistumiseen

perustuva lähestymistapa kuntayhteistyöhön on erityisen kiinnostava kunnan hyvinvointitehtävää lähelle sijoittuvan diakonian tarkastelussa. Diakonian heikko yhteistyöaktiivisuus voi tällöin olla seurausta erikoistumisen puutteesta suhteessa kuntien sosiaalityöhön. Tässä artikkelissa tarkastelen erityisesti diakonian ja kuntien yhteistyösuuntautumista seurakuntien uskonnollisen tehtävän ja kuntien hyvinvointitehtävän näkökulmasta.

Diakonian kuntayhteistyön taustalla vaikuttaa kirkon sosiaalisen vastuun vahvistuminen (Taulukko 1, f), joka tapahtui julkisen sektorin heikennyttä 1990-luvun kriisissä (Heino et al. 1997, 152-154)¹ Käännös oli merkittävä organisaatioiden modernissa historiassa, jossa seurakuntien sosiaalinen vastuu ei ole aiemmin vahvistunut kuntien ja valtion kustannuksella (ks. Yeung 2003, 206). Kyse on myös uskontososiologisesta keskeisestä ilmiöstä, sillä sekulaarien toimintojen eriytyminen uskonnosta on modernisaation kiistattomin piirre (Casanova 1994, 212-213; Heelas 1998, 2; Stark & Finke 2000, 200; Bruce 2002, 8; Beckford 2003, 45). Kirkon kasvanut yhteiskunnallinen palvelurooli voidaan nähdä institutionaaliselle eriytymiselle käänteisenä kehityksenä. Tässä tutkimuksessa kuntien ja seurakuntien eriytymisprosessia tarkastellaan kuitenkin hienojakoisemmin organisaatioiden eriytymisen, seurakuntien erikoistumisen sekä sekulaarien instituutioiden arvojen erilaistumisen eli desakralisaation käsitteillä. Käsitteiden hahmottamiseksi kyseiset ilmiöt kytetään ensin historiaan, minkä jälkeen niiden avulla luodaan yhteistyön tarkastelun teoreettinen konteksti.

Organisaatioiden eriytymisellä tarkoitetaan organisaatioiden ja toimintojen itsenäistymistä, johon liittyvät myös valtion ja kirkon suhteet. Seurakuntien erikoistumisella viitataan kuntien itsenäistymisen myötä vahvistuvan sekulaarin palvelutehtävän seurauksiin: kunnille siirtyvien tehtävien myötä seurakunnat jäivät uskonnolliselle kentälle eli keskittyivät uskonnolliseen toimintaan (ks. Casanova 1994, 21; Beyer 1994, 103). Eriytymisestä ja erikoistumisesta poiketen desakralisaatio liitetään organisaatioiden suhteiden lisäksi laajempaan yhteiskunnallisten arvojen irtautumiseen kristinuskosta (vrt. Stark & Finke 2000, 200-201; Lechner 2007, 89-90). Kyseiset prosessit nähdään tässä tutkimuksessa toisilleen limittäisinä erityisesti erikoistumisen ja desakralisaation osalta. Tästä huolimatta ilmiöiden päävaiheet on mahdollista tunnistaa historiasta.

Organisaatioiden eriytyminen ajoittui 1800-luvun lopulle (Taulukko 1, a). Tuolloin toteutui kuntien eriytyminen seurakunnista (1865)², erillisen julkisoidellisen kirkon synty (1869) sekä vaivashoidon vastuun siirtyminen (1879)

TAULUKKO 1. Julkisen sektorin ja kirkon sosiaalisen vastuun historialliset kehityssuunnat Anne Birgitta Pessin (ent. Yeung) mukaan (Yeung 2003, 206)^a.

	Julkinen sektori	Kirkko
a) 1800-luvun loppu	Voimistuva	Heikentyvä
b) 1900-luvun alku	Voimistuva	Voimistuva
c) 1940-1950	Vahva	Voimistuva
d) 1960-luku	Vahva	Heikentyvä
e) 1970-1980	Vahva	Marginaalinen
f) 1990-luku	Heikentyvä	Vahvasti voimistuva

- a) Diakonian sosiaalisen vastuun heikkeneminen 1960-luvulla ei ilmennä volyyymia, vaan toiminnan suuntautumista yhteiskunnallisesta seurakuntaelämään. Kyseisellä vuosikymmenellä diakoniatyöntekijöiden määrä kasvoi (Ryökäs 2006, 137).

seurakunnilta kunnille (Malkavaara 2000, 22; Mustakallio 2002, 199; Leino 2002, 140)³. Seuraavan vuosisadan alun ratkaisevin organisaatioita eriyttävä muutos liittyi uskonnonvapauslakiin (1923), jonka myötä kirkon ja seurakuntien jäsenyys eriytyi lopullisesti valtiosta ja kunnista (ks. Seppo 1999, 15-16). Lisäksi kaksi vuotta myöhemmin kuntien alueellinen sidos irrotettiin seurakunnista (Niemelä 1977, 50)⁴. Valtion tunnustuksettomuuden hyväksyminen vuoden 1919 hallitusmuodossa oli desakralisaatiota, joka mahdollisti kirkon erityisasemasta huolimatta yhteiskunnan laajemman kristillisistä arvoista irtautumisen (ks. Kirkko ja valtio 1977, 20-21). Kirkon julkinen sosiaalinen vastuu heikentyi merkittävästi kuitenkin vasta 1960-luvulta lähtien (Taulukko 1, d). Tuolloin toisen maailmansodan jälkeen vahvistunut hyvinvointivaltion institutionaalinen sosiaalipolitiikka alkoi vaikuttaa yhä enemmän diakonian asemaan korostaessaan valtion merkitystä, kaikkiin kansalaisiin kohdistuvaa apua ja muiden organisaatioiden marginaalista roolia (Karisto et al. 1999, 283-284; Yeung 2003, 202-203)⁵. Tehtävien siirtyminen seurakunnilta kunnille johti diakonian seurakunnallistumiseen eli työn painopisteen siirtymiseen kotisairaanhoidon virallisen roolin päättymisen (1972) myötä aineellisista ja sairaanhoidollista tarpeista sielunhoitoon, ryhmädiakoniaan ja vanhustyöhön (Sihvo 1970, 62-64; Malkavaara 2002, 246-250). Tähän vaiheeseen kytkeytyi diakonian uskonnollisen erikoistumisen lisäksi 1960-luvulla vahvistunut yhteiskunnallinen desakralisaatio, jonka myötä kirkon julkinen arvointegroijan rooli kyseenalaistui yhä vahvemmin (Seppo 1999, 39-40).

Kirkon sosiaalisen vastuun heikkenemiseen on liittynyt myös sekulaarin sosiaalipolitiikan desakralisoitumista: 1800-luvun lopulla vaivaishoidon arvojen siirtymistä kristillisestä armeliaisuudesta liberalismiin sekä hyvinvointivaltion kasvun kaudella yhteistoiminnallisuudesta institutionaalisen omavaraisuuden korostamiseen.

Vastaavasti 1990-luvun sosiaalisen vastuun kasvussa oli piirteitä erikoistumiselle käänteisen laaja-alaistamisen lisäksi resakralisaatiosta, joka ilmeni kirkon sosiaalisen äänen korostumisena mm. piispojen Kohti yhteistä hyvää -kannanoton, Nälkäryhmän raportin ja siihen liittyvän poliittisen hallitusohjelmaan vaikuttamisen muodossa. (Salonen et al. 2000, 19; Mustakallio 2002, 199; Kunta ja seurakunta 2002, 11; Yeung 2003, 203-204; Juntunen 2006, 154-155.) Institutionaalista eriytymistä ei tulekaan nähdä yksisuuntaisena, vaan myös toisilleen vastakkaisia kehityskulkuja mahdollistavana prosessina. Kirkon sosiaalisen resakralisaation rinnalla seurakuntien uskonnollinen erikoistuminen on eräissä toiminnoissa jatkunut, samalla kun kirkon erityisasema on säilynyt valtion ja kirkon hallinnollisesta eriytymisestä huolimatta (Leino 2003, 107-108; Seppo 2004)⁶. Enemmistöasema, yksilöiden ja kansalaisyhteiskunnan vaikutus sekä kristinuskon kulttuurinen merkitys toimivat desakralisaation hidastajina ja resakralisaation mahdollistavina voimina. Hyvinvointivaltion kasvun kaudella vahvistuneet sosiaalityön arvot eivät näin ole uskonnollisesta neutraaliudesta huolimatta irtautuneet täysin kristillisestä taustasta (ks. Iivari & Karjalainen 1999, 20). Kuntien itsenäisyys tarkoittaa kuitenkin arvojen riippumattomuutta kirkosta ja kykyä toimia omien toimintaperiaatteiden mukaan. Kyse on kuntien ja seurakuntien sijoittumisesta samaan sosiaaliseen ympäristöön ja tähän väistämättä liittyvästä vuorovaikutuksesta, joka rajoittaa järjestelmien keskinäistä riippumattomuutta (Beyer 1994, 79-80; Beyer 2006, 182).

Kirkon sosiaalisen vastuun kasvu voidaan siis määrittää sekä uskonnolliselle erikoistumiselle että desakralisaatiolle käänteiseksi kehityskuluksi. Muutos ei tapahtunut kuitenkaan suorassa suhteessa valtioon ja kuntiin, vaan 1990-luvun alun taloudellisessa kriisissä kirkon tuottamien sosiaalisten palveluiden kautta. Kyse oli ensisijaisesti reaktiosta kansalaisyhteiskunnasta nouseviin tarpeisiin, eikä niinkään suorasta kuntien ja seurakuntien välillä tapahtuneesta institutionaalisesta muutoksesta. Institutionaalisen tason resakralisaatio liittyy selvimmin sosiaalisen vastuun kasvun myötä lisääntyneeseen kirkon yhteiskuntapoliittiseen vaikuttamiseen. (Heino et al. 1997, 152-154; Salonen et al. 2000, 18-19, 110-114.) Yhteiskunnallisesti suuntautuneiden toimintamuotojen heikko kuntayhteistyö viittaa kuitenkin siihen (Kallunki 2008), ettei resakralisaatio ole välttämättä lisännyt muiden organisaatioiden hyväksyntää seurakuntien julkista sektoria muistuttavalle palveluroolille. Uskonnollisesti suuntautuneiden toimintojen muita korkeampi yhteistyöaktiivisuus kaikilla työaloilla vahvistaa sen sijaan käsitystä, että kunnat tukevat uskonnollista yhteistyötä. Tämä on yllättävää, sillä kunnan voidaan olettaa hyötyvän voimakkaimmin yhteiskunnallisesti

suuntautuneiden toimintojen yhteistyöstä (ks. Kallunki et al. 2006).

Yksinkertaisin tapa selittää yhteistyön suuntautumista uskonnolliseen liittyy aiemmin mainittuun funktionaaliseen lähestymistapaan. Institutionaalinen eriytyminen johti taloudellisen, poliittisen ja muiden järjestelmien erikoistumiseen omiin tehtäviinsä, mikä merkitsi myös kirkon erikoistumista uskonnolliseen sekulaarien tehtävien siirryttyä pääosin muille instituutioille. Reformaation osittaisista tavoitteista huolimatta kyse ei ollut niinkään kirkon aktiivisuudesta vaan muiden instituutioiden eriytymisen tuottamasta erikoistumisesta. Kirkon kokonaisvaltaiseen luonteeseen liittyy siis yhä pyrkimys ulottaa vaikutuksensa ja toimintansa sekulaarille kentälle. (McGuire 1992, 251-252; Casanova 1994, 21; Beyer 2006, 67-68, 101.) Yleinen funktionaalisen erikoistumisen oletus voi kuitenkin vaikuttaa voimakkaammin sekulaarien organisaatioiden yhteistyösuuntautumiseen kuin kirkon pyrkimys universaaliin rooliin. Tällöin seurakunnat näyttäytyvät muille instituutioille ensisijaisesti uskonnollisina organisaatioina. Potentiaalisimmat yhteistyöalueet olisivat siten uskonnollisen ja maallisen välillä olevat yhteiset leikkauspinnat, jotka mahdollistavat molempien organisaatioiden tehtäviä hyödyttävän yhteistyön. Yhteisen toimintalan olemassaoloon vaikuttaa historia, jonka seurauksena kunnat ja seurakunnat toimivat eriytymisestäään huolimatta osin samalla kentällä esimerkiksi kasvatus- ja sosiaalityössä. Tämän kentän voi jakaa kirkon näkökulmasta uskonnolliseen tehtävään erikoistuneeseen ja erikoistumattomaan eli selkeästi ja heikommin uskonnolliseen osaan. Jälkimmäinen on kasvattanut merkitystään kirkon sosiaalisen roolin laaja-alaistamisen myötä. Uskonnollisesti heikommin erikoistuneita toimintoja edustavat yleisesti diakonia ja sen sisällä erityisesti yhteiskunnallisen roolin laaja-alaistamiseen liittyvät tai kunnan toiminnalle päällekkäiset työmuodot (ks. Kallunki 2008).

Sakralisaatio ja funktiot vuorovaikutuksen tarkastelussa

Funktionaalisen lähestymistavan kanssa sopusoinnussa oleva toinen selitystapa uskonnollisen yhteistyön aktiivisuudelle liittyy kulttuuriseen perinteeseen ja yksilötason tukeen, jotka voivat vahvistaa seurakuntien uskonnollisen yhteistyöroolin ensisijaisuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa yhteistyön kytkeytymistä sakralisaatioon, joka liittyy valtion ja kirkon historiallisiin ja nykyisiin suhteisiin (ks. Kallunki et al. 2006). Linda Woodhead ja Paul Heelas luokittelevat resakralisaation yksilötason kääntymysten kasvuun, uskonnollisuuden voimistumiseen ja julkisen uskonnon vahvistumiseen (Woodhead & Heelas 2000, 429-430). Luokittelussa jää heikolle

huomiolle kaksi tämän tutkimuksen kannalta oleellista seikkaa: sakralisaation mahdollinen ilmeneminen instituutioiden välillä ja pyhän mahdollisuus uskonnon ulkopuolella. Ensimmäisen näkökulman puuttuminen johtuu sekularisaation makromuodon eli institutionaalisen eriytymisen ja siitä seuraavan organisaatioiden itsenäisyyden ilmeisestä paikkansapitävyydestä osana modernisaatiota (Lechner 2007, 94-95). Sekulaarin ja uskonnollisen organisaation yhteistyön mahdollisia vaikutussuhteita on kuitenkin tarkasteltava avoimesti. Teoreettisesti tämä merkitsee institutionaalisen eli kuntien ja seurakuntien välisen sakralisaation mahdollisuutta. N.J. Demerath näkee sakralisaation sekularisaation vastaprosessina lähestyen pyhän käsitettä funktionaalisesti. Näin ymmärrettynä pyhä voi ilmetä erillään tai yhdessä substantiaalisesti määritetystä uskonnosta. Tällöin yhteiskunnallisista ilmiöistä kuten työstä, perheestä, sukulaisuussuhteista, urheilusta tai politiikasta voi tulla kollektiivista pyhää. Sakralisaation tarkastelussa onkin säilytettävä pyhän käsitteellinen avoimuus, painotettava vertailtavuutta ja pyrittävä tarkastelun monipuolisuuteen. (Demerath 2000, 3-9.) Demerathin lähestymistapa mahdollistaa, että uskonnollisen ja sekulaarin instituution vuorovaikutusta voi tarkastella sakralisaation käsitteen avulla. Tässä tutkimuksessa pyhän ja sakralisaation käsitettä ei suoraan liitetä kunnan toimintaan, mutta organisaatioiden vuorovaikutusta pyritään tarkastelemaan tasa-arvoisesta näkökulmasta. Kyse on sekä uskonnollisesta maalliseen että maallisesta uskonnolliseen tapahtuvan vuorovaikutuksen tarkastelusta, jossa pyhän käsite jätetään avoimeksi.

Uskontososiologiassa on yleistynyt erityisesti spiritualiteettiin liittyvän yksilötason sakralisaation tutkimus (ks. Heelas & Woodhead 2005; Houtman & Aupers 2007). Yhtenä tutkimushaarana tässä kokonaisuudessa voi nähdä työntekijöiden hengellisyyden tai spiritualiteetin vaikutuksen sekulaareihin organisaatioihin (Casey 2000; Grant et al. 2003; Grant et al. 2004; Sullivan Crafword 2006). Tämän näkökulman soveltaminen yhteistyöhön korostaa kuntatyöntekijöiden hengellisyyden tai kristillisen kulttuurin merkitystä yhteistyön uskonnollisessa suuntautumisessa. Asiaa tarkastellaan kuitenkin yhteistyön kohdalla institutionaalisella tasolla, jolloin kyse on maallisen ja uskonnollisen instituution välisestä sakralisaatiosta eikä vain yksilön uskonnollisten näkemysten toteutumisesta sekulaarissa toiminnassa.

Sakralisaation empiirisessä tarkastelussa hyödynnetään funktionaaliseen lähestymistapaan liittyvää systeemiteoriaa, joka auttaa jäsentämään instituutioiden funktioiden ja performanssien avulla organisaatioiden keskinäistä vuorovaikutusta. Uskonnon tarkasteluun systeemiteoriaa on soveltanut Niklas Luhmannin työhön

nojaten erityisesti Peter Beyer. Uskonnon funktiossa keskitytään hänen mukaansa puhtaasti uskonnolliseen kommunikaatioon, palveluntaan, sielunhoitoon ja pyhään. Performanssissa laajennutaan sen sijaan muiden järjestelmien yhteiskunnalliselle kentälle osoittamaan uskonnon olemassaolon oikeutus ja merkitys muiden järjestelmien tuottamien ongelmien ratkaisijana. Instituutioiden funktioiden hyödyntämisen eräänä etuna on Beyerin mukaan mahdollisuus tarkastella vuorovaikutusta eri näkökulmista. (Beyer 1994, 80; Beyer 2006, 64, 101-106.) Tässä tutkimuksessa maallisen ja uskonnollisen instituution välistä vuorovaikusta tarkastellaan seurakuntien uskonnollisen tehtävän sekä kuntien sekulaarin hyvinvointitehtävän näkökulmista.

Seurakunnan toiminta kunnan hyvinvointitehtävän kentällä tai kunnan toiminta seurakunnan uskonnollisella kentällä on systeemiteoreettisesti performanssia. Kahta organisaatiota koskevan tarkastelun ongelmana on tällöin monimutkaisuus: samoille teoreettisille ilmiöille vaadittaisiin organisaatiokohtaiset nimet, sillä esimerkiksi kunnan tehtävään liittyvä yhteistyö liittyisi kunnalla funktioon ja seurakunnalla performanssiin. Yksinkertaistaminen toteutetaan painottamalla systeemiteorian sijasta sakralisaatiota koskevaa lähestymistapaa. Teoreettiset kokonaisuudet nimetään tällöin seurakuntaa painottaen. Samalla käsitteiden sisältö selitetään myös kunnan näkökulmasta.

Kirkon uskonnolliseen tehtävään liittyvä yhteistyö nimetään tässä artikkelissa resakralisaatioksi, kun taas yhteistyön suuntaaminen kunnan tehtävän alueelle on laaja-alaistamista. Käsitteiden ei katsota olevan täysin riippumattomia toisistaan. Yhteistyössä tapahtuvaan kirkon toimintakentän laaja-alaistamiseen kunnan kentälle oletetaan siis liittyvän resakralisaatiota vähintään niiden arvojen osalta, jotka kytkeytyvät kirkkoon uskonnollisena arvoinstituutiona lähtökohtaisesti. Laaja-alaistaminen ymmärretään uskonnollisen erikoistumisen vastaisena kehityksenä ja systeemiteoreettisesti uskonnon performanssina.

Tarkastelussa erotetaan toisistaan yhteistyöhön suoraan kytkeytyvä ja siitä riippumaton performanssi. Laaja-alaistamisessa on kyse yhteistyöhön liittyvästä performanssista. Yhteistyöhön vain epäsuorasti liitettävissä oleva performanssi nimetään *rooliksi*⁷. Organisaatioiden rooleille on ominaista etäisyys yhteistyön institutionaaliseen tasoon. Kyse on siis organisaatioiden oman tehtävän ulkopuolisesta toiminnasta kansalaisyhteiskunnan tai muun kuin yhteistyökumppanin kentällä. Teoreettisesti kyseisen kokonaisuuden erottaminen on keskeistä, koska roolia eivät rajaa suoraan yhteistyökumppanin toimintaan tai yhteistyöhön liittyvät tekijät. Rooli liittyy performanssin käsitteeseen, sillä kyse on organisaation tehtävän

ulkopuolella osoitetusta yhteiskunnallisesta pätevyydestä.

Beyerin mukaan uskonnollisen funktion korostaminen liittyy yleensä konservatiiviseen uskonnollisuuteen, kun taas liberaalin suuntauksen pyrkimyksenä on painottaa performanssia ratkaisemalla muiden yhteiskunnallisten kenttien ongelmia näiden omalla toimintalogiikalla ja välttämällä selkeitä uskonnollisia vaatimuksia. Konservatiiviseen uskonnollisuuteen liittyy usein toisiin instituutioihin kohdistuvia uskonnollisia vaatimuksia, näiden instituutioiden yläpuolelle asettumista ja jännitettä. (Beyer 1994, 80-90.) Tämän tutkimuksen käsittein liberaalille on ominaista toiminnan yhteiskunnallinen laaja-alaistaminen ja konservatiiviselle suuntaukselle uskonnollinen resakralisaatio. Kunnan tehtäväkentälle laajentuvaa yhteistyötä nimitetään tässä tutkimuksessa *liberaaliksi laaja-alaistamiseksi* sekä seurakuntien uskonnolliseen tehtävään keskittyvää yhteistyötä *konservatiiviseksi resakralisaatioksi*. Konservatiiviseen resakralisaatioon ei tässä liitetä Beyerin näkemystä muiden instituutioiden yläpuolelle asettumisesta eikä yhteistyötä jo sinänsä ehkäisevästä uskonnollisten vaatimusten aiheuttamasta jännitteestä. Konservatiivisuus viittaa siis uskonnolliseen funktioon keskittymiseen vastakohtana liberaalille yhteiskunnalliselle painotukselle. Konservatiiviseen resakralisaatioon viitataan erityisesti johtopäätöksissä myös uskonnon vaikutuksen vahvistumisena.

Teoreettisia käsitteitä voidaan tarkastella myös kunnan näkökulmasta. Kuntien suuntautuminen konservatiiviseen resakralisaatioon ymmärretään tällöin sekulaarin instituution *sisäiseksi sakralisaatioksi*. Kyse ei ole kuntien omasta uskonnollisesta aktiivisuudesta, vaan kirkon uskonnollisen vaikuttamisen hyväksymisestä yhteistyössä. Yhteistyön suuntautumisessa kunnan tehtävää tukevaan liberaaliin laaja-alaistamiseen on kysymys oman institutionaalisen *funktion korostamisesta*. Sakralisaation käsite liitetään siis vain uskonnolliseen toimintaan, vaikka yhteistyötä tarkastellaan molempien instituutioiden näkökulmasta tasapuolisesti. Kunnan sisäisen sakralisaation olemassaolo perustuu uskonnollisen järjestelmän kokonaisvaltaisuuteen, jonka takia uskonnon on mahdollista vaikuttaa yksilöiden ja yhteisöjen kautta myös muiden järjestelmien sisältä.

Organisaatioiden tehtävät ja muut käsitteet

Funktioiden määrittelyn lähtökohtina ovat tässä tutkimuksessa lainsäädäntö ja erityisesti seurakuntien osalta edellä esitetyt teoreettiset näkökulmat. Kuntalain (1995/365, 1§ 3 mom.) mukaan ”kunta pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävästä kehitystä alueellaan”. Kyse on lähinnä tavoitenormista, joka ei

yksinään riitä oikeudellisesti tehtävien määrittämiseen (Harjula & Prättälä 2004, 95-100). Lakisääteinen tavoite kertoo kuitenkin kunnan tehtävään liittyvistä arvoista ja toiminnan suunnasta. Kyse ei ole vain kansalaisten sosiaalisesta hyvinvoinnista, sillä kestävä kehitys on ymmärrettävä laaja-alaisesti ekologisenä, taloudellisena, sosiaalisena ja kulttuurisena tavoitteena. Hyvinvointipolitiikka toteutuukin sosiaali-, terveys-, sivistyspolitiikan ja muiden politiikkojen kautta. (Kananoja et al. 2008, 22-27.) Tässä tutkimuksessa kunnan laaja-alaiseen tehtävään viitataan nimityksellä hyvinvointitehtävä.

Kirkon lakisääteinen tehtävä liittyy julistukseen, sakramentteihin ja lähimmäisenrakkauteen (Kirkkolaki 1993/1054, 1. luku 2§), jotka seurakunnan tasolla toteutetaan kirkollisten toimitusten, kristillisen kasvatuksen ja opetuksen, sielunhoidon, diakonian ja lähetystyön sekä muiden julistus- ja palvelutehtävien kautta (Kirkkolaki 1993/1054, 4. luku 1§). Kirkon tehtävässä on mukana myös lähimmäisenrakkaus, mutta diakonia mainitaan vain seurakuntien tehtävänä. Seurakunnan toiminnan määrittävänä tahona on kirkon tehtävän toteuttaminen, mutta ilmaisu ”muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä” jättää tilaa suhteellisen laaja-alaiselle seurakunnan tehtävän tulkitsemiselle. (Ryökäs 2006, 143-147.) Kuntien ja seurakuntien tehtävien sekä uskonnollisen ja sekulaarin rajan erottamiseksi operationalisoinnissa painotetaan seurakuntien tehtävän uskonnollista luonnetta.

Seurakunnalla tarkoitetaan Suomen evankelisuterilaisen kirkon seurakuntia. Tutkimuksen työaloihin viitataan lyhennetyksi, jolloin lapsityö viittaa lapsi- ja perhetyöhön, nuorisotyö varhaisnuoris- ja nuorisotyöhön ja iltapäivätoiminta kuntien aamu- ja iltapäivätoimintaan. Lisäksi opetustoimella viitataan opetus- ja sivistystoimeen sekä sosiaali- ja terveystoimeen. Eri aineisto-osien nimet lyhennetään seuraavasti: seurakunnan nuorisotyö (SN), lapsityö (SL) ja diakonia (SD) sekä kuntien nuorisotoimi (KN) ja iltapäivätoiminta (KI). Lisäksi kirjainkoodeilla viitataan kaikkien kuntavastaajien (Ku) ja seurakuntavastaajien (S) osa-aineistoihin. Tutkimuksen alueellisessa tarkastelussa hyödynnetään myös maaseututyyppisiä: kaupungit (K), kaupunkien läheinen maaseutu (KLM), ydinmaaseutu (YM) ja harvaan asuttu maaseutu (HAM).

Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella kuntien ja seurakuntien yhteistyötä maallisen ja uskonnollisen instituution vuorovaikutuksena⁸. Taustana ovat organisaatioiden

historiallisen eriytymisen, erikoistumisen ja desakralisaation prosessit sekä 1990-luvulla tapahtunut erikoistumiselle käännteinen diakonian yhteiskunnallinen laaja-alaisestiminen. Tarkastelussa painotetaan diakonia- ja kuntavastaaia. Tutkimuksen pääkysymys on seuraava: mitkä ovat organisaatioiden toimintakenttien suhteet ja vuorovaikutus yhteistyöodotuksissa ja toteutuneen yhteistyön suuntautumisessa? Pääkysymys jaetaan seuraaviin alakysymyksiin: Mikä on seurakuntien toimintaa tukevan konservatiivisen resakralisaation ja kuntien toimintaa tukevan liberaalin laaja-alaisestiminen sekä organisaatioiden roolien hyväksyntä diakonia- ja kunta-aineistossa? Kuinka eriytyneitä tai toisiaan tukevia ovat konservatiiviseen resakralisaatioon ja liberaaliin laaja-alaisestimiseen liittyvät yhteistyöodotukset seurakunta- ja kunta-aineistossa? Miten diakonian ja kuntien toteutunut yhteistyö suuntautuu suhteessa liberaaliin laaja-alaisestimiseen ja konservatiiviseen resakralisaatioon sekä organisaatioiden rooleihin?

Tutkimuksen perusoletuksena on, että molemmat organisaatiot suosivat omaa tehtäväänsä. Kunnan oletetaan siis hyväksyvän paremmin liberaalin laaja-alaisestiminen kuin konservatiivisen resakralisaation. Diakonian oletetaan suosivan konservatiivista resakralisaatiota liberaalin laaja-alaisestiminen kustannuksella. Uskonnon ihmisiä jakavan luonteen vuoksi (ks. Kallunki et al. 2006) diakonian ja kunta-aineiston välisen eron odotetaan olevan suurin konservatiivisessa resakralisaatiossa. Resakralisaation ja laaja-alaisestiminen suhteista tehdään vain seurakunta-aineistoa koskeva oletus, jonka mukaan laaja-alaisestimiseen oletetaan liittyvän myös resakralisaatiota. Tämä oletus perustuu sekä 1990-luvun sosiaalisen vastuun kasvuun liittyneeseen resakralisaation piirteeseen että funktionaalisen lähestymistavan oletukseen funktion ja performanssin keskinäisestä riippuvuudesta (Beyer 1994, 80). Vaikka molempien organisaatioiden odotetaan laaja-alaisestiminen ja resakralisaation osalta suosivan omaa tehtäväänsä, erikoistuneiden roolien oletetaan näkyvän yhteistyön suuntautumisessa myös toisen organisaation tehtävän tukemiseen. Diakonian yhteistyösuuntautumiseseen oletetaan siis painottavan resakralisaation ohella liberaalia laaja-alaisestimistä, kun taas kunnat suuntautuvat yhteistyössä laaja-alaisestiminen ohella myös konservatiiviseen resakralisaatioon.

Aiempi tutkimus

Kuntien ja seurakuntien yhteistyötä on käsitelty aiemmin lähinnä kaupunki- tai maaseutunäkökulmista laadullisesti (Yeung 2006; Kallunki et al. 2006; Pesonen & Vesala 2006a; Pesonen & Vesala 2006b; Pesonen & Vesala 2007a; Pesonen

& Vesala 2007b). Vaikka yhteistyötä koskevaan tutkimukseen on liittynyt luontaisesti yleinen vuorovaikutus, aihetta ei ole tarkasteltu organisaatioiden tehtävien vuorovaikutuksena. Artikkelin alkuosassa mainituista sakralisaatiota koskevista tutkimuksista huolimatta aiheesta ei ole löytynyt maailmalta samantyyppistä tutkimusasetelmaa ja teoreettista asemoitumista. Syynä tähän ovat todennäköisesti institutionaaliselle tasolle sijoittuvan sakralisaation teoreettinen erityislaatuisuus sekä toisilleen läheisten maallisten ja uskonnollisten organisaatioiden harvinaisuus ja kaksoisaineistojen keräämisen haastavuus⁹. Epäsuoraa järjestelmien välistä vuorovaikutusta ilman sakralisaatiota on tarkasteltu uskonnon ja talouden välillä (ks. Barro & McCleary 2003; McCleary & Barro 2006a; McCleary & Barro 2006b). Sen sijaan poliittisen uskonnon näkökulmassa on keskeisessä osassa sekulaarin ideologian sakralisaatio ilman selkeätä kahden instituution vuorovaikutuksen tarkastelua (Gentile 2000; Riegel 2005).

Aineisto

Keräsin tutkimuksen aineiston vuosien 2005 ja 2006 vaihteessa yhteistyössä Suomen Kuntaliiton ja evankelisuterilaisen kirkon kirkkohallituksen kanssa¹⁰. Kuntien ja seurakuntien yhteistyötä koskeva kysely suunnattiin Manner-Suomen kuntien nuorisotoimen ja iltapäivätoiminnan sekä seurakuntien nuoriso-, diakonia- ja lapsityön vastaaville. Lisäksi kyselyä laajennettiin kymmenen suurimman kaupungin osalta nuorisotoimen alueellisilla yksiköillä ja seurakuntayhtymien työalavastaavilla. Kyselylomakkeita lähetettiin kaikkiaan 2 572 kappaletta.

Kuntien vastausprosentti oli 73,6 ja seurakuntien 69,5. Kuntien iltapäivätoiminnan palautumisosuus (76,7 %; N=319) oli koko kyselyn korkein, kun taas nuorisotoimen vastausaktiivisuutta (71,4 %; N=342) heikensi kymmenen suurimman kaupungin alueyksikköjen (58,7 %) muita heikompi tulos¹¹. Korkein vastausaktiivisuus seurakunta-aineistoista oli diakoniassa (75,1 %; N=420) ja heikoin nuorisotyössä (63,0 %; N=352). Lapsityö (70,3 %; N=393) sijoittui näiden väliin. Kokonaisvastausaktiivisuutta voidaan pitää hyvänä tai erinomaisena. Molempien organisaatioiden vastausaktiivisuus oli heikointa alle 2000 asukkaan kunnissa (Ku: 65,0 %; S: 49,0 %), mitä selittää pienten organisaatioiden työalavastaavien puuttuminen (ks. Kallunki 2008). Kadon ilmitulleissa syissä ei ollut systemaattisesti vääristäviä tekijöitä¹².

Tämän artikkelin pääaineistoina käytetään diakonia-aineistoa ja kuntavastauksia, joihin kuuluvat nuorisotoimen ja useiden toimialojen edustajista koostuvan

iltapäivätoiminnan vastaukset. Lisäksi seurakuntien lapsi- ja nuorisotyön aineistoja käytetään sekä diakoniaa koskevien tulosten suhteuttamiseen että yhdessä diakonia-aineiston kanssa edustamaan kaikkia seurakuntavastaajia. Iltapäivätoiminnan aineisto poikkeaa muusta aineistosta siltä osin, ettei kyselyä kohdennettu yhden toimialan vastaaville. Kysely toteutettiin opetushallituksen yhteyslistalla, johon oli kerätty kunnittain vapaaehtoisesti tai virkansa puolesta iltapäivätoiminnasta vastaavat. Eriäinen keräystapa ei kuitenkaan tarkoittanut alempaa organisatorista asemaa, sillä iltapäivätoiminnan vastaajista selvä enemmistö (59,4 %) ja nuorisotoimessa vain kolmannes (33,8 %) oli johtavassa asemassa. Kirkon jäsenten osuus oli molemmissa aineistoissa (KI: 89,3 %; KN: 88,3 %) samaa tasoa¹³. Iltapäivätoiminnan vastaajista kuusi kymmenestä (60,5 %; N=190) oli opetustoimesta, joka neljäs (23,6 %; N=74) sosiaalitoimesta, joka kymmenes (9,9 %; N=31) nuorisotoimesta ja loput (6,1 %, N=19) muilta toimialoilta tai useiden toimialojen edustajia. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan näistä yksittäisistä ryhmistä myös erikseen diakonian yhteistyökumppania edustavaa sosiaalitoimea¹⁴.

Operationalisointi ja menetelmät

Yhteistyötä koskeva päämittari käsittelee oman toimialan yhteistyön laatua eli monipuolisuutta, säännöllisyyttä, sitoutuneisuutta, uusien käytäntöjen etsimistä ja toimintasuunnitelmissa huomioimista¹⁵. Käytössä on viisiportainen asteikko, jossa vain ääripää on nimetty ”kuvaa huonosti” ja ”kuvaa hyvin” -vaihtoehtoilla. Diakonian yhteistyötä tarkastellaan lisäksi yksittäisten yhteistyömuotojen aktiivisuutta koskevilla muuttujilla, jotka mittaavat toimintamuodon olemassaolosta lähtien suuntautumista yhteistyöhön¹⁶.

Konservatiivista resakralisaatiota ja liberaalia laaja-alaimista koskevat muuttujat liittyvät toteutuneen yhteistyön sijasta organisaatioiden toivottuun vaikutusalaan yhteistyössä. Operationalisointi tapahtuu molemmissa käsitteissä organisaatioiden tehtäviä tukevien yhteistyömuotojen ja -tavoitteiden toivottavuudella sekä kyseiseen tehtävään liittyvien arvojen tai näihin arvoihin liittyvien symboloiden vaikutusala mittaavilla kysymyksillä. Konservatiivinen resakralisaatio koskee seurakunnan uskonnollista tehtävää ja liberaali laaja-alaiminen kunnan hyvinvointitehtävää (Taulukko 2, kohdat 1 ja 2). Lisäksi mitataan kuntien henkistä ja seurakuntien yhteiskunnallista roolia (kohdat 3 ja 4). Seurakuntien tehtävän ulkopuolinen rooli operationalisoidaan kunnan tehtävälle läheiselle yhteiskunnalliselle kentälle suuntautumista koskevilla kysymyksillä. Kunnan rooli koskee

TAULUKKO 2. Teoreettisten käsitteiden operationalisointi kyselyssä.^a

1. Liberaali laaja-alaistaminen: (Yhteistyö kunnan tukena)	2. Konservatiivinen resakralisaatio: (Yhteistyö seurakunnan tukena)
<p>Yhteistyömuotojen toivottavuus: Kirjaston toiminnan tukeminen, Nuorten disko, Poliittinen keskustelu kunnan toiminnasta, Huumeruiskujen jakelu päihdeyhteistyössä, Elinkeinoelämän kehittäminen</p> <p>Yhteistyötavoitteiden toivottavuus: Kunnan sosiaali-, terveys- ja muiden hyvinvointipalveluiden toimintaedellytysten vahvistaminen, Seurakunnan vapaaehtoisten aktivoiminen ihmisten hyvinvointia tukevaan yhteiskunnalliseen työhön, Muiden kuin lakisääteisten kunnan tehtävien karsiminen</p> <p>Arvojen vaikutusala: Kirkon tulee tukea hyvinvointivaltion arvoja kuten tasaista tulonjakoa ja laajaa julkista sektoria, Kirkon tulee kantaa vastuuta hyvinvointiyhteiskunnasta vastineena verotusoikeudetaan, Seurakunnan toiminta kuntayhteistyössä ei saa rajoittaa kirkkoon kuulumattomien osallistumista, Hyvinvointivaltio luo yhdistävän arvopohjan koko yhteistyölle</p>	<p>Yhteistyömuotojen toivottavuus: Aamuhartaus yhteisellä nuorten leirillä, Raamatun kertomukset aamu- ja iltapäivätoiminnassa, Papin alustus eutanasiasta terveydenhuollon koulutuspäivillä, Päiväkodissa pidettävä pyhäkoulu, Yhteistyökokoukseen liittyvä hartaus, Eläkeläisten retken ehtoollinen</p> <p>Yhteistyötavoitteiden toivottavuus: Seurakunnan kontaktien lisääminen paikallisiin ihmisiin, Kirkon erityisaseman (verotus, lainsäädäntö) oikeuttaminen, Ihmisten kristillisen vakaumuksen tukeminen</p> <p>Arvojen vaikutusala: Koulujen iltapäivätoimintaa (ostopalvelu) voidaan järjestää ristin ja alttarin sisältävässä seurakuntasalissa, Koulujen kevätkuullassa suvivirren ei pitäisi loukata ketään, Kunnan arvoihin tulee kuulua myös kristillinen lähimmäisenrakkkaus, Kunnan toimintaa tulee koskettaa myös kristinuskon käsite armo</p>
<p>3. Kunnan rooli tehtävänsä ulkopuolella: (Yhteistyöhön epäsuorasti liittyvä henkinen rooli)</p>	<p>4. Seurakunnan rooli tehtävänsä ulkopuolella: (Yhteistyöhön epäsuorasti liittyvä yhteiskunnallinen rooli)</p>
<p>Kunnan toimintaan kuuluu yhteisöllisten ja henkisten arvojen tukeminen, Sosiaalitoimen tulisi antaa taloudellisen tuen ohella apua elämän merkityksen löytämiseen, Kunnan elinvoimaisuus riippuu sen kyvystä vahvistaa asukkaidensa identiteettiä, Kunnan tulee tarjota monipuolisesti elämäntutkimuksien aineksia varhaiskasvatukseen, Kunnan tuki seurakunnan hengelliselle työlle on hyväksyttävä yhteistyön seuraus</p>	<p>Seurakunnan tulee osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun, Seurakunnan tulee keskittyä vain uskonnolliseen tehtäväänsä, Seurakunnan työntekijöillä on erityistä annettavaa ihmisten hyvinvoinnin tukemisessa heidän hengellisen roolinsa vuoksi, Seurakunnan toiminta on keskeinen osa ihmisten hyvinvointia tukevaa verkostoa, Seurakunnan uskonnollista toimintaa heikentää yhteiskunnalliseen toimintaan panostaminen</p>

a Taulukossa esitetyt muuttajat ovat alkuperäisessä muodossa. Muualla nimiä lyhennetään hieman. Arvojen vaikutusala mittaavat kysymykset liittyvät symboleihin (risti, alttari ja suvivirsi) vain konservatiivisessa resakralisaatiossa, koska arvojen välittäminen symboleilla on ominaista seurakunnan toiminnalle. Kyselyssä käytettiin viisiportaista kielteinen-neutraali-myönteinen asteikkoa: arvoja ja performanssia koskeissa väittämässä perinteisintä Likert -asteikon muotoa (täysin samaa mieltä - täysin eri mieltä); yhteistyömuotojen ja -tavoitteiden kohdalla Likert -asteikkoa vastaavaa täysin ei-toivottava, jokseenkin ei-toivottava, neutraali, jokseenkin toivottava, täysin toivottava -asteikkoa.

vastaavasti seurakunnan tehtävälle läheistä henkistä kenttää¹⁷. Resakralisaatiosta ja laaja-alaistamisesta poiketen nämä kysymykset eivät kytkeydy välittömästi yhteistyökumppaniin tai yhteistyöhön.

Tutkimuksen faktorianalyysit toteutetaan eksploratiivisina pääakseliratkaisuina suorakulmaisella rotaatiolla (varimax), minkä perusteella muodostetaan painotamattomien summien keskiarvomuuttujat¹⁸. Parametrisiä analyysimenetelmiä varten muodostettujen muuttujien normaalisuus tarkistetaan ja vinot muuttujat oikaistaan muuttujamuunnoksella¹⁹. Muuttujien suhteita tarkastellaan ristiintaulukoinnilla (chi-testi) sekä vähintään välimatka-asteikkolisilla muuttujilla Pearsonin korrelaatiokertoimella, kahden riippumattoman otoksen t-testillä ja yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Kovariaatin vaikutuksen oikaisemiseen käytetään GLM-menetelmää ja oikaistuja ryhmäeroja tarkastellaan contrast –toiminnolla. Merkitsevyystasot ilmaistaan lyhennettäessä seuraavasti: erittäin merkitsevä (p ,001) = ***, merkitsevä (p ,01) = ** ja melkein merkitsevä (p ,05) = *. (Metsämuuronen 2006, 771-791; Nummenmaa 2007, 160-200, 264-296.)

Tulokset

Yhteistyön laatua koskevista muuttujista muodostettiin *yhteistyön syvyyttä* kuvaava keskiarvomuuttuja. Diakoniavastaajat arvioivat toimialansa yhteistyön syvyyttä hieman myönteisemmin kuin kuntavastaajat (Taulukko 3). Kunta-aineistossa nuorisotoimen lomakkeeseen vastanneiden arvio toimialansa yhteistyön syvyydestä (ka=3,0) oli matalampi kuin iltpäivätoiminnan lomakkeeseen vastanneilla (ka=3,2)²⁰. Jako toimialojen kesken ei kuitenkaan ollut näin selkeä, sillä eri toimialoista koostuvassa iltpäivätoiminnassa yhteistyön syvyyden arvioivat korkeimmaksi nuorisotoimen (ka=3,4) ja opetustoimen (ka=3,4) edustajat. Yhteistyönsä alhaisimmaksi ilmoittaneiden sosiaalitoimen vastaajat (ka=2,9) poikkesivat varianssianalyysin pareittaisvertailussa (Tamhane p=,016) tilastollisesti vain opetustoimesta²¹. Iltpäivätoiminnan yhteistyö oli aktiivisinta kaupungeissa (ka=3,6) ja heikointa ydinmaaseudulla (ka=3,0), samalla kun sosiaalitoimessa oli yliedustettuna ydinmaaseutu ja nuorisotyössä korostuivat yhteistyötä muita heikommaksi arvioineet matalassa organisaatioasemassa olevat²². Kun toimialan vaikutus oikaistiin maaseututyypeillä ja vastaajan asemalla, sosiaalitoimi poikkesi tilastollisesti opetustoimen lisäksi nuorisotoimesta²³. Iltpäivätoiminnan vetovastuun kuuluminen sosiaalitoimelle oli yhteydessä siis heikompaan yhteistyöhön. Vastaavaa vaikutusta ei liittynyt nuorisotoimeen²⁴. Erot eivät selity vastaajaryhmi-

en erilaisella suhtautumisella seurakuntiin, sillä sosiaalitoimen suhtautuminen oli myönteisintä²⁵. Toimialojen välillä ei ollut tilastollisia eroja kirkon jäsenyydessä. Opetustoimen korkea sekä sosiaalitoimen heikko yhteistyö on yhdistettävissä seurakunta-aineiston ääripäihin eli lapsityöhön ja diakoniaan. Uskontoon kytkeytyvän kasvatustyön toiminta-alue sisältääkin vahvimman ja sosiaalinen vastuu heikoimman yhteistyökentän. (ks. Kallunki 2008.)

Tulokset I: Laaja-alaistamisen, resakralisaation ja roolien hyväksyntä

Konservatiivista resakralisaatiota ja liberaalia laaja-alaistamista sekä seurakunnan ja kunnan rooleja koskeville muuttujille toteutettiin omina kokonaisuuksinaan faktorianalysit, joiden perusteella muodostettiin keskiarvomuuttujat. Analyysien tulokset on esitetty taulukon alaviitteissä (Taulukko 3). Kunnan tehtävää tukeva liberaali laaja-alaistaminen latautui sekulaaria toimintaa (2a), hyvinvointityön tavoitteita (2b) ja hyvinvointipoliittisia arvoja (2c) laaja-alaistaviin ulottuvuuksiin. Konservatiivinen resakralisaatio jakaantui sen sijaan kristillistä toimintaa ja tavoitteita koskevaan (3a) sekä kristillisen kulttuurin arvoihin ja symboleihin (3b) liittyvään uskonnolliseen vaikuttamiseen. Seurakuntien rooleja koskevat faktorit jakaantuivat seurakunnan hengellistä hyvinvointiroolia (4a) ja yhteiskunnallista roolia (4b) koskeviin ulottuvuuksiin. Kuntien henkistä roolia (5) koskevat muuttujat latautuivat yhdelle ulottuvuudelle.

Diakoniavastaajat suosivat huomattavan myönteisestä hyvinvointityön ja -politiikan suhtautumisestaan huolimatta organisaationsa resakralisaatioon liittyvää tehtävää. Merkittävimmät erot diakonian ja kuntavastaajien välillä ilmenivät oletusten mukaisesti konservatiivisessa resakralisaatioissa. Kuntavastaajat suhtautuivat kuitenkin kulttuuriseen resakralisaatioon selkeän myönteisesti ja kristilliseen resakralisaatioon myönteisesti²⁶. Myönteisessä suhtautumisessa on nähtävissä enemmistökirkon asema ja historiallinen rooli, mitä heijasti myös konservatiivista resakralisaatiota kielteisempi suhtautuminen perinteestä riippumattomimpaan sekulaariin laaja-alaistamiseen. Varauksellisuus liittyy lähinnä yhteistyön suuntautumiseen kuntien omalle sekulaarille kentälle: sekä seurakunnan yhteiskunnalliseen rooliin että hengelliseen hyvinvointirooliin suhtaudutaan myönteisesti. Seurakunta näyttäytyy siis kunnille hyvinvointimerkityksen sisältävänä uskonnollisena yhteistyökumppanina. Seurakuntien antamaa sekulaarien toimintojen tukea ei pidetä uskontoon tai hyvinvointiin liittyvään yhteistyöhön verrattuna yhtä hyödyllisenä tai toivottavana. Teoreettisesti tämän voi tulkita kriittisyydeksi seurakuntien se-

TAULUKKO 3. Yhteistyön syvyys sekä liberaalin laaja-alaistamisen, konservatiivisen resakralisaation ja organisaatioiden roolien hyväksyntä diakonia- ja kunta-aineistossa. (Kohta 1: 1=kuvaa huonosti, 5=kuvaa hyvin; kohdat 2-4: 1=täysin kielteinen, 3=neutraali, 5=täysin myönteinen).

Muuttuja	ka		s		N		Alfa
	Diakonia	Kunta	Diakonia	Kunta	Diakonia	Kunta	
1. Yhteistyö							
a) Yhteistyön syvyys omalla toimialalla ^a	3,2	3,1	,92	1,08	402	610	,89
2. Liberaali laaja-alaistaminen (Yhteistyö kunnan tukena)^b							
a) Sekulaari laaja-alaistaminen	3,0	3,1	,70	,59	390	612	,60
b) Hyvinvointityön laaja-alaistaminen	4,2	4,0	,65	,63	409	638	,58
c) Hyvinvointipolitiikan laaja-alaistaminen	3,8	3,8	,69	,62	406	628	,50
3. Konservatiivinen resakralisaatio (Yhteistyö seurakunnan tukena)^c							
a) Kristillinen resakralisaatio	4,4	3,4	,48	,66	388	619	,89
b) Kulttuurinen resakralisaatio	4,4	3,9	,56	,73	409	626	,72
4. Seurakunnan roolit (Seurakunta yhteiskunnallisella kentällä)^d							
a) Hengellinen hyvinvointirooli	4,6	3,8	,55	,73	415	643	,74
b) Yhteiskunnallinen rooli	3,8	3,8	,75	,67	415	635	,63
5. Kunnan roolit (Kunta henkisellä kentällä)^e							
a) Kunnan henkinen rooli	4,0	3,8	,57	,62	398	634	,68

a [eigen=3,4, selitysosuus=67,5 %] Sitoutuneisuus (.88, $h^2=.77$), Monipuolisuus (.86, $h^2=.74$), Säännöllisyys (.86, $h^2=.74$), Huomioitu toimintasuunnitelmissa (.79, $h^2=.63$), Uusien käytäntöjen etsiminen (.71, $h^2=.50$). KMO=.87 ja Bartlett $p=.000$.

b a) [eigen=1,27, selitysosuus=12,7 %] Elinkeinoelämän kehittäminen (.55, $h^2=.35$), Kirjaston toiminnan tukeminen (.52, $h^2=.29$), Nuorten disko (.51, $h^2=.27$), Poliittinen keskustelu (.43, $h^2=.22$), Huumeruiskujen jakelu (.38, $h^2=.16$) b) [eigen=.85, selitysosuus=8,5 %] Seurakunnan vapaaehtoisten aktivoiminen hyvinvointia tukevaan työhön (.61, $h^2=.41$), Kunnan hyvinvointipalveluiden toimintaedellytysten vahvistaminen (.57, $h^2=.41$). c) [eigen=.82, selitysosuus=8,2 %] Kirjon tulee tukea hyvinvointivaltion arvoja (.51, $h^2=.29$), Hyvinvointivaltio luo arvopohjan yhteistyölle (.48, $h^2=.27$), Kirkon kannettava vastuuta hyvinvointiyhteiskunnasta vastineena verotusoikeudesta (.48, $h^2=.29$). KMO=.72 ja Bartlett $p=.000$. Heikon kommunaliteetin takia poistettujen muuttajat: Seurakunnan toiminta ei saa rajoittaa kirkkoon kuulumattomien osallistumista ($h^2=.08$), Muiden kuin lakisäästeisten kunnan tehtävien karsiminen ($h^2=.07$). a-b $r=.26^{***}$, b-c $r=.27^{***}$ ja a-c $r=.24^{***}$.

c a) [eigen=3,59, selitysosuus=32,6 %] Raamatun kertomukset iltapäivätoiminnassa (.77, $h^2=.69$), Päiväkotipyhäkoulu (.74, $h^2=.61$), Aamuhartaus nuorten leirillä (.73, $h^2=.58$), Yhteistyökokouksen hartaus (.71, $h^2=.56$), Eläkeläisten retken ehtoollinen (.67, $h^2=.47$), Kristillisen vakaumuksen tukeminen (.65, $h^2=.55$), Seurakunnan kontaktien lisääminen (.52, $h^2=.31$) b) [eigen=1,97, selitysosuus=17,9 %] Kunnan arvona myös kristillinen lähimmäisenrakkaus (.84, $h^2=.75$), Kunnan toimintaa koskettaa kristinuskon käsite armo (.60, $h^2=.43$), Koulujen kevätkuullassa suvivirren ei pitäisi loukata ketään (.51, $h^2=.28$), Iltapäivätoimintaa voidaan järjestää ristin ja alttarin sisältävässä seurakuntasalissa (.42, $h^2=.32$). KMO = ,91, ja Bartlett $p=.000$. Sivulataukset: Iltapäivätoimintaa voidaan järjestää... (.39) mukaan ottaminen olisi laskenut a-faktorin reliabiliteettia. B-faktorin Kristillisen vakaumuksen... (.37) ja Raamatun kertomukset... (.32) jätettiin keskiarvomuuuttujasta faktoreiden korkean korrelaation ($r=.79^{***}$) vuoksi. Faktoriratkaisusta poistettiin heikon kommunaliteetin vuoksi Kirkon erityisase-

man oikeuttaminen ($h^2=,15$) sekä sisällöllisin perustein ja reliabiliteetin heikkenemisen vuoksi Papin alustus eutanasiasta. $a-b r=,57^{***}$.

- d a) [eigen=1,22, selitysosuus=24,5 %] Seurakunnan työntekijöillä on erityistä annettavaa ihmisten hyvinvoinnin tukemisessa heidän hengellisen roolinsa vuoksi ($,79, h^2=,63$), Seurakunnan toiminta on keskeinen osa ihmisten hyvinvointia tukevaa verkostoa ($,74, h^2=,55$). b) [eigen=1,19, selitysosuus=23,8 %] Seurakunnan tulee keskittyä vain uskonnolliseen tehtäväänsä ($,78, h^2=,61$), Seurakunnan tulee osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun ($-,60, h^2=,41$), Seurakunnan uskonnollista toimintaa heikentää yhteiskunnalliseen työhön panostaminen ($,47, h^2=,22$). Faktori b:n keskiarvomuuttuja on toteutettu käänteisenä. $KMO=,58$ ja Bartlett $p=,000$. Heikosta KMO:sta huolimatta muut tunnusluvut olivat hyvät. $a-b r=,13^{***}$.
- e a) [eigen=1,54, selitysosuus=30,8 %] Sosiaalitoimen tulisi antaa taloudellisen tuen ohella apua elämän merkityksen löytämiseen ($,65, h^2=,42$), Kunnan toimintaan kuuluu yhteisöllisten ja henkisten arvojen tukeminen ($,59, h^2=,35$), Kunnan elinvoimaisuus riippuu sen kyvystä vahvistaa asukkaidensa identiteettiä ($,52, h^2=,27$), Kunnan tuki seurakunnan hengelliselle työlle on hyväksyttävä yhteistyön seuraus ($,52, h^2=,27$) ja Kunnan tulee tarjota monipuolisesti elämäntarkoituksien aineksia varhaiskasvatukseen. ($,48, h^2=,23$) $KMO=,75$ ja Bartlett $p=,000$.

kulaarille performanssille, jossa uskonnollisella organisaatiolla ei välttämättä ole erikoistunutta annettavaa (ks. Beyer 1994, 87).

Kirkon taipumus pyrkiä universaaliin asemaan oli nähtävissä diakonian liberaalia laaja-alaistamista koskevien keskiarvojen sijoittumisena joko lähes samalle tasolle tai korkeammalle kuin kuntavastaajien keskiarvot²⁷. Poikkeuksen muodosti sekulaari laaja-alaistaminen. Konservatiivisen resakralisaation sekä hyvinvointityön ja -politiikan laaja-alaistamisen keskiarvot viittaavat yhteisen historian organisaatioiden yhteyttä tukevaan merkitykseen. Diakonian yhteistyön kannalta huomattavaa on, että sosiaalitoimen vastaajat odottivat seurakunnilta muita kuntavastaajia useammin konservatiivista resakralisaatiota ja hengellistä hyvinvointiroolia²⁸.

Tulokset 2: Organisaatioiden suhteet yhteistyössä

Historiallisen tarkastelun yhteydessä erikoistumisella katsottiin olleen desakralisaatioon johtavia seurauksia. Vastaavasti 1990-luvun diakonian laaja-alaistamiseen liitettiin resakralisaatiota. Tämä yhteys vahvistui konservatiivisen resakralisaation ja liberaalin laaja-alaistamisen korrelaatioina (Taulukko 4). Resakralisaatio kytkeytyi kuitenkin vahvimmin myös historiasta nousevaan seurakuntien sosiaaliseen merkitykseen eli hyvinvointityön ja -politiikan laaja-alaistamiseen. Suhtautumisessa yhteistyöhön onkin luonteenomaista historiallisella taustalla selittyvä sosiaalista hyvinvointitehtävää laaja-alaistava ja yhtä aikaa uskonnollisesti resakralisoiva luonne. Taulukossa esitetyillä seurakunta-aineistoa koskevilla korrelaatioilla on vaikutuksensa myös liberaalin käsitteeseen: sekulaari laaja-alaistaminen liittyy liberaaliin uskonnollisen kytkennän heikkouteen, mutta hyvinvointityön ja -politiikan laaja-alaistaminen on liberaalia vain yhteiskunnalliselle kentälle suuntautumisen

TAULUKKO 4. Kunnan tehtävään liittyvän liberaalin laaja-alaistamisen ja seurakunnan tehtävään liittyvän konservatiivisen resakralisaation korrelaatiot kunta- ja seurakunta-aineistoissa.

		Konservatiivinen resakralisaatio	
		2a) Kristillinen resakralisaatio	2b) Kulttuurinen resakralisaatio
Liberaali laaja-alaistaminen	Seurakunta		
	1a) Sekulaari laaja-alaistaminen		
	1b) Hyvinvointityön laaja-alaistaminen	,33***	,22***
	1c) Hyvinvointipolitiikan laaja-alaistaminen	,17***	,30***
	Kunta		
	1a) Sekulaari laaja-alaistaminen	,08*	
1b) Hyvinvointityön laaja-alaistaminen	,25***	,17***	
	1c) Hyvinvointipolitiikan laaja-alaistaminen		,23***

merkityksessä. Kuntien näkökulmasta hyvinvointipoliittiseen laaja-alaistamiseen liittyy kuitenkin vain kulttuurista eikä aktiivista kristillistä resakralisaatiota. Hyvinvointipoliittinen sakralisaatio on siis kunnille maallisempaa kuin hyvinvointityön laaja-alaistaminen.

Yhteistyötä tukee molempien organisaatioiden tehtävien hyväksyntä, sillä resakralisaation vierastaminen heikentää myös laaja-alaistavan yhteistyön todennäköisyyttä. Organisaatioilla ei näytä siis olevan puhtaasti sekulaaria tai uskonnollista yhteistyöreittiä, sillä hyvinvointityön ja -politiikan laaja-alaistamista seuraa myös resakralisaatiota. Kuntien sosiaalitoimi muodostaa kuitenkin aineistossa poikkeuksen, jossa sekulaarin laaja-alaistamisen kasvava hyväksyntä johtaa kristillisen resakralisaation torjuntaan ($r=-,31^{**}$), ja päinvastoin²⁹. Havainto on sosiaalitoimen vastaajien pienestä määrästä (N=69) huolimatta merkittävä, sillä se sopii hyvin aiempaan tulokseen diakonian tai seurakuntien riskistä joutua kuntien toiminnan täydentäjiksi ilman uskonnollista tehtävää hyödyttävää merkitystä (Kallunki et al. 2006, 461). Samalla korrelaatio korostaa myös sosiaalitoimessa ilmenevää halukkuutta tukea kristillistä resakralisaatiota ilman sekulaariin toimintaan liittyvää välitöntä hyötyä. Tämän tutkimuksen sosiaalitoimen vastaajajoukko tarjoaa siis muusta aineistosta poiketen vaihtoehtoisesti joko sekulaarin laaja-alaistamisen tai kristillisen resakralisaation reitin yhteistyöhön. Sosiaalitoimen kohdalla uskonnolliseen funktioon liittyvä kommunikaatio-ongelma ei siis ratkeakaan täysin liberaalia laaja-alaistamista edustavalla performanssilla (vrt. Beyer 1994, 80). Muussa kunta-aineistossa myös sekulaarin laaja-alaistamisen ($r=,14^{**}$) hyväksyntä kytkeytyy

kristilliseen resakralisaatioon.

Konservatiivista resakralisaatiota ja liberaalia laaja-alaistamista tarkasteltiin myös suhteessa organisaatioiden rooleihin (Taulukko 5). Seurakuntien hengellinen hyvinvointirooli oli konservatiivisesti ja yhteiskunnallinen rooli liberaalisti suuntautunut, mikä oli havaittavissa ennen kaikkea toisistaan poikkeavissa suhteissa sekulaariin laaja-alaistamiseen ja molempiin konservatiivisen resakralisaation muotoihin. Seurakuntien yhteiskunnallisen roolin hyväksyntä ei kuntavastaajilla tukenut kristillistä resakralisaatiota, mutta oli riippuvainen kulttuurisesta resakralisaatiosta. Sen sijaan kunnan henkinen rooli liittyi molemmissa organisaatioissa vahvimmin kulttuuriseen resakralisaatioon ja hyvinvointipolitiikan laaja-alaistamiseen. Kyse on kristillisen kulttuurin arvoihin kytkeytyvästä kunnan henkisestä roolista, joka on selvässä yhteydessä myös muihin liberaalin laaja-alaistamisen ja konservatiivisen resakralisaation muotoihin. Tämä kunnan henkinen rooli yhdistää siis molempien organisaatioiden tehtävien ulottuvuuksia ilman konservatiivista tai liberaalia leimaa.

TAULUKKO 5. Kunnan ja seurakunnan roolien korrelaatiot liberaaliin laaja-alaistamiseen ja konservatiiviseen resakralisaatioon molempien organisaatioiden osalta.

	Seurakunta		Kunta
	3a) Hengellinen hyvinvointirooli	3b) Yhteiskunnallinen rooli	4a) Kunnan henkinen rooli
Seurakunta			
1a) Sekulaari laaja-alaistaminen	,09**	,30***	,17***
1b) Hyvinvointityön laaja-alaistaminen	,28***	,25***	,28***
1c) Hyvinvointipolitiikan laaja-alaistaminen	,31***	,25***	,41***
2a) Kristillinen resakralisaatio	,42***	,06*	,34***
2b) Kulttuurinen resakralisaatio	,33***	,09**	,44***
Kunta			
1a) Sekulaari laaja-alaistaminen		,23***	,20***
1b) Hyvinvointityön laaja-alaistaminen	,18***	,19***	,23***
1c) Hyvinvointipolitiikan laaja-alaistaminen	,20***	,32***	,35***
2a) Kristillinen resakralisaatio	,48***		,32***
2b) Kulttuurinen resakralisaatio	,39***	,23***	,45***

Tulokset 3:Yhteistyön suuntautuminen

Viimeinen tutkimuskysymys liittyi toteutuneen yhteistyön suuntautumiseen, jota arvioitiin yhteistyön ja teoreettisten keskiarvomuuttujien yhteyden avulla. Diakonian yhteistyön syvyys ei kuitenkaan korreloinut edellä käsiteltyjen teoreettisten muuttujien kanssa. Diakonian yhteiskunnallisen suuntautumisen tuoreuden vuoksi pidettiin todennäköisenä, että työala on sisäisesti jakautunut erilaisiin suuntauksiin. Tämän tarkastelemiseksi diakonian työmuotojen yhteistyöaktiivisuutta koskeville muuttujille tehtiin yleisimpiä yhteistyömuotoja koskeva faktorianalyysi³⁰. Syntyneiden kahden faktorin perusteella luotujen painottamattomien keskiarvomuuttujien nimiksi annettiin *Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö* ja *Perinteisen diakonian kuntayhteistyö* (Taulukko 6). Sosiaalisen diakonian keskiarvomuuttujaan ei otettu vammaistyön sivulatausta faktoreiden keskinäisen korrelaation vuoksi³¹.

Faktorit ovat teoreettisesti kiinnostavia. *Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyöhön* liittyvät työmuodot kasvattivat yhteiskunnallista merkitystään 1990-luvun laman myötä kirkon vastatessa kasvaneisiin sosiaalisiin ongelmiin. Sen sijaan *Perinteinen diakonia* korostui tai säilytti seurakunnallisuutensa vuoksi parhaiten asemansa hyvinvointivaltion kasvun kaudella, jolloin diakoniaan kohdistui uskonnollisen erikoistumisen paine. Kotisairaanhoido on luonteva osa tätä faktoria edustaessaan

TAULUKKO 6. Diakoniatyön kuntayhteistyön työmuotoja koskeva faktorianalyysi. Vaihteluväli 1–6.

Muuttuja	Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö	Perinteisen diakonian kuntayhteistyö	h ²
Päihdehuolto	,74		,60
Kriminaalisyö	,65		,51
Velkaneuvonta	,63		,40
Työttömien tukitoiminta	,51		,33
Kriisituen järjestäminen	,51		,28
Vanhustyö		,74	,56
Tapahtumien järjestäminen		,54	,37
Vammaistyö	,43	,50	,44
Kotisairaanhoido		,36	,19
Faktorin ominaisarvo	2,21	1,47	
Selitysosuus (%)	24,50	16,30	
Cronbachin alfa	,77	,65	

KMO = ,847 ja Bartlett p=,000.

karitatiivista diakoniaa ja viimeistä julkisoikeudellisen aseman menettänyttä yhteistyömuotoa. Kyseisten työmuotojen erikoistunut seurakunnallinen rooli merkitsee myös vähäistä kilpailuasetelmaa suhteessa kuntien palveluihin. Faktorit sopivat hyvin Esko Ryökkään Ruotsin ja Suomen tutkimustulosten perusteella esittämiin diakonian suuntauksiin, joissa perusjakona on seurakunta- tai yhteiskuntalähtöinen diakonia. Hienojakoisemmalla tasolla *Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö* edustaa kaikkeen hätään tarttuvaa diakonian sosiaalista työtä, kun taas *Perinteisen diakonian kuntayhteistyö* liittyy diakonian evankelioivaan, vanhuspainotteiseen ja sairaanhoitoon kytkeytyvään spirituaaliseen työhön. Edellisessä voidaan tunnistaa kansankirkollista laaja-alaisuutta korostavia piirteitä ja jälkimmäisessä pietististä herätysliikepohjaista ajattelua. (Sihvo 1970, 62-64; Salonen et al. 2000, 107-113; Malkavaara 2000, 30-31, 51-53; Malkavaara 2002a, 291-293; Malkavaara 2002b, 229-230; Roivainen 2003, 27; Ryökäs 2006, 10-13.)

Yhteistyö oli aktiivisempaa perinteisessä ($ka=3,8$) kuin sosiaalisessa ($ka=3,2$) diakoniassa. Työmuotojen yleisyyden huomioiminen lievensi eroa, mutta jätti etumatkan yhteistyöaktiivisuudessa perinteisen diakonian hyväksi³². Perinteisen diakonian yhteistyösuuntautuminen olikin sosiaalista diakoniaa monipuolisempi yhdistäessään sekä konservatiivista resakralisaatiota että liberaalia laaja-alais- tamista ja rooleja (Taulukko 7). Kyse ei siis ollut puhtaasti konservatiivisesta kristilliseen resakralisaatioon liittyvästä yhteistyösuuntautumisesta. Sosiaalinen diakonia suuntautui sen sijaan yhteiskunnalliseen rooliin sekä sekulaariin ja hyvinvointipolitiikan laaja-alais- tamiseen, mikä korostaa yhteistyötyypin liberaalia luonnetta. Yllättävää on sosiaalisen diakonian ja hyvinvointityön laaja-alais- tamisen välisen yhteyden puuttuminen. Selityksenä on aiempi havainto vaihtoehtoisesti se- kulaaria toimintaa tai resakralisaatiota koskevista sosiaalitoimen yhteistyöreiteistä. Kun sosiaalisen diakonian kuntayhteistyön nähdään vastaavaan sekulaareihin odotuksiin, yhteyden puuttuminen epäsuorasti resakralisaatioon kytkeytyvään hyvinvointityön laaja-alais- tamiseen (ks. Taulukko 4) on yhtä johdonmukaista kuin suorien yhteyksien puuttuminen konservatiiviseen resakralisaatioon. Sosiaaliselle kuntayhteistyölle on siis ominaista sekulaarille kentälle pyrkiminen ilman selkeää uskonnollista kytkentää. Vastaavasti perinteisen diakonian voi nähdä palvelevan sosiaalitoimen resakralisaatiota korostavaa ja sekulaarin laaja-alais- tamisen torjuvaa suuntautumista. Yhteistyöaktiivisuuden perusteella sosiaalisen diakonian pyrkimys ei saanut yhtä suurta hyväksyntää kuntaorganisaatiossa kuin perinteisen diakonian suuntautuminen. Sekä perinteisen että sosiaalisen diakonian suuntautumiseen

TAULUKKO 7. Diakonia- ja kuntavastaajien yhteistyösuuntautuminen.

	Diakonia		Kunta
	Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö	Perinteisen diakonian kuntayhteistyö	Yhteistyön syvyys
1. Liberaali laaja-alaistaminen			
a) Sekulaari laaja-alaistaminen	,20***	,13*	
b) Hyvinvointityön laaja-alaistaminen		,14**	
c) Hyvinvointipolitiikan laaja-alaistaminen	,13*		
2. Konservatiivinen resakralisaatio			
a) Kristillinen resakralisaatio		,17**	,21***
b) Kulttuurinen resakralisaatio			,19***
3. Seurakunnan roolit			
a) Hengellinen hyvinvointirooli		,16**	,14***
b) Yhteiskunnallinen rooli	,23***	,10*	
4. Kunnan roolit			
a) Kunnan henkinen rooli		,11*	

liittyi siis oletusten mukaisesti liberaalia laaja-alaistamista, joskin jälkimmäisessä painottui vain sekulaari laaja-alaistaminen ja oletusten vastaisesti yhteys resakralisaatioon puuttui.

Sosiaalisen diakonian yhteistyösuuntautuminen poikkesi selvästi kunnista, jotka suuntautuivat konservatiivisen resakralisaation lisäksi seurakunnan hengelliseen hyvinvointirooliin. Oletusten vastaisesti yhteyttä ei ollut liberaaliin laaja-alaistamiseen, mikä korosti kuntien suuntautumisen konservatiivisuutta. Kuntien yhteistyömotivaatio nousee siis seurakunnan kristillisen viitekehyksen hyväksymisestä ja kyvystä tunnistaa seurakuntien hengellinen hyvinvointirooli. Vastaavasti perinteisen diakonian yhteistyötä vahvistaa kyky nähdä kuntien henkinen rooli. Sekä perinteisen diakonian kuntayhteistyö että molemmat konservatiivisen resakralisaation muodot ja hengellinen hyvinvointirooli olivat vahvimpia harvaan asutulla maaseudulla ja heikkenivät johdonmukaisesti lähestyttäessä kaupungeja³³. Kysymys on siis kirkon asemaan ja perinteisiin kytkeytyvästä yhteistyösuuntauksesta. Sosiaalinen diakonia oli sen sijaan aktiivisinta kaupungeissa (ka=3,4) ja heikointa kaupunkien läheisellä maaseudulla (ka=3,0)³⁴. Perinteisen diakonian yhteistyö (ka=3,6) oli kuitenkin sosiaalista diakoniaa (ka=3,4) aktiivisempaa myös kaupungeissa, mikä vahvistaa jo kuntien yhteistyösuuntautumisen luomaa kuvaa uskonnollisen erikoistumisen myönteisestä merkityksestä yhteistyössä.

Uskonnollisen erikoistumisen merkitystä yhteistyön edellytyksenä korostavat seurakuntien kahden muun työalan samankaltaisuudet: yhteistyöltään heikohko nuorisotyö oli sosiaalista diakoniaa muistuttavasti yhteiskunnallista suuntautumista painottava, samalla kun yhteistyöltään aktiivisessa lapsityössä painottui perinteistä diakoniaakin monipuolisempi ja hengellistä tehtävää painottava suuntautuminen³⁵. Seurakunnan organisatorinen epäitsekkyys uskonnollisen tehtävän suhteen ei siis tue yhteistyötä, sillä kunnat suuntautuvat konservatiiviseen resakralisaatioon eivätkä liberaaliin laaja-alastamiseen. Konservatiiviseen resakralisaatioon nojaavan yhteistyön ongelmana on sen kaupunkiympäristöstä väistyvä luonne. Sopimuksellinen yhteistyö voi kuitenkin avata näkökulman uskonnollisen erikoistumisen, uskonnonvapauden ja kaupunkiympäristön yhteensovittamiseen (ks. Kallunki 2008)³⁶.

Tulosten luotettavuus

Aineiston reliabiliteettia on tarkasteltu aiemmin vertaamalla tutkimuksen verrokkiryhmien eli nuorisotyön ja -toimen yhteistyötä. Vastauksissa ei ollut organisaatioiden välillä johdonmukaista vääristymää. Tarkastelussa havaittiin yhteistyön mahdollinen suuntautuminen vertaistyöalan ulkopuolelle ja vastaajien taipumus korostaa yhteistyökumppanin tehtävään liittyvien toimintojen aktiivisuutta. Ilmiötä voi selittää yhteistyökumppanin merkityksen korostuminen vieraisissa tehtävissä. (Kallunki 2008.)

Tutkimuksen yleistettävyyttä kohdetoimialoille on korkean vastausaktiivisuuden ja kaksoisaineiston vuoksi hyvä. Sosiaalitoimen tuloksien yleistämiseen on kuitenkin suhtauduttava varauksella vastaajajoukon pienuuden vuoksi. Tutkimuksen luotettavuutta vahvistaa yhdessä lomaketta täyttäneiden merkittävä osuus (Ku: 18,5 %; S: 25,4 %)³⁷. Vastaajien tietoisuus vertailun mahdollistavasta kahden organisaation kyselystä on todennäköisesti korostanut tarvetta tarkkoihin vastauksiin. Taulukossa 3 esitettyjen keskiarvomuuttujien matalahkon hajonnan voi nähdä arvokysymyksiin liittyvänä varovaisuutena, mutta samalla johdonmukaisena seurauksena kyselyn suuntaamisesta organisaatioiden edustajille eikä yksityishenkilöille.

Tulosten validiteetin kannalta keskeistä on teoreettisten käsitteiden operationalisointi. Kuntien ja seurakuntien tehtävät poikkesivat tässä suhteessa hieman toisistaan, sillä kuntien tehtävässä painottui laaja-alainen hyvinvointitehtävä ja seurakuntien tehtävässä suppeampi uskonnollinen tehtävä. Kyseessä ei ollut arvovalinta, vaan teoreettisen taustan ja operationalisoinnin tuottama välttämättömyys: seurakuntien toiminnan ulottumista uskonnollisen tehtävän ulkopuolelle

mitattiin liberaalin laaja-alaisuuden ja roolien kautta. Keskiarvomuuttujien reliabiliteettien perusteella arvioituna organisaatioiden tehtävien operationalisoinnin suurimmat haasteet eivät liittyneet uskonnolliseen tehtävään vaan kuntien hyvinvointitehtävään. Tältä osin reliabiliteetin alarajalle asetui hyvinvointipoliittikan laaja-alaisuus³⁸.

Johtopäätökset

Tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä, että seurakuntien uskonnollisen tehtävän mukanaolo (erikoistumisoletus) on keskeistä kuntien ja seurakuntien yhteistyölle (vrt. Norris & Inglehart 2005, 105-106). Kysymys ei ole vain kirkon sisäisestä näkökulmasta, sillä kuntien yhteistyösuuntautuminen tuki seurakuntien uskonnollista tehtävää. Yhteistyön perusta ei siis näyttänyt olevan kansankirkollisessa toiminnan laaja-alaisuudessa, vaan kirkon uskonnollisen tehtävän saamassa yhteiskunnallisessa tuessa. Herätyskristilliseen suuntautumiseen liitettävissä oleva perinteisen diakonian yhteistyö oli myös aktiivisempaa kuin kansankirkollista laaja-alaisuutta edustava sosiaalisen diakonian yhteistyö.

Uskonnollisen tehtävän kannalta epäitsekäs³⁹ maalliseen toimintaan suuntautuminen ei tuottanut sosiaalisessa diakoniassa aktiivista yhteistyötä, vaikka se vastasi osin sosiaalitoimen odotuksiin. Selityksenä voi nähdä kuntien suuntautumisen konservatiivisuuden ja kirkkoon lähtökohtaisesti liittyvät uskonnolliset arvot, jotka vaikeuttavat puhtaasti sekulaarin yhteistyön mahdollisuutta (ks. Pesonen & Vesala 2007b, 83-85). Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö korosti uskonnollisen tehtävän ja yhteiskunnallisen suuntautumisen (performanssi) välistä jännitettä osoittaessaan, ettei yhteiskunnalliselle kentälle suuntautuminen ole aina uskonnollista tehtävää vahvistavaa toimintaa (vrt. Beyer 1994, 80). Diakonian sosiaalisen painotuksen taipumusta korvata kunnan toimintaa voikin pitää modernin eriytymisen ja siten myös erikoistuneen yhteistyön kannalta ongelmallisena (ks. Luhmann 2004, 91-93; Kallunki 2008). Yhteistyön kannalta tärkeää näyttää olevan seurakuntien hengellisen hyvinvointiroolin tunnistaminen.

Kuntien hyvinvointitehtävän ja seurakuntien uskonnollisen tehtävän väliset yhteydet viittaavat yhteisen historian vaikutukseen. Perinteisen diakonian kuntayhteistyön erityispiirre oli sen maaseutuvetoisuus. Sosiaalinen diakonia oli kuitenkin myös kaupungeissa yhteistyöltään perinteistä diakoniaa heikompi, mikä vahvistaa käsitystä uskonnollisen erikoistumisen myönteisestä merkityksestä yhteistyölle.

Historian lisäksi yhteistyön edellytykset kytkeytyvät instituutioiden voimasuh-

teisiin. Seurakunnan merkityksen korostuminen maaseudulla organisaatioiden pienemmän määrän ja resurssien ohuuden vuoksi tukee yhteistyötä (ks. myös Pesonen & Vesala 2007b, 47-51). Uskonnollisen organisaation toiminta-ala näyttää siis olevan riippuvainen sekulaarien instituutioiden vahvuudesta (ks. Beyer 2006, 98-99; Beyer 2007, 111-112). Tätä selitystapaa alleviivaa kirkon sosiaalisen vastuun kasvun ajoittuminen julkista sektoria heikentäneeseen 1990-luvun talouskriisiin. Poikkeuksen voi muodostaa sopimuksellinen tai muuten virallisesti tunnustettu yhteistyö (Kallunki 2008).

Tulosten perusteella näyttää epätodennäköiseltä, että kirkon sosiaalisen roolin kasvuun usein liitetty (ks. livari & Karjalainen 1999, 72; Malkavaara 2000, 51; Salonen et al. 2000, 108; Kettunen 2001, 11; Malkavaara 2002, 296-297) yhteistyön tai yhteistyökelpoisuuden lisääntyminen olisi johtanut seurakuntatasolla laajaan ja pysyvään diakonian kuntayhteistyön syvenemiseen. Aiemman kielteisen ilmapiirin sulaminen on kyllä näkynyt yhteistyötä koskevan keskustelun ja hankkeiden lisääntymisenä (Kunnat ja seurakunnat yhdessä 1998; Kunta ja seurakunta 2002), mutta ei yhtä voimakkaasti seurakuntadiakonian tai erityisesti seurakuntien sosiaalisen diakonian kuntayhteistyönä (ks. myös Kallunki 2008).

VIITTEET

- 1) Muutos kirkon osalta alkoi osin jo 1980-luvulla (ks. Malkavaara 2007).
- 2) Kaupunkihallinto oli jo ennen vuotta 1865 erillinen seurakunnista. Kaupunkiväestön osuus (6,7 %) väestöstä oli kuitenkin tuolloin vaatimaton. (Hoikka 1990, 39, 55-61.)
- 3) Vastuu vaivahoidosta siirtyi kunnille periaatteessa vuonna 1865, mutta käytännön muutoksia tapahtui monin paikoin vasta seurakuntien vastuuseen viittaavan vaivahoidon korvauduttua uudella vuonna 1879 (Jaakkola 1994, 111-113; Toikko 2005, 46). Tämänkin jälkeen osassa syrjäseutujen seurakuntia ja kuntia säilyi jopa organisaatioiden hallinnon ja talouden sekoittumisen piirteitä. Organisaatioiden hallinnollinen eriytyminen ei näkynyt vielä kuntien voimakkaana desakralisaationa. Merkittävä osa koulutetuista diakonisoista meni 1900-luvun kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä muiden kuin seurakuntien palvelukseen. Valtion-avun turvin kiertäviksi sairaanhoitajiksi palkatuilla diakonisoilla säilyi usein hengellinen rooli, jopa hengellinen ohjesääntö ja papiston valvonta. (Soikkanen 1966, 250-251, 350-351; Kansanaho 1967, 154; Mustakallio 2002, 210-212.)
- 4) Alueellinen sidos kääntyi tällöin päinvastaiseksi eli seurakuntien sidokseksi kuntiin.
- 5) Sosiaalinen vastuu heikkeni myös 1800-luvun lopulla, mutta kirkollisten järjestöjen vaikutus kasvoi (ks. Yeung 2003, 206).
- 6) Yksittäisiä erikoistumiseen viittaavia muutoksia ovat olleet 2000-luvulla velkaneuvonnan ja aamu- ja iltapäivätoiminnan siirtyminen julkisen sektorin vastuulle (Kallunki et al. 2006, 452-453).

- 7) Kyse on performanssin suomenkielisen muodon eli roolisuurituksen lyhyestä muodosta. Rooli –sanaa käytetään tietoisena käsitteen liittymisestä yleensä sosiologiassa yksilötason rooleihin (Sulkunen 2003, 106-121).
- 8) Kuntien nähdään liittyvän valtion ja kuntien muodostamaan sekulaarin julkisen sektorin institutionaaliseen tasoon ja seurakunnat kirkon edustamaan instituutioon.
- 9) Tässä ei oteta huomioon valtion ja kirkon suhteita koskevaa tutkimusta, joka aiheellisesta läheisyydestään huolimatta muodostaa selkeästi oman kokonaisuutensa edellyttäen myös erilaista lähestymistapaa.
- 10) Lisäksi opetushallitus luovutti tutkimuskäyttöön koululaisten iltapäivätoiminnan vastuhenkilöiden rekisterin.
- 11) Nuorisotoimessa yli 100 000 asukkaan kaupungit (91,7 %) olivat aktiivisimpia vastaajia, joten todennäköisin selitys alueyksikköjen heikkoon aktiivisuuteen liittyy työn ei-hallinnollisuuteen.
- 12) Noin prosentti kohderyhmästä (27) ilmoitti vastaamattomuuden syyn: toiminnan puuttuminen (3), virhe toimituksessa (8), työntekijän puuttuminen (5), työuran lyhyys (4) ja yksittäisiä syitä (7).
- 13) Ilman nuorisotoimen kymmenen suurimman kaupungin laajennusta kirkkoon kuuluvien osuus nuorisotoimessa oli 89,9 %. Aineistossa kirkkoon kuuluvien osuus on selvästi korkeampi kuin keskimäärin (2005=83,1 %) väestössä (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005, 2006, 22), mikä selittyy suurelta osin kuntien määrällisen painopisteen sijoittumisella maaseutualueille.
- 14) Tarkasteluissa on mukana myös kaksi nuorisotoimen lomakkeeseen vastannutta sosiaalitoimen edustajaa.
- 15) Kyselyssä yhteistyöksi määritettiin "toiminnan järjestäminen osin tai täysin yhdessä, ostopalvelu, vierailut ja muu vuorovaikutus sekä yhteisen toiminnan kehittäminen ym."
- 16) Vastausvaihtoehtoina olivat "ei kyseistä toimintaa" (1), "ei yhteistyötä", "vähän yhteistyötä", "jossakin määrin yhteistyötä", "melko paljon yhteistyötä" ja "paljon yhteistyötä" (6). Kyseisiä muuttujia kohdeltiin välimatka-asteikkolisina muuttujina, sillä "ei kyseistä toimintaa" edustaa yhteistyöasteikkoa täydentävää toimintamuodon nollapistettä.
- 17) Kunnan hyvinvointitehtävän laaja-alaisimman tulkinnan näkökulmasta kyseisten toimintojen ei voida katsoa olevan ehdottomasti kunnan tehtävän ulkopuolella. Mittari koskee kuitenkin ydintehtävän ulkopuolelle suuntautumista.
- 18) Analyysi tehdään koko aineistolle (seurakunta + kunta), jotta muodostettavien keskiarvomuuuttujien avulla voidaan toteuttaa kaikkia osa-aineistoja koskevia vertailuja. Muodostettujen keskiarvomuuuttujien reliabiliteetin arvioimiseen käytetään Cronbachin alfaa. Aineiston koon suuren luottamusvälin turvin hyväksyttävän reliabiliteetin alarajaksi asetettiin ,50. (Metsämuuronen 2006, 460-461, 611-648.) Faktorimäärää ratkaistaessa lähtökohtana on ominaisarvon (initial) raja 1,0. Tästä rajasta poikkeaminen ja muuttujien poistamisen perusteet kerrotaan erikseen.
- 19) Käänteiseen logaritmiin perustuva muuttujamuunnos tarvittiin vain seurakunta-aineistossa: kristillinen resakralisaatio, kulttuurin resakralisaatio ja hengellinen hyvinvointirooli (Metsämuuronen 2006, 693).
- 20) $t_{(608)} = 2,4, p = ,016$.
- 21) $F_{(3,286)} = 5,3, p = ,006$. Analyysiin ei otettu useiden toimialojen koontiryhmää (N=18).
- 22) Maaseututyypit ja yhteistyön syvyys ($F_{(3,285)} = 3,4, p = ,018$; K ka=3,6, KLM ka=3,2, YM ka=3,0, HAM ka=3,3). Kolmiluokkainen toimiala ja maaseututyypit ($\chi^2_{(6)} = 16,3, p = ,012$). Yhteistyön syvyys ja asema ($F_{(2,276)} = 3,0, p = ,049$; johtava asema ka=3,4, ylemmät toimihenkilöt ka=3,3, alemmat toimihenkilöt tai työntekijät ka=2,9). Toimiala ja asema ($\chi^2_{(6)} = 25,5, p = ,000$).

- 23) ($F_{(2,253)}=4,8, p=,009$). Vastaajan asemaa ja toimialaa koskevat muuttujat olivat kolmiluokkaisia. Oikaistut keskiarvot ja kontrastitoiminnon tuottama merkitsevyysero suhteessa sosiaalitoimeen: sosiaalitoimi ($ka=2,9$), nuorisotoimi ($ka=3,5, p=,009$) ja opetustoimi ($ka=3,3, p=,008$).
- 24) Nuorisotoimi on siis iltapäivätoiminnassa aktiivinen, mutta seurakuntien nuorisotyötä muistuttavasti heikko oman toimialan yhteistyöltään.
- 25) Nuorisotoimi ($ka=3,8$), opetustoimi ($ka=4,0$) ja sosiaalitoimi ($ka=4,1$).
- 26) Kielteisesti (<3) kulttuuriseen resakralisaatioon suhtautui vain joka kymmenes ja kristilliseen resakralisaatioon joka viides kuntavastaaja.
- 27) Diakonian yhteiskunnallinen suuntautuminen oli kuitenkin kokonaisuudessaan muita seurakuntatyöaloja voimakkaampaa: sekulaari (SD $ka=3,0$, SL $ka=2,8$, SN $ka=2,8$; $F_{(2,1064)}=8,7, p<,001$), hyvinvointityön (SD $ka=4,2$, SL $ka=4,0$, SN $ka=3,9$; $F_{(2,1111)}=27,9, p<,001$) ja hyvinvointipolitiikan laaja-alaiastaminen (SD $ka=3,8$, SL $ka=3,7$, SN $ka=3,7$; $F_{(2,1112)}=3,9, p=,021$) sekä hengellinen hyvinvointirooli (SD $ka=4,6$, SL $ka=4,4$, SN $ka=4,4$; $F_{(2,1140)}=12,8, p<,001$) ja yhteiskunnallinen rooli (SD $ka=3,8$, SL $ka=3,7$, SN $ka=3,7$; $F_{(2,1137)}=4,6, p=,010$).
- 28) Kristillinen resakralisaatio ($t_{(612)}=3,4, p=,001$), kulttuurinen resakralisaatio ($t_{(619)}=2,0, p=,046$) ja hengellinen hyvinvointirooli ($t_{(636)}=2,5, p=,013$).
- 29) Muilta osin sosiaalitoimen korrelaatiot ovat samansuuntaisia kuin taulukossa 2 on esitetty.
- 30) "Ei kyseistä toimintaa" -vastausjoukon osuus analysista ulosjätetyissä muuttujissa: työpajatoiminta (59,6 %), mummonkamaritoiminta (48,5 %), maahanmuuttajatyö (47,5 %), ruokapankkitoiminta (46,7 %) ja työttömien kohtaamispaikat (45,2 %). Analysista jouduttiin lisäksi poistamaan vapaaehtoistyöntekijöiden koulutusta ja toisen toimintaan ohjaamista koskevat muuttujat. Muuttujat latautuivat molemmille syn-
- tyneille faktoreille lähes yhtä suurina.
- 31) Korrelaatio perinteisen yhteistyön kanssa olisi vammaistyö mukaan otettuna ollut korkea ($r=,63^{***}$). Ilman vammaistyötä korrelaatio laski selvästi ($r=,53^{***}$).
- 32) Keskiarvot ilman "ei kyseistä toimintaa" -vaihtoehtoa (vaihteluväli 1-5). Perinteinen: vanhustyö ($ka=3,5$), vammaistyö ($ka=3,1$), tapahtumien järjestäminen ($ka=2,6$) ja kotisairaanhoido ($ka=2,6$). Sosiaalinen: päihdehuolto ($ka=2,9$), velkaneuvonta ($ka=2,7$), kriminaalisyö ($ka=2,2$), työttömien tukitoiminta ($ka=2,5$) ja kriisituki ($ka=3,1$).
- 33) Perinteisen diakonian kuntayhteistyö ($F_{(3,380)}=5,0, p=,002$; K $ka=3,6$, KLM $ka=3,8$, YM $ka=3,8$, HAM $ka=4,0$), Kunta-aineisto: kristillinen resakralisaatio ($F_{(3,615)}=16,3, p<,001$; K $ka=3,1$, KLM $ka=3,3$, YM $ka=3,5$, HAM $ka=3,6$), kulttuurinen resakralisaatio ($F_{(3,622)}=7,0, p<,001$; K $ka=3,7$, KLM $ka=3,8$, YM $ka=3,9$, HAM $ka=4,0$) ja hengellinen hyvinvointirooli ($F_{(3,639)}=6,6, p<,001$; K $ka=3,6$, KLM $ka=3,8$, YM $ka=3,9$, HAM $ka=3,9$).
- 34) Sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö ($F_{(3,371)}=3,3, p=,020$; K $ka=3,4$, KLM $ka=3,0$, YM $ka=3,2$, HAM $ka=3,2$). Sosiaalisen diakonian kolme voimakkainta latausta eli päihdehuolto, kriminaalisyö ja velkaneuvonta noudattivat huono-osaisuuden alueellista jakautumista, mikä viittaa kuntien toimintaa täydentävään rooliin (ks. Kallunki 2008).
- 35) Yhteistyön syvyyden korrelaatiot teoreettisiin muuttujiin lapsi- ja nuorisotyössä: sekulaari (SL $r=,13^*$; SN $r=,17^{**}$), hyvinvointityön (SL $r=,13^*$) ja hyvinvointipolitiikan laaja-alaiastaminen (SL $r=,23^{***}$; SN $r=,15^{**}$); kristillinen (SL $r=,18^{**}$) ja kulttuurinen resakralisaatio (SL $r=,16^{**}$); hengellinen hyvinvointirooli (SL $r=,23^{***}$) ja yhteiskunnallinen hyvinvointirooli (SL $r=,13^*$; SN $r=,15^{**}$); kunnan henkinen rooli (SL $r=,21^{**}$; SN $r=,19^{***}$).
- 36) Myös iltapäivätoiminnassa sopimuksellinen yhteistyö on yleistä (Kallunki 2007, 181-182).

- 37) Yhdessä täyttäminen voi toisaalta vähentää hajontaa, mutta lisää monipuolista arviointia edellyttävän kyselyn luotettavuutta.
- 38) Muuttujan reliabiliteetin (alfa=,50) luottamusväli oli 5 prosentin tasolla, 46–54.
- 39) Kyse ei ole niinkään uskuntoon liittyvästä ja ihmisten hyvinvointia tukevasta institutionaalisesta altruismista (vrt. Saari et al. 2005; Grönlund & Yeung 2006), sillä

sosiaalisen diakonian yhteistyösuuntautumisella ei ollut yhteyttä hengelliseen hyvinvointirooliin ja hyvinvointityön laaja-alaistamiseen. Kirkon merkittävästä roolista yksilöiden altruismin tukijana ei siis välttämättä seuraa, että kirkon sosiaalinen toiminta olisi institutionaalisella tasolla altruistista (Roos 2006a; Roos 2006b). Teoreettisesti kyse on institutionaalisen altruismin sijasta performanssista.

KIRJALLISUUS

- Barro, R. J. & McCleary, R. M. (2003). Religion and Economic Growth Across Countries. *American Sociological Review*, 68, 760-781.
- Beckford, J. A. (2003). *Social Theory & Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beyer, P. (1994). *Religion and globalization*. London: Sage Publications.
- Beyer, P. (2006). *Religions in Global Society*. London: Routledge.
- Beyer, P. (2007). *Globalization and Glocalization*. Teoksessa: Beckford, J. A. & Demerath III, N. J. (toim.) *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*, 98-117. Los Angeles: Sage Publications.
- Bruce, S. (2002). *God is Dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.
- Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Casey, C. (2000). Work, Non-Work and Resacralizing Self. *Social Compass*, 47:4, 571-587.
- Chaves, M. (1997). Secularization a Luhmannian Reflection. *Soziale Systeme*, 3, 439-449.
- Crawford Sullivan, (2006). The Work-Faith Connection for Low-Income Mothers: A Research Note. *Sociology of Religion*, 67:1, 99-108.
- Demerath III, N.J. (2000). The Varieties of Sacred Experience: Finding the Sacred in a Secular Grove. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39:1, 1-11.
- Gentile, E. (2000). The Sacralisation of Politics: Definitions, Interpretations and Reflections on the Question of Secular Religion and Totalitarianism. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 1:1, 18-55.
- Grant, D., O'Neill, K. & Stephens, L. (2004). Spirituality in the Workplace: New Empirical Directions in the Study of the Sacred. *Sociology of Religion*, 63:5, 265-283.
- Grant, D., O'Neill, K. M. & Stephens, L. S. (2003). Neosecularization and Craft Versus Professional Religious Authority in a Nonreligious Organization. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42:3, 479-487.
- Grönlund, H. & Yeung, A. B. (2006). Kirkko – altruististen arvojen yhteisö? *Yhteiskuntatopoliikka*, 71:6, 656-658.
- Harjula, H. & Prättälä, K. (2004). *Kuntalaki: tausta ja tulkinnat*. Helsinki: Talentum, Lakimiesliiton kustannus.
- Heelas, P. & Woodhead, L. (2005). *The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell.
- Heelas, P. (1998). Introduction: on Differentiation and Dedifferentiation. Teoksessa: Heelas, P., Martin, D. & Morris, P. (toim.) *Religion, Modernity and Postmodernity*, 1-18. Oxford: Blackwell.
- Heino, H., Salonen, K., Rusama, J. & Ahonen, R. (1997). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992-1995*. Jyväskylä:

- Kirkon tutkimuskeskus.
- Hoikka, P. (1990). Suomen kunnallishallinnon arvot. Tutkimus paikallisen itsehallinnon historiallisista kehityspiirteistä ja arvoista. Tampere: Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitoksen julkaisusarja, 4.
- Houtman, D. & Aupers, S. (2007). The Spiritual Turn and Decline of Tradition: The Spread of Post-Christian Spirituality in 14 Western Countries, 1981-2000. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 46:3, 305-320.
- Iivari, J. & Karjalainen, J. (1999). Diakonian köyhät. Epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. Helsinki: Stakes, raportteja 235.
- Jaakkola, J. Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa: Jaakkola, J., Pulma, P., Satka, M. & Urponen, K. (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*, 71-161. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Juntunen, E. (2006). Diakoniatyöntekijät perusoikeuksien puolustajina ja yhteiskunnallisina vaikuttajina. Teoksessa: Juntunen, E., Grönlund, H. & Hiilamo, H. (toim.) *Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta*, 154-170. Helsinki: Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 7.
- Kallunki, V. (2007). Diakonian kolmas polku – Yhteistyönäkymiä kuntien palvelurakenteen muuttuessa. Teoksessa: Lahtinen, M., Pohjalainen, T. & Toikkanen, T. (toim.) *Anno Domini 2007*, 179-193. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahti: Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti.
- Kallunki, V. (2008). Kirkon etuoikeus vai modernia yhteistyötä? Kuntien ja seurakuntien yhteistyö sosiaali- ja kasvatustyössä. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 3/2008, 289-318.
- Kallunki, V., Pesonen, H. & Yeung A. B. (2006). Kirkon paikka paikkaajana? Diakoniatyön kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana. *Teologinen Aikakauskirja* 5/2006, 449-467.
- Kananoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta, H. (2008). *Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kansanaho, E. (1967). *Sata vuotta kristillistä palvelutyötä. Helsingin diakonissalaitos 1867-1967*. Porvoo: WSOY.
- Karisto, A., Takala, P., Haapola, I. (1999). *Matkalla nykyaikaan – Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Juva: WSOY.
- Kettunen, P. (2001). *Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa*. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskus, Sarja A, 76.
- Kirkko ja valtio –komitean mietintö (1977). *Kyrka och stat –kommittens betänkande*. Helsinki: Valtioneuvosto, komiteanmietintö 21.
- Kirkon tilastollinen vuosikirja 2005 (2006). *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kunnat ja seurakunnat yhdessä (1998). Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Kunta ja seurakunta (2002). *Yhteistyössä yhteisön hyväksi. Praxis – tiedosta toimeen* 8. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Lehner, F. J. (2007). *Rational Choice and Religious Economies*. Teoksessa: Beckford, J. A. & Demerath III, N. J. (toim.) *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*, 81-97. Los Angeles: Sage Publications.
- Leino, P. (2002). *Kirkkolaki vai laki kirkosta. Hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellisista normeista ja niiden synnystä*. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 231.
- Leino, P. (2003). *Kirkko ja perusoikeudet*. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 6.
- Luhmann, N. (2004). *Ekologinen kommunikaatio*. (Suom. Krause, S. & Raiski, S.) Helsinki: Gaudeamus.
- Malkavaara, M. (2000). *Diakonian, teologian ja diakonian teologian murrokset*. Teoksessa: Heikkilä, M., Karjalainen, J. & Malkavaara, M. *Kirkonkirjat köyhyy-*

- destä, 17-60. Helsinki: Kirkkopalvelujen julkaisuja 5.
- Malkavaara, M. (2002a). Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi – Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan. Teoksessa: Mäkinen, V. (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä, 283-312. Jyväskylä: Atena.
- Malkavaara, M. (2002b). Sodasta laman kynnykselle – Köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa. Teoksessa: Mäkinen, V. (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä, 221-261. Jyväskylä: Atena.
- Malkavaara, M. (2007). Diakonian muutos alkoi jo ennen lamaa. Diakonian tutkimus 1/2007, 26-49.
- McCleary, R. M. & Barro, R. J. (2006). Religion and Economy. *Journal of Economic Perspectives*, 20: 2, 49-72.
- McCleary, R. M. & Barro, R. J. (2006). Religion and Political Economy in an International Panel. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 45:2, 149-175.
- McGuire, M. (1992). Religion: The social context. Belmont: Wadsworth.
- Metsämuuronen, J. (2006). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.
- Mustakallio, H. (2002). Köyhät, sairaat ja kirkko – Suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle. Teoksessa: Mäkinen, V. (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä, 197-220. Jyväskylä: Atena.
- Niemelä, P. (1977). Alueelliset erot kirkon toiminnassa. Kokonaistutkimus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan alueellisista eroista vuonna 1971. Helsinki: Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 26.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2005). *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nummenmaa, L. (2007). Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Pesonen, H. & Vesala, K. M. (2006a). Seurakunnat yhteistyökumppaneina maaseudun kehittämisessä. Helsinki: Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1.
- Pesonen, H. & Vesala, K. M. (2006b). Seurakuntien osallistuminen maaseudun kehittämiseen kehysanalyysin haasteena. Teoksessa: Yeung, A. B., Pesonen, H. & Sundback, S. (toim.) Rajojen ylityksiä. Uskonto, kirkko ja sosiologia, 332-346. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 250.
- Pesonen, H. & Vesala, K. M. (2007a). Rural Development as a Frame Analytic Challenge for Religious Communities: The Case of Rural Parishes of the Evangelical Lutheran Church of Finland. *Social Compass* 54:2, 281-293.
- Pesonen, H. & Vesala, K. M. (2007b). Seurakunnat maaseudun kehittäjinä. Uskonto paikallistason vuorovaikutuksessa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 98.
- Riegel, K.-G. (2005). Marxism-Leninism as a Political Religion. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 6:1, 97-126.
- Roivainen, I. (2003). Diakonian erityisyys sosiaalityössä. Teoksessa: Lahtinen, M. & Toikkanen, T. (toim.) Anno Domini 2003. Diakoniatieteen vuosikirja, 27-36. Lahti: Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti.
- Roos, J. P. (2006). Altruistinen kirkko? *Yhteiskuntapolitiikka*, 71: 6, 658-659.
- Roos, J. P. (2006). Onko kirkko altruistinen? *Yhteiskuntapolitiikka*, 71: 3, 330-332.
- Ryökäs, E. (2006). Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 14.
- Saari, J., Kainulainen, S. & Yeung, A. B. (2005). Altruismi: antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salonen, K., Kääriäinen, K. & Niemelä, K. (2000). Kirkko uudelle vuositukselle. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1996-1999. Tampere: Kirkon

- tutkimuskeskus.
- Seppo, J. (2004). The Current Condition of Church-State Relations in Finland: Premises. Church for the People. Helsinki: Church Council. [http://www.evl.fi/english/church_for_the_people/, 3.8.2008].
- Seppo, J. (1999). Kirkko ja Itsenäinen Suomi 1917-1998. Teoksessa: Heikkilä, M. (toim.) Uskonto ja nykyaika – yksilö ja eurooppalaisen yhteiskunnan murros, 10-53. Juva: Atena.
- Sihvo, J. (1970). Yhteiskunnan muuttumisen vaikutus seurakuntasisären työhön. Teoksessa: Hissa, P. (toim.) Diakonia ja muuttuva yhteiskunta, 46-65. Helsinki: Kirkon diakoniatoimikunta.
- Soikkanen, H. (1966). Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki: Maalaiskuntien Liitto.
- Stark, R. & Finke, R. (2000). Acts of Faith. Explaining the Human Side of Religion. London: University of California Press.
- Sulkunen, P. (2003). Johdatus sosiologiaan – Käsitteitä ja näkökulmia. Helsinki: WSOY.
- Toikko, T. (2005). Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.
- Woodhead, L. & Heelas, P. (2000). Religion in modern times. An Interpretive Anthology. Oxford: Blackwell.
- Yeung, A. B. (2003). The Re-Emergence of the Church in the Finnish Public Live? Christian Social Work as an Indicator of the Church. Journal of Contemporary Religion, 18:2, 197-211.
- Yeung, A. B. (2006). The Finnish Lutheran Church as a Welfare Agent – the case of Lahti. Teoksessa: Yeung, A. B. (toim.) Churches in Europe as Agents of Welfare. Working Paper 2:1 from the project WREP, 142-203. Uppsala: DVI.

Diakonian virka uusimman raamatuntutkimuksen valossa Väärinkäsityksiä ja tosi rakkautta

Kari Latvus

Tausta

Diakonian viran alkuperästä on vallinnut Suomessa jakamaton yksimielisyys 1990-luvulle saakka. Diakonian oppikirjat kuvasivat diakonian viran taustaa Uudessa testamentissa ilman, että tarkentavia kysymyksiä olisi oikeastaan esitetty. Suomessa teokset Kansanaho-Hissa, *Palveleva kirkko* Kerttu Inkala (toim.), *Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja* ja vieläpä *Diakonian käsikirja* toistivat kriiikkittömästi aiempien vuosikymmenien käsitystä diakonian viran raamatullisesta alkuperästä. Suomalaisia ei voi syyttää tässä kohdin kansainvälisesti poikkeavasta linjasta, sillä esimerkiksi alan englanninkielinen perusteos J.M.Barnett, *The Diaconate. A full and Equal Order* kulkee ihan samoja linjoja. Havahtuminen niin Suomessa kuin muuallakin kesti kuitenkin kohtuuttoman pitkään.

Uuden aallon esiin tuleminen tapahtui Suomessa lopulta vasta *Auttamisen teologia* -kirjan myötä vuonna 2007. Vertailun vuoksi kannattaa todeta, että alan keskeinen saksalainen oppikirja *Studienbuch Diakonik. Band 1: biblische, historische und theologische Zugänge zur Diakonie* toi kysymyksen viran alkuperästä jossakin muodossa esiin vain vuotta aiemmin. Siinä vaiheessa, kun tutkimustulokset seuloontuvat oppikirjojen esittämiksi uusiksi malleiksi on siirrytty yksittäisistä tutkimustuloksista huomattavasti varteenotettavimpiin ajattelutavan muutoksiin. Toisaalta on paikallaan korostaa, että uudelleen muotoutuva tutkimustulos diakonian viran synnystä kaipaa vielä monissa kohdin tarkentavia ja kriittisiäkin puheenvuoroja.

Mistä sitten oikein on kysymys? Uudelleen muotoutuvan käsityksen ytimessä on väite siitä, että Uuden testamentin kreikankieliset ilmaukset *diakonein*, *diakonia* ja *diakonos* on tulkittu yksipuolisesti ja väärin. Vääräksi on erityisesti mainittu tulkinta, jossa sanojen merkityskenttä on keskittynyt palveluun, erityisesti pöytäpalveluun ja sosiaalis-karitatiiviseen toimintaan. Perinteisen käsityksen mukaan varhaiskirkossa esiintyi sosiaalis-karitatiivisiin tehtäviin painottunut diakonian virka (*diakonos*), ja keskeiset Uuden testamentin tekstit (erityisesti Ap.t. 6; Room. 16; Fil. 1:1; 1. Tim. 3) tulkittiin tämän käsityksen valossa.

Uusi tulkinta diakoniasta

Keskustelun laukaisi liikkeelle australialaisen tutkijan John N. Collinsin vuonna 1990 julkaistu väitöskirja *Diakonia. Re-interpreting the Ancient Sources*. Siinä Collins perustelee sekä Uuden testamentin tekstien että klassisen kreikan kirjallisuuden avulla, että verbi *diakonein* ei ensisijassa viittaa palvelemiseen, eikä sillä ole mitään tekemistä nöyrän ja alistuvan asenteen kanssa. Sen sijaan kysymys on Collinsin mielestä ensisijassa lähetettynä, viestinviejänä toimimisesta. *Diakonos* on henkilö, jota kuvaa englannin ilmaus *go-between*. Tutkimuksen mukaan syy väärään tulkintaan oli saksalaisen diakonissa-mallin tulkitseminen tai projisoiminen tekstiin tavalla, joka ei sinne kuulunut. Collinsin väitteet eivät syntyneet tyhjästä, vaan varsinkin Paavalin tekstien tulkinnassa hän saattoi turvautua myös muiden tutkijoiden samansuuntaisiin tuloksiin.

Myöhemmin Collins on terävöittänyt teesejään kirjassa *Deacons and the Church. Making connections between old and new*. Tämä käy erityisesti ilmi loputeesistä: "Ei ole enää mahdollista väittää, että ilmaus sosiaalityö kuvaisi asiaa, jota Uuden testamentin aikana kuvattiin sanalla *diakonia*."

Collinsin teeseihin on vuosien saatossa tullut monia kommentteja, osin kielteisiä ja osittain myös myönteisiä. Yksi kaikkein perusteellisimmista analyyseistä julkaistiin viime vuonna Saksassa. Anni Hentschelikävi läpi väitöskirjassaan *Diakonia im Neuen Testament* pitkälti samoja tekstejä kuin Collins aiemmin. Hentschel tuo mukaan analyysiin uusimman tieteellisen tutkimuksen tuottaman tiedon teksteistä ja toimii näin kriittisenä opponenttina. Yleisiä päätelmiä on oikeastaan kaksi. Ensinnäkin, Hentschel pitää Collinsin tulkintaa liian mekaanisena ja toteaa, että lukuisat kreikankieliset *diakonia*-johdannaiset ilmaukset on luettava tekstiyhteydessä ja yhden merkityksen sovittaminen kaikkiin on vastoin tekstin asianmukaista tulkintaa. Toiseksi, Hentschel päätyy tarjoamaan myös erilaista päämerkitystä sanalle *diakonia*. Ensisijassa Hentschelin mielestä on kyse valtuutuksesta ja valtuutettuna toimimisesta (*Beauftragung*). Myös Hentschel toteaa teoksessaan, että Uuden testamentin ilmauksella *diakonia* ei tarkoiteta sellaista sosiaalis-karitatiivista toimintaa, jota nykyisin nimitetään diakoniaksi. Kirjan otsakkeessa onkin saksalaiselle pieni kompa: kirja ei tarkastele diakoniaa (saksaksi *die Diakonie*) vaan kreikkalaista termiä *diakonia*, joka Hentschelin mielestä viittaa ihan muuhun merkitykseen.

Tulokset pakottavat harkitsemaan tilannetta uudelleen. Mutta vähintään yhtä tärkeää kuin kysyä, mitä tästä seuraa, on sen kysyminen, ovatko tutkijoiden perustelut riittäviä. Millaisilla argumenteilla tutkijat ovat päätyneet näihin tuloksiin?

UT:n keskeisten tekstien analyysi

Käyn seuraavassa lyhyesti läpi kolme keskeistä Uuden testamentin tekstiä, joiden avulla asiaa voi havainnollisesti tarkastella: Ap.t. 6, Room. 16 ja 1. Tim. 3. Kyseessä ei ole tekstien syntyhistorian mukainen järjestys vaan niiden esiintymisjärjestys Uudessa testamentissa.

Oliko Juudas diakoni?

Apostolien tekojen keskeistä asemaa diakonian virkaan liittyvässä tulkintahistoriasa ei voi kiistää, vaikka sen merkitys on koko ajan näyttänyt vähenevän. Yleensä diakonian viran tarkastelu aloitetaan luvusta kuusi, mutta oivallisen näkökulman asiaan tarjoaa jo ensimmäinen luku. Siellä selvitetään Juudaksen kuoleman jälkeistä tilannetta ja täytetään hänen paikkansa apostolien joukossa. Jakeet 1:24-25 kuuluvat seuraavasti vuoden 1992 käännöksen mukaan: "Herra, sinä joka tunnet kaikkien sydämet, ilmoita, kumman näistä kahdesta olet valinnut astumaan tähän palvelutehtävään ja apostolin virkaan, josta Juudas luopui mennäkseen sinne minne kuului." Palvelutehtävä ja apostolin virka, *diakonia* ja *apostole*. Oliko siis Juudas diakonian viran hoitaja? Tämän kaltaisiin kielellisiin ja ajatuksellisiin kuperkeikkoihin on vaarassa langeta, jos kreikan kielen ilmaus *diakonia* yhdistetään moderniin sosiaalis-karitatiiviseen diakonianäkemykseen. Juudaksen kohdalla sanat *diakonia* ja *apostole* ovat kuitenkin varsin saman sisältöisiä: kyse on apostolin tehtävän hoitamisesta. Apostoleilla on tehtävä, siis valtuutus toimintaan. Sanalla *diakonia* ei tässä yhteydessä ole mitään erityistä sidosta sosiaalis-karitatiiviseen toimintaan.

Kuvattiinko Apostolien teoissa diakonien virkaanasettaminen?

Apostolien tekojen tunnetumpi jakso on kuitenkin luvussa kuusi. Perinteisesti sitä on tulkittu ensimmäisten diakonien asettamisena virkaan, mutta tutkijoiden enemmistö on jo reilun parin vuosikymmenen ajan taipunut toiselle kannalle. Tekstissä ei missään kohdin puhuta *diakonoksista*. Sen sijaan verbi *diakonein* (6:2) ja substantiivi *diakonia* (6:1, 2, 4) esiintyvät muutaman kerran. Jakeissa 6:1–2a perinteinen tulkinta voisi jotenkin olla puolustettavissa, koska teema liittyy leskien päivittäisiin tarpeisiin (joiden määrittely tosin jää avoimeksi). Sen sijaa jakeet 6:2b, 4 osoittavat, että kreikan sana *diakonia* ei liitykään erityisesti sosiaalis-karitatiiviseen maailmaan vaan sillä saatetaan ilmaista hyvin erilaisia tehtäviä tai valtuutuksia. Apostolien toimi on Jumalan sanaan keskittymistä, siis julistustoimintaan paneutumista. Tätäkin kuvataan sanalla *diakonia*.

Entä mistä sitten Apostolien tekojen luvussa kuusi voisi olla kysymys? Ongelman ytimenä oli etnisten ryhmien välinen konflikti seurakunnan sisällä, siis kieli- ja

kulttuuririita. Sen ratkaisuna on seitsemän miehen valitseminen hoitamaan kreikankielisen ryhmän asioita. Tähän viittaavat uusien valittujen kreikkalaiset nimet. Monet tutkijat ovatkin sitä mieltä, että kyse oli kreikankielisen kirkon johtajista. Tätä käsitystä tukevat myös ne havainnot, joita voi tehdä mainittujen henkilöiden myöhemmästä toiminnasta. Apostolien teoissa käykin myöhemmin ilmi, että mainitut henkilöt toimivat julistajina, siis ”evankelistoina” (21:8) ja saarnaajina (6–7; 8:5). Valituista seitsemästä miehestä Filippus toimi myös Raamatun selittäjänä ja kasti etiopialaisen eunukin (8:34–38). Missään heidän ei mainita toimineen sosiaalis-karitatiivisissa tehtävissä. Seitsemän miehen yhdistäminen sosiaalis-karitatiiviseen diakonian virkaan on heikosti perusteltavissa oleva väite (seitsemän miestä kyllä tulkittiin varhaiskirkossa Ireneuksen tavoin usein *diakonoksiksi*, mutta tällä ei viitattu karitatiivisuuteen). Viime aikoina merkittävin ääni perinteisen karitatiivisen tulkinnan puolesta on tullut Vatikaanista: paavi Benedictus XVI päätyy kritiikittä tälle kannalle kiertokirjeessään *Deus Caritas Est* (jakso 21). Tämä muistuttaa ainakin luterilaiselle paavien inhimillisyydestä ja erehtyväisyydestä, mutta myös Vatikaanin niukasta raamatuntutkimusten uusien tulosten seuraamisesta.

Oliko Foibe diakonissa?

Toinen esimerkki diakonia-sanojen käytöstä on Paavalin teksteistä. Melkoinen osa Uuden testamentin diakonia-sanueesta esiintyy Paavalin kirjeissä: verbi *diakonein* 14 kertaa, substantiivit *diakonia* 18 kertaa sekä *diakonos* 11 kertaa (niin sanotut deuteropaavallilaiset esiintymät poisluettuina). Ilmauksilla ei näytä olevan tiettyä tarkkaa merkitystä vaan niiden sisältö liittyy kulloiseenkin kontekstiin. Sana *diakonos* on määritelmä Paavalin omasta apostolisesta tehtävästä: 1. Kor. 3:5; 2. Kor. 3:6 sekä 6:4. *Diakonos* on palvelija jonkin tietyn työn tekemiseen.

Varhaisin nimeltä mainittu *diakonos* on siis naispuolinen henkilö nimeltä Foibe. Paavali kehottaa ottamaan Foiben vastaan tämän arvon mukaisesti ja kaikin tavoin auttamaan Foiben toimintaa. Aiemmin Foibe on tulkittu diakoniksi tai jopa diakonisaksi. Suomessa Foibe on tulkittu ilman mitään varausta seurakuntadiakonian harjoittajaksi: ”Laupeudenharjoitusta on siis hänenkin toimensa.” (Aarnisalo).

Jos tämänkaltaista esiyymmärrystä ei tekstiin sijoiteta vaan lähdetään puhtaalta pöydältä, niin tehtävä onkin jo vaikeampi. Foiben asemaa tarkasteltaessa ei voi ohittaa niitä pieniä, mutta tärkeitä informaation palasia, jotka teksti sisältää. Ensinnäkin, Foibe on ollut arvovaltainen kuriiri, jonka tehtäväksi Paavali antoi kirjeensä toimittamisen Rooman seurakunnalle. Sitä paitsi kirjeen viejä on tarvinnut riittävät varat matkan tekemiseen. Tähän viittaakin toinen tärkeä seikka: Foibea määritellään kreikankielisellä sanalla *prostatis* (Room. 16:2; käänös 1992 ”tuki”). Ilmaus viittaa

toisia ihmisiä taloudellisesti avustavaan henkilöön (*patrona*) tai mesenaattiin. On myös mahdollista, että Foiben matka Roomaan liittyi hänen liiketoimiinsa, joihin kuriirin tehtävä oli luontevaa yhdistää.

Diakonos-nimitys Foiben yhteydessä viitanee arvovaltaiseen asemaan Kenkorean seurakunnassa, ehkä jopa seurakunnan kannalta taloudellisesti merkittävään henkilöön, joka on voinut tehdä matkan Korintista Roomaan. On hyvät perusteet ajatella, että Foibe oli osa Kenkorean seurakunnan johtoa ja keskeisiä vaikuttajia. Kaikki muu Foibesta sanottu jää spekulatioksi, joka perustuu lähinnä oman tulkinnan projisoimiseen *diakonos*-termiin. Foiben asettaminen 1800-luvulla modernin diakonissan esikuvaksi ei perustu Roomalaiskirjeen sisältöön vaan oman kontekstin projisoimiseen Raamattuun.

Onko diakonos diakoni?

Ensimmäisessä Timoteus-kirjeessä kirjoittaja käyttää ilmausta *diakonos*. Voiko tässä yhteydessä sanan *diakonos* kääntää modernilla ilmauksella ”diakoni”? Monien muiden tavoin suomalaiset diakonaatin uudistusta selvittäneet raportit tulkitsevat asian näin. Suomalainen raamatunkäännös vuodelta 1992 käyttää sen sijaan ilmausta ”seurakunnanpalvelija”. Sana *diakonos* esiintyy tekstissä seurakunnan kaitsijan (*episkopos*) tehtäviä käsittelevän jakson jälkeen (1. Tim. 3:8–13).

Seurakunnan kaitsijasta (*episkopos*) puhutaan tässä yhteydessä yksikössä, kun taas ”seurakunnanpalvelijoista” (*diakono*) puhutaan monikossa. Entä millainen sisällöllinen kuvaus näistä seurakunnan työntekijöistä annetaan? Teksti keskittyy viranhaltijoiden persoonallisiin ominaisuuksiin ja perhetilanteeseen, mutta yksi keskeinen seikka kertoo myös työn sisällöstä. Mitä ilmeisimmin on kysymys kristityistä, jotka oman seurakuntansa sisällä valitaan hoitamaan vastuutehtävää. Näiltä henkilöiltä edellytetään erityisen hyvää käytöstä aikaisten silmissä: arvokkuutta, vilpittömyyttä, ei liian suurta oman edun tavoittelua tai hoitittomuutta elämäntavoissa. Erityisesti ”seurakunnanpalvelijoista” todetaan, että heidän tulee tuntea ”uskon salaisuus ja pitää omatuntonsa puhtaana” ja että he ”voivat rohkeasti julistaa uskoa Kristukseen”.

Ilmaus *diakonos* esiintyy samassa kirjeessä myös jakeessa puhuttaessa Timoteuksesta (1. Tim. 4:6), jonka tehtävänä on säilyttää oikea ja puhdas usko, opiskella pyhiä kirjoituksia, opettaa ja auttaa muita seuraamaan oikeaa tietä. Vastaavasti myös Paavaliin tehtävään liitetään ilmaus *diakonia* kohdassa 2. Tim. 1:12 ja edelleen liittyen Timoteukseen jakeessa 2. Tim. 4:5 (vertaa Ap. t. 19:22). Asia yhteydestä käy ilmi, että sekä Paavali että Timoteus ovat hoitamassa erityistä kutsumustointia ja julistustehtävää: tätä voitiin nimittää kreikankielisellä sanalla *diakonia*. Sitä vastoin

näissä teksteissä ei ole mitään viitteitä sellaisista tehtävistä, jotka liittyvät modernin diakonian sosiaalis-karitatiiviseen puoleen kirkossa tai yhteiskunnassa.

Tämän hetken tutkimustilanteen perusteella voi todeta, että perinteisen käsityksen kritiikki on perusteltua ja osuu maaliinsa. Kreikan *diakonia*-sanat on monissa kohdissa tulkittu aivan liian yksioikoisesti modernin sosiaalis-karitatiivisen diakonian elämäntilanteesta käsin. Samoin on ilmeistä, että Raamatun teksteissä *diakonos* ei ole karitatiivisen tai sosiaalisen erityistehtävän nimike. Tätä varsin hyvin perusteltua tulosta on syytä täydentää yhdellä olennaisella näkökulmalla, jonka esimerkiksi Collins ja Hentschel ohittavat tutkimuksissaan kovin nopeasti.

Lähimmäisenrakkaus kristinuskon ytimessä

Läpi Uuden testamentin kulkee ajatuskulku, joka ei ole lainkaan sidoksissa vaikeasti tulkittavaan *diakonia*-sanastoon. Kysymys on lähimmäisenrakkaudesta ja toisen ihmisen huomioon ottamisesta. Läpi UT:n kulkee punainen lanka: lähimmäisen rakkaus on kristillisyyden kulmakivi jokaisen kristityn osalla. Taustalla oleva Vanhan testamentin kansallinen ajattelumalli näkyy siinä, että monin paikoin rakkauden ajatellaan kohdistuvan erityisesti omaan kristittyjen piiriin. Rakkauden kultainen käsky (Luuk. 6:31), rakkauden kaksoiskäsky (Mark. 12:28–34), vertaus samarialaisesta (Luuk. 10: 25–37) ja vertaus viimeisestä tuomiosta (Matt. 25:31–46) paaluttavat vastaansanomattomasti käsityksen kristinuskosta lähimmäisenrakkauden tulkina.

Asiaan on kiinnittänyt erityistä huomiota myös sosiologi Rodney Stark kirjassaan *The Rise of Christianity. How the Obscure, Marginal Jesus movement Became the Dominant Religious Force in the Western World in a Few Centuries*. Hänen mukaansa lähimmäisenrakkaus oli kristinuskon kasvun katalysaattori varhaiskirkossa sairaus-epidemioiden yhteydessä. Myötätunto ja huolenpito tulivat erityisellä tavalla esille ruttoepidemioiden aikana. Rutot saattoivat tappaa yhteisöistä kolmanneksen tai enemmänkin, arvioinneista riippuen. Kauhistuttavat kuolleisuusluvut aiheuttivat sen, että normaalisti ihmiset hylkäsivät sairastuneet, myös sukulaiset ja ystävät. Ilmeisesti kristityt rikkoivat tämän käyttäytymismallin ja tarjosivat yhteisöjensä jäsenille apua ja hoivaa. Pelkästään perushuolenpito, veden ja ruoan tarjoaminen auttoivat merkittävästi toipumista. Starkin mukaan kuolleisuusluvut saattoivat pudota ilman mitään lääkehoitoa tällä tavoin jopa kahdella kolmasosalla. Kristityt ilmeisesti tulivat tätä kautta myös kosketuksiin aiempaa enemmän ei-kristittyjen kanssa. Nämä seikat vaikuttivat ehkä ratkaisevasti siihen, että pienestä, uskonnollisesta marginaaliryhmästä kasvoi 300-luvulle tultaessa valtauskonto.

Kirkon missio rakentui sosiaalis-karitatiiviseen toimintaan, joka ei tähdännyt

käännyttämiseen vaan avun tarjoamiseen sitä tarvitsevalle. Sosiaalis-karitatiivinen vastuu ei myöskään Uuden testamentin jälkeen kohdentunut vain yhdelle työntekijäryhmälle, vaan vastuun kantoivat kaikki viranhaltijat yhdessä seurakuntalaisten kanssa.

Yhteenveto varhaiskirkon tilanteesta ja myöhemmästä kehityksestä

Siitä huolimatta, että asiaan liittyvä tutkimustyö vaatii vielä lisää selvityksiä, joistakin päälinjoista voidaan löytää varsin pitkälle menevä yhteisymmärrys. Ensinnäkin, on selvää, että perinteinen näkemys UT:n kreikan kielen ilmauksista (*diakonia*, *diakonos*) nöyränä ja alistavana palveluna on ollut harhaanjohtava. Väärään tulkintaan on vaikuttanut erityisen voimakkaasti mielikuvat saksalaisesta diakonia-organisaatioista. Joissakin teksteissä kreikan sana *diakonia* voidaan parhaiten ymmärtää "valtuutuksena, tehtävän hoitamisena" (Hentschel). Joskus taas käännös "palvelu" antaa asianmukaisen merkityksen. Merkityskenttä on siis laajahko ja merkitys tulee aina päätellä tekstiyhteydestä.

Toiseksi, on ilmeistä, että termillä *diakonos* ei UT:ssa ja varhaiskirkossa ole tarkoitettu henkilöä, jonka erityisenä vastuuna olisivat olleet sosiaalis-karitatiiviset tehtävät. *Diakonosten* tehtävät ovat sen sijaan kohdentuneet yleisiin seurakunnallisiin alueisiin, yleisimmin jumalanpalvelukseen ja sakramenttien hoitoon, joissa nämä ovat toimineet seurakunnan johtajan (*episkopos*) ja vanhinten rinnalla.

Kolmanneksi, on syytä korostaa reformaatiokauden vaikutusta asioiden kulkuun. Osittain on kysymys M. Lutherin osuudesta, mutta erityisesti J. Calvinin vaikutus sosiaalis-karitatiivisesti ymmärretyn diakonian viran syntyyn on ollut ratkaiseva. Juuri Calvin muotoili reformaation aikana ensimmäisen kerran mallin seurakunnan sosiaalis-karitatiivisesta virasta, johon kuului myös jumalanpalvelukseen liittyviä tehtäviä. Calvin yhdisteli Uuden testamentin tekstejä tavalla, joka oli mahdollista esi-kriittisen raamatuntutkimuksen aikana. Samoin toimivat yleisesti kaikki muutkin tuona aikana. Calvinille kaikki Uuden testamentin tekstit olivat ikkuna yhteen ja samaan todellisuuteen, jolloin eri yhteyteen alun perin kuuluneet tekstit saatettiin niputtaa yhteen ilman suurempaa ongelmaa.

Tähän mennessä on suhteellisen vähän analysoitu sosiaalis-karitatiivisen diakonian viran suhdetta reformoituun teologiaan. On ilmeistä, että ilman reformoidun kristillisyyden panosta modernia diakonian virkaa ei välttämättä olisi olemassa. Ehkäpä moderni diakonian virka tulee jatkossa nähdä reformoidun teologian lahjana koko muulle kristikunnalle.

Saksassa 1800-luvun alussa (ja Suomessa myöhemmin) modernin diakonian syntyvaiheissa diakonian sosiaalis-karitatiivista luonnetta perusteltiin Raamatun

teksteillä. Kysymys oli kuitenkin oman yhteiskunnallisen ja kirkollisen tilanteen projisoimisesta varhaiskirkkoon. Ei ole epäilystä, etteikö sosiaalis-karitatiivinen juonne ollut keskeinen tekijä varhaisemmassa kristillisyydessä, ja oli mielekästä vaatia kirkolta asiaan paneutumista. Teollistuminen ja kaupungistuminen toivat toisille pääomaa, mutta jättivät monet köyhyteen ja puutteeseen. Modernin diakonian synnyssä yhteiskunnallinen analyysi oli osuvaa, samoin käsitys kristinuskon ydinteemasta osui kohdalleen, mutta virkateologian perustelu meni metsään. Pitäisikö kritiikki muotoilla sanoilla ”väärin rakastettu”? Siis oikea teko oikeassa paikassa, mutta teoreettinen jäsenitys ja raamatuntulkinta ontuvat pahasti.

Tutkimuksellisia johtopäätöksiä

Entä mitä asiasta pitäisi ajatella nyt, kun modernista diakoniasta on kehittynyt semi-professio ja kirkon virkarakennetta ollaan tarkistamassa? Mikko Malkavaara on kuvannut tilannetta Diakonian Tutkimus -aikakauskirjan numerossa 1/2008 sanoilla ”selventävä, mutta nolo”. Malkavaara näkee ongelman kuitenkin ensisijassa ”semanttisena tai kielellisenä”.

Näin vähällä tuskin pulmasta pääsemme, sillä ongelma on vaikeampi kuin vain semanttinen väärinkäsitys. Esille noussut tilanne ei merkitse vain 1800-luvulla tapahtuneesta väärästä sanavalinnasta johtuvaa semanttista ongelmaa vaan myös pakottaa todelliseen uudelleenarviointiin sekä profession että kirkollisen viran historian osalta. Varhaiskirkon kreikankieliset termit *diakonia* ja *diakonos* eivät viittaa ilmiöön, jota me nimitämme nykyisin diakoniaksi ja diakonian viraksi (diakonia merkityksessä yksityisen, ammatillisen ja kirkollisen/kristillisen sosiaalis-karitatiivisen vastuun kantaminen). Kun sanomme sanan ”diakonia” tai ”diakonian virka” niin kyseessä on nykyajan ilmaus, jolle me olemme antaneet merkityksen, jota sillä ei ollut antiikin maailmassa. Kyse on siis sosiaalisesta ja teologisesta konstruktiosta - ei ammin eläneestä, mutta sitten kivettyneestä fossiilista, joka voitaisiin kaivaa esiin antiikin maailmasta sellaisenaan.

Aika ajoin kokonaistilannetta yritetään paikata kaatamalla uusi velli vanhoihin leileihin eli yhdistämällä Collinsin lähettiläs-teema modernin diakonian sosiaalis-karitatiiviseen yhteyteen. Saatetaan ajatella, että nykyinen diakonia merkitsee sosiaalis-karitatiivista tointa, mutta siihen liitetään lisäksi Collinsin kritiikin perusteella ajatus lähettilästä tai viestinviejästä. Erilaiset käsitykset ikään kuin lasketaan yhteen. Tällaista eri yhteyksiin kuuluvien käsitteiden sekoitusta kannattaa kuitenkin kahdesti harkita, sillä kysymyshän on vaihtoehtoisista selityksille, jotka ovat toisensa poissulkevia. Hyväksymällä Collinsin tarjoaman kritiikin ja ratkaisuyhteyden on hankala toisella kädellä yrittää paikata sitä, minkä Collins kritiikillään halusi

tyrmätä. Hyvästä intentiosta huolimatta tällaiset yritykset ovat vain omiaan luomaan lisää epäselvyyttä tilanteeseen.

Uuden testamentin ja varhaiskirkon tulkitseman kristillisen uskon kivijalkana on ollut lähimmäisestä välittäminen, lähimmäisen rakastaminen. Vastuu on kuitenkin kuulunut kollektiivisesti kaikille kristityille, ei erityisesti vain yhdelle työntekijäryhmälle. Kun diakonaatista puhutaan Suomessa kolmannen vuosituhannen alussa, niin historian perspektiivin muistaminen on tarpeen. Varhaiskirkon *diakonosten* tehtävänkuva ei näytä erityisesti keskittyneen vain sosiaalis-karitatiivisiin tehtäviin vaan huomattavasti yleisempään seurakunnalliseen vastuuseen mukaan lukien jumalanpalvelukset ja sakramenttien hoitoon osallistumisen.

Miten soveltaa virkakysymyksen keskeisiä raamatuntutkimuksen tuloksia tänä päivänä?

Raamatussa esiintyvien kirkon viran rakenteiden korostaminen

Raamatun tekstien liittäminen nykytilanteeseen ei ole helppoa. Historiallinen välimatka ja monien päällekkäisten tulkintojen liimaaminen tekstin ja nykyisyyden väliin ei päästä lukijaa helpolla. Lisäksi on kysyttävä avoimesti ja reilusti sitä, miten uudet tutkimustulokset muuttavat käsitystä virkarakenteesta laajemminkin.

Yksi vaihtoehto on korostaa Raamatussa esiintyviä rakenteita ja rakenteiden tärkeyttä. Tällöin esiin nousevat ne tekstit, joissa esiintyy jäsenitys seurakunnan viroista. Esimerkiksi Fil. 1:1 viitataan seurakunnassa oleviin *episkopoksiin* ja *diakonoksiin*. Molemmat ryhmät mainitaan monikossa. Tämän pohjalta jokaiseen seurakuntaan voisi ajatella useita piispoja ja diakoneja. Toisaalta pitemmälle muotoutunut malli esiintyy jaksossa 1. Tim. 3. Siellä kuvataan yhdessä seurakunnassa olevaa yhtä *episkoposta* ja useita *diakonoksia*. Tämän perusteella nykyisin jokaiseen seurakuntaan kuuluisi yksi piispa, joka johtaa seurakuntaa ja useita ”diakoneja”. Luultavimmin joku diakoneista valittaisiin aikanaan seurakunnan johtoon piispaksi. Viran kolmisäikeisyyttä ei ilmene ja se onkin Raamatun tekstien näkökulmasta kovin myöhäinen muotoilu.

Esimerkit osoittavat, että Raamatun teksteissä esiintyvien rakenteiden korostaminen muuttaisi merkittävästi nykyisiä virkarakenteita. Uskollisuus Raamatussa esiintyville virkarakenteille merkitsee, että esimerkiksi papin virka tulisi poistaa kokonaan ja jokaisen seurakunnan tulisi saada oma piispa, joka ilmeisesti valittaisiin diakonien joukosta. Onko siis edessä keskustelu pappisvirasta luopumisesta? Olisin yllätynyt tällaisesta suoraselkäisestä keskustelusta, vaikka viran rakenteen ja apostolisuuden penääminen voisi tähän viedäkin.

Kirkon myöhemmän kehityksen tärkeyttä korostava malli

On myös mahdollista ajatella, että kirkon virka ei sellaisenaan ole valmis Raamatun teksteissä vaan kehittyi Raamatun ajan jälkeen edelleen vastatakseen kulloisenkin ajan vaatimuksia. Kirkon uskon mukaan tämä tapahtui Pyhän Hengen johdatuksessa. Esimerkiksi ensimmäisten vuosisatojen aikana (siis selvästi UT:n jälkeisenä aikana) seurakunnissa saattoi olla yksi *episkopos*, useita *diakonoksia* ja useita *presbyteerejä*. Useimmin *diakonos* valittiin uudeksi *episkopokseksi*, koska nämä tekivät paljon yhteistyötä. Ryhmien välillä ei vallinnut selvää hierarkiaa paitsi siinä, että *episkopos* oli seurakunnan johtaja. Seurakuntien virkakehitys sai edelleen uusia vaikutteita, kun kristinusko vakiintui valtauskonnoksi. Virkahierarkia kasvoi merkittävästi.

Viran kehitystä korostavan mallin luonteeseen kuuluu muutoksen jatkuvuus. Vastaavasti reformaatiossa aiempaa kehitystä tarkasteltiin kriittisesti ja pyrittiin luomaan uusi virkamalli, joka korosti sakramenttien jakamista ja evankeliumin julistamista. Lisäksi reformoidun kristillisyyden parissa kehittyi erityinen sosiaalis-karitatiivinen diakonian virka. Luterilaisuudessa puolestaan kehittyi liian yksipuoliseksi muodostuneen saarnaviran vastapainoksi 1800-luvulta alkaen sosiaalis-karitatiivinen diakonian virka. Edelleen karitatiivinen diakonian virka on saanut osakseen 1960-luvulta alkaen laajaa ekumeenista mielenkiintoa.

Kehittymismallin mukaisesti kukin aika nostaa esiin ne puolet kirkon virasta, jotka ovat keskeisiä ja elintärkeitä kirkon sanoman kannalta. Kehittymismallin vahvuus on siinä, että se voi ottaa huomioon esimerkiksi kirkon aseman muutokset. Raamatun syntyajankohdan pieni vähemmistö on nyt suuri enemmistö ja myös virkarakenteiden on otettava se huomioon. Ajattelutapa sopii erinomaisesti reformaation perinteeseen. Sen mukaan uskon on kirkastuttava ja kirkon uudistuttava, sillä vanhat raiteet johtavat helposti museoon.

Kehittymismallin rinnalla on tarpeen käydä keskustelua myös ydinajatuksista. Kehittämismalli edellyttää jatkuvaa solidaarisen kriittistä debattia. Varhaisimpaan kristillisyyteen kuului kokonaisvaltainen sanoma Jumalan armosta ja rakkaudesta, Jeesusken ylösnousemuksesta, sovituksista ja vanhurskauttamisesta. Samoin ilmeistä oli mielenkiinto sosiaalisesti marginaalissa elävistä. Protestanttinen kristillisuus nosti reformaatiossa esiin sanoman syntisen vanhurskauttamisesta ja korosti kiistatilanteessa yli muun evankeliumin *julistamista*, mikä vei puolestaan puhumisen ylikorostukseen siitäkin huolimatta, että samaan aikakauteen liittyi uusi kiinnostus oman yhteisön köyhiin. Kun reformaation yritykset seurakunnan karitatiivisen toiminnan järjestämiseksi jäivät lopulta vaisuiksi, tämä johti 1800-luvun modernin diakonian syntyyn. Myöhempi kehityskaari on korjausliike, jossa muistutetaan kokonaisvaltaisen evankeliumin tärkeydestä.

Lopuksi

Tällä hetkellä *diakonia*-johdannaisilla ilmauksilla on laaja käyttäjäkunta. On epätoennäköistä, että sen käytöstä luovuttaisiin, vaikka sille annettu uusi nykymerkitys poikkeaa alkuperäisestä radikaalisti. Diakonia-sanasto elää uutta elämää ja viihtyy hyvin erilaisessa merkityksessä. Ehkä voisimme puhua semanttisesta kierrättämisestä. Tässä kohden historian pyörän kääntäminen takaisinpäin on ilmeisen mahdoton tehtävä.

Toisaalta historian opiskelu voi helpottaa pipon liian suurta kireyttä ja asenteita erilaisia ratkaisuja kohtaan. Ortodoksien jumalanpalvelus-orientoituneet diakonit ovat osoitus diakonos-viran erilaisesta kehityskulusta, jota ei tule sinällään leimata oikeaksi tai vääräksi. Siihen ei tule myöskään lyödä leimaa ”alkuperäinen diakonian virka”, koska myös se on käynyt läpi monia muutoksia. Ortodoksien tilanteessa on kuitenkin se hyvä puoli, että se osoittaa kirkkomuusikoiden mahtuvan hyvin diakoni-otsakkeen alle, ainakin niin haluttaessa.

Entä kasvatust? Historiallisesti *diakonokset* ovat toimineet laaja-alaisesti kirkon ydintehtävissä. Jumalanpalvelukset ja pyhät toimitukset sekä niihin valmentautuminen ovat olleet iso osa *diakonosten* työtä. Kirkon nuoriin tai lapsiin kohdistuvan työn nykyiset virat voi nähdä osana vastaavien tehtävien hoitamista. Suomessa luterilaisen kirkon nuorisotyön ohjaajat ovat *diakonosten* jalanjäljillä siinä missä diakoniatyöntekijätkin.

Suomessa diakonialla on kirkossa ainutlaatuinen asema ja tehtävä. Parhaimmillaan viran rakenteen uudistus voi tuoda tämän selkeämmin osaksi kirkon ydin-toimintoja ja tasapainottaa kirkon työtä liialta verbalisoitumiselta. Varhaiskirkossa on esiintynyt useita seurakunnallisia virkoja ja kaikkiin niihin on liittynyt sosiaaliskaritatiivinen elementti. Ilman tätä kollektiivista vastuun kantamista ja evankeliumin elämistä todeksi kristinuskoa ei ehkä olisi olemassa. Kokonaisvaltainen uskontulkinta on myös ratkaisevan tärkeä kristinuskon tulevaisuuden kannalta.

KIRJOITUS POHJAUTUU ESITELMÄÄN KEVÄÄLLÄ 2008 JA SEURAAVIIN JULKAISUIHIN

Latvus Kari (2007). Auttajan viran alkuperän uusi tulkinta. Teoksessa Latvus Kari & Elenius Antti (toim.) *Auttamisen teologia*. Helsinki: Kirjapaja.
Latvus Kari (2007). Diakonian viran raamatuperustelu – diakonian uudistuminen 1800-luvulla ja nykyisin. Teoksessa *Anno*

Domini 2007 – Diakoniatieteen vuosikirja, 81-93.

Latvus Kari (2008). The Paradigm Challenged: New Analysis of the Origin of *diakonia*. *Studia Theologica* 62 (2008), 142-157.

Kansainvälisen diakonian ydinsisällöstä

Vesa Häkkinen

Auli Vähäkangas toi edellisessä Diakonian tutkimus -aikakauskirjassa (2/2008) ansiokkaasti uuden näkökulman keskusteluun (kansainvälisen) diakonian teologiasta. Hänen mukaansa keskustelusta on puuttunut uskonyhteisön ulottuvuus. Vähäkangas tuo tiiviissä kommentissaan esille monia diakonian määrittelyssä tai kuvauksissa esille nostettuja aiheita. Haluan tällä kirjoituksella jatkaa niistä kahden käsitellyä: julistuksen ja palvelun suhde sekä uskonyhteisön merkitys.

Julistus palveluna

Vähäkangas tuo aivan oikein esille, että yksi tapa hahmottaa lähetystyön ja kansainvälisen diakonian eroa on nähdä niiden erilainen suhde julistukseen ja palveluun. Tätä erottelua ei ole keksitty vasta Kirkon Ulkomaanavun syntymän jälkeen. Pietistisen perinteen sävyttämässä kirkollisessa elämässämme on ainakin parisataa vuotta keskusteltu evankelioimisen ja laupeudentyön suhteesta. Tämä on sukua keskustelulle lähetystyön ja kansainvälisen diakonian suhteesta.

Erottelu julistuksen ja palvelun välillä liittyy ennen kaikkea tavoitteisiin. Saranevan teologiaa selvittäessäni tuon esille, että erona on nimenomaan se, mitä odotetaan tapahtuvaksi eri toimien seurauksena. (Häkkinen 2007, 216-218). Evankelioivan julistuksen jälkeen odotuksena on se, että kuulija ottaa sanoman vastaan ja alkaa seurata Kristusta. Palvelun jälkeen odotuksena on, että palvelua tarvinnut kokee tulleen autetuksi tavalla, joka vastaa hänen tarvettaan. Sekä evankelioivaa julistusta että kristillistä palvelua on kutsuttu todistukseksi. Tämä on mielestäni mielekäs tapa ilmaista niiden yhteistä juurta ja yhteistä merkitystä kirkon missiossa. Todistus Jumalan rakkaudesta Kristuksessa välittyy sekä sanallisen julistuksen että tekojen kautta. Paikallisseurakunnan ja ekklesiologian näkökulmasta juuri seurakunta eli uskonyhteisö on se, jossa nämä yhdistyvät. Ajattelu seurailee Paavalin kirjeitten opetusta karismoista ja Kristus-ruumiin jäsenten erilaisista tehtävistä, joiden kaikkien tehtävänä on palvella yhtä ja samaa missiota.

Keskustelussa esille tulleilla käsitteillä ”kirkon kokonaisuus” tai ”kokonaislähetystehtävä” ei pyritä selvittämään lähetystyön ja kansainvälisen diakonian eroa. Näitä ilmaisuja on käytetty pyrittäessä löytämään termi, joka pitäisi sisällään molemmat. Tämän etsinnän taustalla on kaksi asiaa. Toisaalta englannin kielen sana ”mission” ei kansainvälisissä keskusteluissa tarkoita pelkästään kirkon lähe-

tystyötä, vaan kirkon olemassaolon syytä (siis missiota). Toisaalta etsintä kuvastaa sitä tosiasiaa, ettei termi ”lähetystyö” yksinään riitä kuvaamaan sitä kirkkojen ja kirkollisten organisaatioitten toimintaa, jota on kutsuttu kansainväliseksi diakoniaksi. Kansainvälinen diakonia onkin ennen kaikkea Pohjoismaissa käytetty ilmaisu, joka ei välttämättä avaudu muitten kirkkojen ihmisille. Sekaannusta aiheuttaa myös se, että usein käytetään ilmaisua ”lähetys” ikään kuin termin ”lähetystehtävä” lyhenneen ja vielä useammin sillä viitataan nimenomaan lähetystyöhön.

En pidä kovin selkeänä sitä, että myös tekoja kutsutaan julistukseksi. Diakonialle ominaista on sen sijaan se, että myös julistus voi olla palvelua. Tämä näkyy erityisesti siinä, mitä nykyisin myös kirkon piirissä kutsutaan vaikuttamistoiminnaksi (advocacy) tai profeetalliseksi diakoniaksi. Näin asia ilmaistaan esimerkiksi luterilaisessa lähetysasiakirjassa *Prophetic Diakonia: For the Healing of the World*. Vaikka profeetallinen diakonia ei ole pelkästään sanoja, on sanoilla, siis julistuksella, siinä keskeinen sija. Tästä näkökulmasta erottelu julistukseen ja palveluun on keinotekoinen. Lähetystyössä (evankelioivalla) julistuksella on keskeinen sija siksi, että Kristuksen vastaanottaminen edellyttää sellaista kertontaa, joka on ihmisen käsityskyvyn rajoissa ja joka auttaa häntä ymmärtämään Kristuksen ainutlaatuisuuden. Diakoniassa julistus liittyy useimmiten vaikuttamiseen, lohdutukseen tai voimaannuttamiseen. (*Lähetys kontekstissa*, 2005, 41)

Diakonia ja uskonyhteisö

Kirkossamme on lukuisilla aloilla järjestöjä, jotka pitävät itseään kirkon palveluorganisaatioina. Kullakin on oma itseymmärryksensä. Puhuttaessa näistä organisaatioista on tärkeää kysyä, miten kukin niistä ymmärtää oman olemassaolonsa ja merkityksensä. Näin on nimenomaan silloin kun niiden toimintaa halutaan tarkastella yhteisöllisyyden tai uskonyhteisön näkökulmasta. Uskonyhteisöksi ymmärrän ensisijaisesti seurakunnan. Seurakunnan keskellä tai sen sivussa on erilaisia yhteisöllisyyden muotoja, jotka ovat jäsenilleen erityisen tärkeitä esimerkiksi ns. ”hengellisenä kotina”. Nämä eivät suinkaan poista seurakunnan ensisijaisuutta sakramenteista ja saarnavirkkaa hoitavana yhteisönä. Sama yhteyden muoto koskee käsittääkseni erityisesti kirkon palvelujärjestöjä: ne eivät itsessään muodosta uskonyhteisöä vaan ovat uskonyhteisön palveluksessa, kukin kutsumuksensa mukaan. Uskonyhteisön keskeinen tekijä on usko. Siten palveluorganisaation itseymmärryksessä – jotta sen voidaan katsoa liittyvän uskonyhteisöön – täytyy myös uskon olla keskeisellä sijalla. Tämä toteutuu selkeästi sekä kirkkomme lähetysjärjestöjen että esimerkiksi pohjoismaisten kirkkojen ulkomaanapujen elämässä. (Häkkinen 2007b) Meillä Suomessa tuskin muuten voisikaan olla, koska kyseessä on nimenomaan

kirkon perustama orgaani kansainvälisen diakonian toteuttamiseksi.

Suhde uskonyhteisön ja (kansainvälisen) diakonian välillä syntyy alttarilla: Kristuksen sovitusyö ja hänen ”missionsa” ovat kaiken kirkon toiminnan lähtökohta ja siitä todistaminen keskeinen tehtävä. Tätä tehtävää toteuttaessaan kirkon jäsenet ovat alusta asti löytäneet itsensä erilaisista kutsumuksista, erilaisin lahjoin varustettuna. Diakonia myös palaa alttarille tuoden sinne maailman hädän ja alastomuuden kaikessa raadollisuudessaan.

Lutherille oli tärkeää pitää evankeliumi puhtaana. Tähän kuului oleellisesti sen ymmärtäminen, ettei ihmisen pelastus ole hänen omaa työtään (tekojaan). Sen sijaan teoilla on keskeinen paikka siinä rakkaudessa, joka kohdistuu lähimmäiseen. Rakkaus Jumalaan näkyy uskona Kristukseen. Rakkaus lähimmäiseen niinä tekoina, jotka usko synnyttää yksityisessä kristityssä ja Kristuksen ruumiissa eli seurakunnassa. Tässä suhteessa kirkon palvelujärjestölle oleellista on se, mitä varten kyseinen organisaatio on perustettu. Ei diakonia – eikä diakonisen organisaation toiminta – siis ole eikä voi olla ”irralista avustustoimintaa”, vaan uskonyhteisön keskellä syntynyttä, uskosta itsestään nousevaa toimintaa maailman hädänalaisten hyväksi.

KIRJALLISUUS

Vesa Häkkinen (2007) Kansainvälisen diakonian teologia, teoksessa Auttamisen teologia, toim. Kari Latvus ja Antti Elenius, Kirjapaja.

Vesa Häkkinen (2007b) Pohjoismaisten kirkon ulkomaanapujen ymmärrys suhteestaan kirkkoon ja sen missioon. Lähetysteologinen Aikakauskirja – Journal of Mission Theology, Kirkkohallitus.

Lähetys kontekstissa. Muutos, sovinto, voimaannuttaminen. (2005) LML:n puheenvuoro ekumeeniseen keskusteluun lähetyksestä. Kirkkohallitus.

Prophetic Diakonia: For the Healing of the World. (2002) A Letter from the Global Consultation. The Lutheran World Federation.

Suomen Vapaakirkko uudistaa diakoniatyötään

Pekka Leväniemi

Suomen Vapaakirkko on pienehkö kirkkokunta, jonka noin 100 seurakunnassa on jäseniä hieman yli 14 000. Vapaakirkko on uudistamassa diakoniatyötään ja uudistusprosessin avuksi laadittiin tutkimus, joka toteutettiin Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä. Kirjoitus perustuu tähän keväällä 2007 Diak-Etelä Järvenpään yksiköstä valmistuneeseen opinnäytetyöhön. Aikaisempaa tutkimuksellista tietoa Vapaakirkon diakoniasta on hyvin vähän.

Tutkimustietoa uudistusten tueksi

Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa Suomen Vapaakirkon seurakuntien diakoniatyön tilannetta ja siihen liittyvää diakonista ajattelua sekä tehdä näkyväksi yksittäisten seurakuntalaisten tekemää diakoniatyötä pohtien samalla, millä tavoin vapaakirkollista diakoniaa voitaisiin kokonaisuutena kehittää. Tutkimuskysymykseksi muotoutui: Minkälaista on vapaakirkollinen diakonia ja miten sitä tulisi kehittää?

Tutkimus toteutettiin kahdella kyselylomakkeella, jotka olivat osittain samansisältöiset. Toinen kyselylomakkeista oli tarkoitettu seurakuntaa johtaville henkilöille ja toinen yksittäisille seurakuntalaisille. Kysymyksessä oli kvantitatiivinen tutkimus, eli kyselylomakkeet sisälsivät lähes yksinomaan strukturoituja monivalintakysymyksiä. Suomessa olevista 98 seurakunnasta tutkimukseen vastasi 81,6 prosenttia. Annettuja vastauksia oli pohtimassa 237 henkilöä, joista naisten osuus oli 32 prosenttia. Vastanneiden keski-ikä oli 52 vuotta. Näistä 237 henkilöstä seurakuntien vanhimmistoon eli seurakunnan hallitukseen kuului 74 prosenttia, seurakuntien työntekijöitä oli 20 prosenttia ja seurakunnan muita vastuunkantajia oli kuusi prosenttia. Vapaakirkon jäsenrekisteristä valituista 200 seurakuntalaisesta tutkimukseen vastasi 67,5 prosenttia. Naisten osuus vastanneista oli 64,4 prosenttia ja miesten osuus oli 33,3 prosenttia. Tutkimukseen osallistuneiden keski-ikä oli 48 vuotta.

Mitä tutkimus osoitti?

Vapaakirkollisessa ajattelussa on ainakin teoreettisesti ottaen totuttu siihen, että jokaisella on vastuu lähimmäisistä. Vastauksista ilmenee, että noin 98 prosenttia seurakuntien johtoa edustavista henkilöistä ja 93 prosenttia yksittäisistä seurakuntalaisista on sitä mieltä, että diakoniatyötä on ajateltava jokaisen kristityn auttamisvelvollisuutena avuntarvitsijaa kohtaan. Diakoniaa ei siis nähdä ainoastaan

joidenkin seurakuntaviroissa palvelevien palkattujen työntekijöiden tehtäväksi.

Vapaakirkollisen diakonian ajatellaan kohdistuvan ensisijaisesti omaan jäsenistöön. Seurakunnan ulkopuolelle kohdistuva diakonia on ainakin joiltakin osin luonteeltaan missionäärinen, eli diakoniaa voidaan käyttää myös evankelioimisen välineenä. Tämä ilmeni siinä, että seurakuntaa johtavista henkilöistä 80 prosenttia ja yksittäisistä seurakuntalaisista 74 prosenttia on sitä mieltä, että diakoniaan on ehdottomasti liityttävä myös julistuksellinen puoli. Tämä on linjassa Vapaakirkon tunnustuksen kanssa, jossa mainitaan, että ”olemme kristittyjä, jotka tahdomme elää ja toimia kristillisen uskonelämän herättämiseksi ja säilyttämiseksi”. (Eronen 2005, 103.)

Tutkimustuloksista on nähtävissä, että diakoniatyön laajuuteen ollaan tyytymättömiä. Tämä muodostaa osaltaan yhden motivaatiotekijän seurakunnalliseen diakonisten uudistusten etsintään. Lisäksi on nähtävissä, että seurakuntaa johtavista henkilöistä 68 prosenttia ja yksittäisistä seurakuntalaisista 55 prosenttia katsoo, ettei seurakunta voi siirtää diakonista vastuutaan jollekin muulle taholle. Diakoniam katsotaan siis kuuluvan luovuttamattomalla tavalla seurakunnan olemukseen.

Vaikka diakoniatyö on perustunut vapaaseurakunnissa suurelta osin organisomattomaan toimintaan, niin jonkinasteista organisointia ja diakoniatyöhön ohjaavaa opetusta silti tarvitaan, jotta seurakuntien diakoniset voimavarat saadaan käyttöön. Seurakuntaa johtavista henkilöistä 69 prosenttia on sitä mieltä, että diakoniatyöhön annettava koulutus on heidän seurakunnissaan liian vähäistä. Yksittäisistä seurakuntalaisista 60 prosenttia ilmoitti, ettei heidän seurakunnassaan ole käytännöllistä opetusta ja ohjausta diakoniatyöhön osallistumisesta. Seurakuntaa johtavien henkilöiden ja seurakuntalaisten käsitykset diakoniatyöhön liittyvästä opetuksen määrästä ovat hyvin samansuuntaiset. Tämä on huolestuttavaa ja näyttää siltä, että seurakuntalaisten diakoninen ajattelu ei aina saa tuekseen diakoniatyöhön liittyvää opetusta ja siihen liittyvää käytännöllistä ohjausta. Tämä tarkoittaa sitä, että seurakunnissa on käyttämättömiä voimavaroja, jotka voidaan opetuksen ja organisoinnin kautta suunnata diakoniatyöhön. Tulevaisuutta ajatellen tässä on olemassa suuri mahdollisuus.

Diakonisen toiminnan organisomattomuutta ei pidetä myönteisenä asiana seurakuntaa johtavien henkilöiden eikä myöskään yksittäisten seurakuntalaisten taholla. Molempien ryhmien mielestä diakoniaan olisi saatava mahdollisuuksien mukaan myös palkattua työvoimaa, koska diakonian kehittäminen vaatii myös ajan antamista tähän tarkoitukseen. Seurakuntaa johtavista henkilöistä 62 prosenttia ja yksittäisistä seurakuntalaisista 59 prosenttia on sitä mieltä, että diakonian suunnitteluun ei ole seurakunnassa riittävästi aikaa juuri kenelläkään.

Seurakuntaa johtavista henkilöistä 83 prosenttia ja yksittäisistä seurakuntalaisista 82 prosenttia ilmaisi mielipiteenään, että Suomen Vapaakirkko tarvitsee valtakunnallisen diakoniasihteerin. Tutkimustuloksista on nähtävissä, että suhtautuminen diakonian alueellisiin organisointiehdotuksiin ja työn tehostamiseen alueellisten koulutuspäivien avulla saa osakseen myönteisen suhtautumisen. Niitä, jotka arvioivat, ettei kyseisillä ratkaisuilla ole vaikutusta vapaakirkolliseen diakoniatyöhön, on prosentteina ilmaistuna 0,7–6,3 prosenttia vastaajista.

Nähtävissä on, että vapaaseurakunnissa käytetään merkittävä määrä seurakunnan voimavaroista jumalanpalveluskeskeisesti. Tämä oli odotettavissa oleva tulos, joten tähän liittyen yksittäisiä seurakuntalaisia pyydettiin arvioimaan jumalanpalvelusten diakonisuutta. Vastauksista ilmenee, että 60 prosenttia seurakuntalaisista piti kotiseurakuntansa sunnuntaijumalanpalvelusten ilmapiiriä diakonisesti hoitavana. Asiasta oli eri mieltä 25 prosenttia vastaajista ja 13 prosenttia ei osannut ottaa asiaan kantaa. Seurakuntien voimavarojen voimakas suuntaaminen jumalanpalveluselämään on seurakuntalaisten näkökulmasta katsottuna tuntunut jumalanpalvelusten diakonisena ilmapiirinä.

Ari Kotonen (1997, 39) toteaa lähes kymmenen vuotta sitten tekemässään pro gradu -työssä, että vapaakirkollinen diakonia on pääasiassa vanhusten ja yksinäisten luona käymistä ja heidän auttamistaan eri tavoin. Nyt vapaakirkollisesta diakoniasta muodostuu jo hieman monipuolisempi kuva. Kehittämishaasteita on edelleen paljon, mutta myös myönteistä kehitystä on nähtävissä. Tähän on vaikuttanut pääasiassa lähimmäisruokatyö, joka on ollut organisoitua toimintaa. Nähtävissä on, että kun diakoniatyötä ryhdytään hoitamaan organisoidusti, niin myös tuloksia alkaa näkyä. Noin neljäsosa vapaaseurakunnista ilmoittaa tekevänsä vanhus- ja perhetyötä säännöllisenä toimintana.

Seurakuntaa johtavista henkilöistä lähes 58 prosenttia pitää omassa kotiseurakunnassaan olevaa diakoniaan liittyvää ammattitaitoa riittämättömänä työn kehittämiseksi. Yksittäisten seurakuntalaisten kohdalla vastaava prosenttiluku on 37 prosenttia, mutta tässä yhteydessä on huomioitava myös verrattain korkea 22 prosentin osuus niillä vastaajilla, jotka eivät osaa sanoa asiasta mielipidettään. Ilmeistä kuitenkin on, että seurakuntalaiset näkevät asian hieman valoisampana.

Ammattitaitoon liittyvä kiinteästi suunnitelmallinen ja päämäärätietoinen toiminta. Seurakuntaa johtavista henkilöistä 69 prosenttia ja yksittäisistä seurakuntalaisista 44 prosenttia katsoo, että heidän kotiseurakuntansa diakoniat toiminnan kehittäminen ei ole suunnitelmallista. Kysymys liittyy selkeästi seurakuntaa johtavien henkilöiden toiminta-alueeseen, joten on ymmärrettävää, että yksittäisistä seurakuntalaisista peräti kolmasosa ei osaa ottaa asiaan kantaa.

Vaikuttaa siltä, että vapaakirkollisessa seurakuntatyössä mahdollisesti muut työmuodot ja intressit menevät diakonian edelle. Mahdollista on, että pienehköissä vapaaseurakunnissa ei vastuunkantajilla ole voimavaroja diakoniaan, koska voimavarat on suunnattava muuhun seurakunnan toimintaan. Suureksi diakoniaan liittyväksi esteeksi seurakuntaa johtavat henkilöt sekä yksittäiset seurakuntalaiset nimesivät diakoniatyön vapaaehtoisten vähäisen määrän.

Tutkimuksessa oli muutamia kysymyksiä, joilla haluttiin selvittää diakonisen koulutuksen arvostusta nykyisessä vapaakirkollisessa ajattelussa. Seurakuntaa johtavista henkilöistä 79 prosenttia ja yksittäisistä seurakuntalaisista 87 prosenttia on sitä mieltä, että diakoniatyöhön kutsumusta kokeville henkilöille on oltava tarjolla diakoniapainotteista koulutusta Vapaakirkon työntekijäkoulutuksessa.

Kummankin kysymyslomakkeen loppupuolella oli kolme avointa kysymystä, joiden avulla pyrin kartoittamaan vapaakirkolliseen diakoniaan liittyviä odotuksia. Seurakuntaa johtavien henkilöiden vastauksissa toivottiin koulutusta sielunhoidon, vertaistuen ja lähimmäisyyden lisäksi lähes kaikkeen diakoniatyöhön. Yksittäisten seurakuntalaisten vastauksissa korostui päihde- ja mielenterveysongelmien sekä syrjäytymisen ongelmien koulutustarpeen lisäksi myös lähes kaikki diakoniatyö.

Seurakuntaa johtavilta henkilöiltä sekä seurakuntalaisilta tiedusteltiin, minkälaisen kouluarvosanan he antavat oman seurakuntansa tämänhetkisestä diakonia-toiminnasta. Arvosteluasteikko oli 1 heikko, 2 välttävä, 3 tyydyttävä, 4 hyvä ja 5 kiitettävä. Keskiarvo seurakuntaa johtavien henkilöiden antamasta arvosanasta kymmenyksen tarkkuudella oli 2,6. Seurakuntalaisten osalta vastaava keskiarvolumena oli 2,5. Molempien ryhmien näkemykset olivat siis varsin lähellä toisiaan.

Tutkimustuloksista voi päätellä, että selkeä vapaakirkollinen ja yhtenäinen diakoninen työnäky, jossa on mukana myös ammatillinen ajattelu, on jäsentymätön. Seurakunnallisella sekä yksittäisten seurakuntalaisten tasolla toiminta ei useinkaan ole suunnitelmallista.

Diakoniantutkija Esko Ryökäs (2006, 14–15) mainitsee, että diakonian sisällöllistä pohdintaa on käyty maassamme viime aikoina melko vähän eli diakonian perusolemuksesta käsin nousevat sisältökysymykset on hyvin pitkälle ohitettu nykyisessä keskustelussa. Hänen mielestään on ilmeistä, että diakonian alueella vallitsee pula johdonmukaisista diakoniakäsityksistä.

Tekemästäni tutkimuksesta on nähtävissä, että myös Vapaakirkon piirissä tarvitaan keskustelua diakoniatyön sisällöstä ja selkeää diakonianäkemyksen määrittelyä, jotta diakonia saadaan näkyväksi osaksi seurakuntien toimintaa. Nähtävissä on, että diakonian osalta vapaaseurakunnissa eletään etsinnän ja murroksen vaihetta ja asenteellisesti ollaan valmiita siirtymään organisoidumpaan

diakoniatoimintaan.

Tutkimuksessa nousi voimakkaasti esiin seurakunnan voimavarojen käyttäminen jumalanpalveluskeskeisesti. Toisaalta jumalanpalvelukset ovat seurakunnan perustoimintaa ja pienehköissä vapaaseurakunnissa vastuunkantajien vähäisyydestä johtuen aktiivijäsenet ohjautuvat yleensä käyttämään työpanostaan juuri tähän. Pääsääntöisesti diakoniatoimintaa ei ole monessakaan seurakunnassa organisoitu, joten ihmisten on vaikeaa ohjautua diakonisiin tehtäviin. Etsivä diakoniatoiminta on vähäistä, mutta jos joku henkilö eksyy seurakunnan jumalanpalvelukseen, niin hänellä on suuri mahdollisuus tulla kohdatuksi diakonisesti.

Päivi Thitz (2006, 82) on tutkinut diakonian kautta syntyviä yhteisöllisiä merkityksiä ja hän nostaa esiin kolme merkittävää tekijää, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Ihmisten välinen kohtaaminen synnyttää läheisyyttä ja tämä on yksi merkittävä tekijä yhteisöön kiinnittymisessä. Toinen tekijä on vuorovaikutus ja yhteistoiminta, jotka pitävät yllä ihmisen kokemusta yhteisöön kuulumisesta. Kolmantena tekijänä Thitz mainitsee yhteisen merkityksimaailman, eli yhteisössä koetaan yhdessä joitakin elämään liittyviä asioita merkityksellisenä ja tämä auttaa myös yksilöä rakentamaan omaa elämäänsä tarkoitukselliseksi ja mielekkääksi. Pienehköissä seurakuntayhteisöissä ovat erinomaiset mahdollisuudet Thitzin mainitsemiin ihmisten diakoniseen kohtaamiseen ja yhteisöllisyyden kokemiseen. Vapaakirkollisesta diakoniasta tehdystä tutkimuksesta nousi esille, että yleiseen sielunhoidontarpeeseen vapaaseurakunnissa kyetään vastaamaan kohtuullisen hyvin.

Seurakunnan tulisi olla kokonaisuudessaan hoitava yhteisö, jossa myös diakonisen avun tarpeessa olevilla on tilaa elää ja mahdollisuuksia toimia vertais-tukena toisille avun tarpeessa oleville. Sielunhoitoa ei voida ajatella pelkästään seurakunnan työntekijöiden antamana keskusteluapuna, vaan se on osa seurakunnan perusolemusta, jonka toteutumisessa tarvitaan erilaisia elämäkokemuksia omaavia lähimmäisiä. Seurakunnan erityisvahvuutena ihmisten kohtaamisessa voidaan pitää sitä, että seurakunta voi parhaimmillaan tarjota ihmiselle yhteisön, johon kuulua. (Hakala 2002, 261.)

Lähimmäisyys on koko seurakunnan asia, jonka toteuttamisessa ammatillisella diakoniatyöllä on oma osuutensa. Kun yhteinen vastuu, välittäminen ja huolenpito konkretisoituvat kristityn elämäntavaksi eikä vain seurakunnan yhdeksi työmuodoksi, niin seurakunta muodostuu diakoniseksi yhteisöksi. (Vastuun ja osallisuuden yhteisö 2003, 43.) Pienten seurakuntayhteisöjen voima on yhteisöllisyyden kokemisessa, mutta samalla seurakunta saattaa muodostaa yhteisön, johon ulkopuolelta tulevan on vaikea päästä mukaan. Pienen yhteisön diakonia

saattaa organisoimattomana toimintana muodostua hyvin sisäänpäin lämpiäväksi koskettaen lähinnä vain oman yhteisön jäseniä.

Tutkimuksessa nousi esiin, että vapaakirkolliseen diakoniaan liittyvä koulutuksen tarve on suorastaan huutava. Tärkeä kysymys on, missä vaiheessa tämä huutava koulutuksen tarve tulee kuulluksi. Ari Kotonen (1997, 100) mainitsee omassa kymmenkunta vuotta sitten tekemässään tutkimuksessa, että 74 prosenttia vapaakirkollisen diakonian kehittämisehdotuksista piti sisällään koulutuksen lisäämistä sekä työntekijäkoulutuksessa että seurakunnissa. Myös ammatillista diakoniakoulutusta kaivattiin jo tuolloin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että vapaakirkollinen diakoniatyö tarvitsee tuokseen huomattavasti lisää koulutusta ja selväpiirteistä työn organisointia. Eräänlaisena minimiaskeleena ammatillisen diakoniakoulutuksen alkuunsaamisessa pidän mahdollisimman pian toteutettavaa ja selkeää diakonisen opintokokonaisuuden kehittämistä Vapaakirkon työntekijäkoulutukseen. Opintokokonaisuuden laajuus tulisi olla vähintään 10–20 opintoviikkoa, jotta opiskelijoilla on teorian tiedon opiskelun lisäksi aikaa tutustua kotipaikkakuntiansa diakonista ja sosiaalista työtä tekeviin tahoihin laatien aiheesta myös kirjallisia raportteja hyödynnettäväksi seurakuntien diakoniseen työhön. Tärkeää on, että diakonian opiskeleminen mahdollistetaan ja koulutuksessa mukana olevia ohjataan näkemään vaivaa vapaakirkollisen diakonian kehittämisessä. Mikäli diakoniaan ei anneta määrätietoista koulutusta tai se jätetään vain harvojen ihmisten harteille, pelkästään vapaaehtoistyön varaan, niin paljoakaan kehitystä ei ole odotettavissa. Ammatillinen koulutus antaa osaltaan uskottavuutta ja laatua erilaisiin yhteistyökäytäntöihin eri toimijoiden välille, ja työskentely diakonia- ja sosiaalityössä vaatii nykyisin monipuolista verkosto-osaamista, johon tarvitaan myös koulutuksellisia valmiuksia (Henttonen 2002, 389).

Tutkimukseen osallistuneista henkilöistä 21 prosenttia oli liittynyt Suomen Vapaakirkkoon viimeisen viiden vuoden kuluessa. Pidän tätä vahvistavana tekijänä sille, että vastaajista 60 prosenttia koki sunnuntaijumalanpalvelukset diakonisesti hoitavina. Diakoninen ilmapiiri vetää puoleensa. Tähän yhteyteen on myös luontevaa liittää valmius sielunhoidon tarpeessa olevien kohtaamiseen seurakunnan toiminnan puitteissa. Mikäli näihin edellä mainittuihin tekijöihin yhdistää vielä vastaajien kokemuksen siitä, että diakonia on seurakunnassa organisoitava sekä koulutuksen janon, niin diakoniatoinnin määrätietoiselle kehittämiselle voidaan ajatella olevan kohtuullisen hyvät lähtökohdat miinusmerkkisistä tekijöistä huolimatta.

Kymmenkunta vuotta sitten Kotonen (1997, 101) totesi, että Vapaakirkossa näyttäisi olevan valmiutta diakonian saattamisessa pois onohduksen yöstä. Pari

vuotta myöhemmin Vapaakirkon teologisen opiston seminaarityössä otettiin kantaa samaan asiaan todeten perustellusti, että koko Vapaakirkkoa koskevan diakoniatyön kehittämisohjelman luominen olisi todella ajankohtaista (Ihaksinen 1999, 56).

Parhailtaan Vapaakirkossa eletään diakoniatyön suhteen rakennemuutoksen aikaa. Vapaakirkko on matkalla tehostetumpaan diakoniaan, jossa seurakuntien diakonista toimintaa voidaan tukea ja kehittää keskitetysti. Mahdollista on, että tulevaisuudessa diakonia saadaan aiempaa näkyvämmäksi, tuntuvammaksi ja tietoisemmaksi osaksi Vapaakirkon toimintaa. Vapaakirkollinen liike syntyi 1870-luvulla diakonisena liikkeenä ja sen alkuvuosikymmenet olivat diakonian suhteen aktiivista aikaa. Toivottavaa on, että Vapaakirkko löytää diakoniset juurensa ja alkaa aktivoida jäseniään 2000-luvun diakonisiin haasteisiin.

Johtopäätöksiä noin puolitoistavuotta tutkimuksen julkistamisen jälkeen

Maaliskuussa 2007 valmistuneelle opinnäytetyölle annoin nimeksi Uudistusten kynnyksellä, koska tutkimustuloksista oli selkeästi nähtävissä Vapaakirkon valmius siirtyä organisoidumpaan diakoniatointaan. Tuolloin oli jo tehty päätös valtakunnallisen diakoniasihteerin viran perustamisesta, ja myös diakoniatyön kattojärjestön perustamisesta keskusteltiin. Nyt noin puolitoistavuotta tutkimuksen valmistumisen jälkeen on havaittavissa, että Vapaakirkko on aloittanut diakoniatyöhön liittyvät uudistukset.

Vapaakirkon työntekijäkoulutuksessa diakoniatyön koulutuksen määrää on lisätty nykyisiin tutkintoihin, ja valmisteilla on uusi opintojen suuntautumisvaihtoehto, jossa voi suorittaa diakoniapainotteisen pastoritutkinnon. Seurakuntien työntekijöille järjestetään syksystä 2008 alkaen diakoniatyöhön liittyvää täydennyskoulutusta, ja myös muille seurakuntien vastuuhenkilöille järjestetään diakoniatyön opetusta lyhytkursseina. Alueellisia diakoniatyön koulutustapahtumia on jokaisessa maakunnassa kerran vuodessa. Erityyppisten diakoniatyömallien kehittäminen ja mallintaminen on alkanut viidessä pilottiseurakunnassa. Lisäksi neljässä seurakunnassa on meneillään päiväkeskuksen perustaminen päihdeongelmallisille ja syrjäytymisuhan alaisille henkilöille. Uutena kehittämishaasteena vapaakirkollisen diakoniatyön katto-organisaatio ViaDia ry. valmistelee seniorikotien perustamista eri puolille maata. Huhtikuussa 2007 työnsä aloittanutta Suomen Vapaakirkon diakoniasihteerin Tuula Huurresaloa ovat työllistäneet konsultointitehtävät seurakunnissa sekä diakoniaan liittyvä tiedottaminen. Hänen johdollaan diakoniatyöhön on luotu selkeitä valtakunnallisia rakenteita sekä perustettu diakoniatyön kattojärjestö ViaDia ry.,

johon kuuluu tällä hetkellä 56 seurakuntaa sekä kahdeksan yhdistystä.

Suomen Vapaakirkon diakoniatyössä tapahtunut kehitys osoittaa, että tutkimuksen esiin nostamat ongelmakohdat ja kysymykset ovat olleet todellisia. Tutkimus osoitti myös olemassa olevan muutosvalmiuden ja aikataulullisesti se ajoittui juuri oikeaan ajankohtaan ollakseen omalta osaltaan uudistusten vauhdittajana.

LÄHTEET

- Eronen Maarit (toim.) 2005. Miten Suomen Vapaakirkko on järjestäytynyt? Teoksessa Yhdessä. Vapaakirkko tänään. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö, 103.
- Henttonen Kai 1997. Voiko sen tehdä toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat. Lahti: Lahden kaupungin painatuskeskus, 38–40, 129.
- Holopainen Martti, Tenhunen Lauri, Vuorinen Pertti 2004. Tutkimusaineiston analysointi ja SPSS. Järvenpää: Yrityssanoma Oy.
- Ihaksinen Matti 1999. Oikea paasto. Näkymiä diakoniatyön kehittämiseen Suomen Vapaakirkossa 2000-luvun vaihteessa ja raportti Euroopan unionin ruokatukiprojektista osana kehittämistä. Seminaarityö. Suomen Vapaakirkon teologinen opisto.
- Kotonen Ari 1997. Pidä huolta. Diakonia Suomen vapaaseurakunnissa 1990-luvun lopulla. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos.
- Ryökäs Esko 2006. Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu A Tutkimuksia 14. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 14–15.
- Salmensaari, Sulo, Santeri 1957. Suomen Vapaakirkko. Piirteitä sen synnystä ja kehityksestä. Tampere: Päivä Osakeyhtiö.
- Thitz Päivi 2006. Diakonian yhteisölliset merkitykset. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipsykologian ja sosiologian laitos. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu B Raportteja 32. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 82.
- Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010. Juhani Veikkola (toim.), 43.
- Veikkola Juhani 2002. Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä, Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 107, 115–118.

Onko ihminen altruistinen vai itsekäs olento?

Anne Birgitta Pessi

Diakoniankin keskeinen ydinkysymys kuuluu; kykeneekö ihminen epäitsekäseen auttamiseen? Tämä sangen fundamentaali – ehkä yksi keskeisimmistä – ihmistieteiden kysymys on pyörinyt päässäni viime vuodet. Altruismi-kirjallisuudessa paino on viime vuosina, eri aloilla, siirtynyt kohti positiivisempaa uskoa siihen, että ihminen – eläimenä ja olentona – pystyy myös pyyteettömään auttamiseen. Erittäin mainion puheenvuoron tähän ovat hiljan tarjonneet filosofi-uskontotieteilijä -parivaljakko Andrew M. Flescher ja Daniel L. Worthen kirjassaan “Altruistic Species. Scientific, philosophical, and religious perspectives of human benevolence”.

Tämä yksi parhaita viimeaikaisia kansainvälisiä altruismi-kirjoja on monitieteinen teos; kirjoittajat rakentavat niin filosofian ja teologian kuin biologian ja psykologiankin tutkimuksille. Johtopäätös on selvä: toisten huomiointi ja oman edun ajaminen eivät ole toistensa vastakohtia. Altruismi on fundamentaalia inhimillistä toimintaa, joka ruokkii sekä antajaa että saajaa. Luonto ja kasvatus, geenit ja muu ympäristövaikutus (eli nature versus nurture) täydentävät toisiaan altruismien selityksinä ja tukijoina. Altruismia ei tule nähdä annettuna, eikä mahdottomuutena: se on ihmislajeille jokahetkinen mahdollisuus, enemmän opittu taito kuin lahjakkuuden laji.

Teoksessaan Flescher ja Worthen (2007, 80-87, 135-136, 148) pureutuvat lukuisiin egoistisen ihmiskuvan – eli egoistisen tai psykologisen hedonismin – puolustuspuheenvuorojen argumentteihin eri tieteenaloilla. He huomioivat muiden muassa seuraavat vasta-argumentit tutuille argumenteille altruismia vastaan:

- Mielihyvää ei ole koskaan toiminnan lopullinen päämäärä sinänsä; *jokin* tuottaa ihmiselle mielihyvää. Se, että auttaminen tuottaa mielihyvää, ei suinkaan todista, etteikö vilpittömästi halua auttaa ole olemassa. Se, että altruismi tuottaa mielihyvää, kertoo nimenomaan todellisista altruistisista motiiveista, joihin mm. evoluutio on meidän varustanut. Altruismi oli, ja on, evoluution mielessä suotuisaa: sympatiilla, altruismilla, rakkaudella on suotuisia vaikutuksia luonnonvalinnan kannalta (esim. ryhmien parempi yhteistyö).
- Väite siitä, että altruismi on illuusio, koska se tuottaa mielihyvää, on sama kuin väitettäisiin, että nälkä on illuusio, koska syöminen tuottaa mielihyvää – absurdia siis.
- Todellisen altruismien vastaväitteenä on käytetty myös sitä, että ihmiset auttavat välttääkseen syyllisyyttä. Myös tämä todistaa evoluution sekä kulttuurisen valin-

nan ja tuen varustamasta aidosta valmiudestamme ja suuntautuneisuudestamme altruismiin. Auttamatta jättäminen tuottaisi pahaa oloa.

- Myös vastavuoroisuuden normit puhuvat aidon altruistisen valmiuden puolesta. Miksi kysyisimme ”vaihdammeko palveluksia ilman todellista välittämistä ja avuliaisuutta, vain vastapalveluksen toivossa?”, emmekä kysyisi ”kehitimmekö lajina kyvyn välittämiseen ja avuliaisuuteen nimenomaan siksi, että kyky on psykologinen heuristinen ´väline´, joka tukee vastavuoroisuutta?”

Ihmisen luontoon katsotaan siis tänä päivänä kuuluvan aikojen kuluessa valikoituneet – sekä biologisen että kulttuurisen evoluution myötä – sosiaaliset toimintamallit, mukaan lukien toisten tukemista ja reiluuutta korostavat arvot ja normit.

Kirjassaan Flescher & Worthen (2007, 238) kehittävät myös oman altruismin määritelmänsä: ”Altruismi on toimintaa toisen tai toisten ihmisten puolesta, jossa toiminnassa toisten hyvinvointi on perimmäinen tavoite. Altruismi aiheuttaa yleensä, muttei aina, kustannuksia tekijälleen ja hyötyä vastaanottajalleen. Se on usein toimintaa, jossa toimija tavoitteellisesti pyrkii autettavan hyvään”. Ytimeksi määritelmässä muodostuu siis toisen hyvinvointi pohjimmaisena – ei esimerkiksi välineellisenä – tavoitteena. Muutoin määritelmä on hyvinkin väljä, monelle tutkijalle liiankin väljä. Määritelmä on kuitenkin hyvin lähellä myös tuoreimpien suomalaisten altruismi-tutkimusten (esim. Pessi, A.B. & Saari, J. 2008: ”Hyvä tahto. Suomalaisen auttamisen asenteet ja rakenteet”) määritelmää; aito toisen hyvinvoinnin huomiointi on juuri toisen hyvinvoinnin asettamista tavoitteeksi, ei välinearvoksi.

Kirjoittajat antavat vankkaa toivoa: ihmislaji de facto on altruistinen laji – tai ainakin se voi olla sitä. Geenit, kulttuuri, normit ja kasvatus kaikki tukevat tätä mahdollisuutta. Ja toden totta on tässä mahdollisuudessa myös diakonian teoilla ja opeilla sanansa sanottavana – tai ainakin voi olla.

Auttajan arkityön todellisuus

Leena Nissinen

Auttamisen rajoilla – Myötätuntouupumisen synty ja ehkäisy. Edita 2007. 271 sivua.

Auttamisen rajoilla -kirja kokoaa yhteen erilaisia näkökulmia auttamistyön kuormittavuuteen avaten samalla myötätuntouupumuksen monisyyistä käsitettä. Kirjan lähtökohtana on, että työskentely ammattiauttajana inhimillisen kärsimyksen parissa on aina riski myötätuntouupumiselle. Työ kuormittaa tekijäänsä eikä uupuminen ole merkki huonosta ammattitaidosta. On normaalia ja inhimillistä reagoida asioihin, jotka aiheuttavat kärsimystä.

Uupumisen syitä ja syntytapoja kuvataan kirjassa laajasti. Työn luonne, sen kirjoitetut ja kirjoittamattomat vaatimukset, yhteiskunnalliset tekijät, työn resurssit suhteessa vaatimuksiin, työyhteisö ja sen ilmapiiri, auttajan henkilökohtainen elämäntilanne, ominaisuudet sekä suhde työhön vaikuttavat kaikki omalta osaltaan myötätuntouupumuksen syntyyn. Samat tekijät ovat olennaisia myös silloin, kun uupumusta halutaan ehkäistä ja halutaan tukea työyhteisöjä ja yksilöitä selviämään. Uupuminen kuvataan prosessina ja samalla sanoitetaan asioita, jotka joskus ovat näkymättömiä ja vaiettuja.

Kirjan ajankohtainen huomio on, ettei organisaatioiden ja työn tuloksen arviointi numeroina ja euroina välttämättä ota huomioon, ettei henkilöresursseja voi loputtomasti supistaa sen vaikuttamatta palvelun laatuun. Toisaalta korostetaan auttajan kokemuksen tutkimista ja auttajien inhimillistä kohtelua arvona itsessään – osana palveluorganisaatioiden kehittämistä. Kirja sisältää työyhteisöille ja työn tekijöille käytännöllisiä apuvälineitä tilanearvioiden tekemiseen.

Kun uupumus perinteisesti pahimmillaan on nähty yksilön luonteen heikkoutena ja ammattitaidottomuutena, näkökulma on tässä kirjassa ennen kaikkea yhteisöllinen. Auttaja ei ole erillinen saari vailla yhteyttä mantereeseen vaan kaikessa olemisessaan ja toiminnassaan suhteessa toisiin. Tärkeä huomio on, ettei työ ainoastaan uuvuta vaan myös tuottaa tyydytystä ja iloa tekijälleen. Työn raskaita puolia on mahdollista oppia käsittelemään, ja työssä on mahdollista voida hyvin.

Asta Turtiainen
asta.turtiainen@dtl.fi

Toisten pankin on meidän pankki

Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.)

Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008. 262 sivua.

Toisten pankki -teoksen toimittajakunta on onnistunut kokoamaan kattavan ja kiinnostavan kuvauksen siitä, mistä ruokapankkitoiminnassa oikeastaan on kyse. Kirja kuvaa oivallisesti toiminnan poliittista ja käytännöllistä historiaa sekä nykykäytäntöjä. Myös kirkon rooli ruoka-avun jakajana on hienosti sijoitettu laajaan kontekstiin, joka auttaa hahmottamaan kokonaisuuksia. ”Toisten pankki” kiinnostaa varmasti. Lukijan intressi ruokapankkitoimintaan voi olla globaali, paikallinen, poliittinen tai käytännöllinen. Kirja käsittelee aihepiiriä kiitettävän monipuolisesti. Tarkka lukija löytää myös kiinnostavia vastauksia auttamistoiminnan perusteisiin ja jopa siihen, miten kirjan nimi on syntynyt. Voisin kuvitella, että kirjaa kannattaa suositella luettavaksi ainakin ruokapankkitoiminnassa mukana oleville, mutta yhtälailla sisällöllistä antia tarjoillaan päätöksentekoprosesseissa (sen eri tasoilla) vaikuttaville henkilöille. Lisäksi teos kannattaisi liittää opintomateriaaliksi eri koulutusohjelmiin sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Lukiessani ”Toisten pankkia” huomasin kirjan synnyttävän kiusallisia ajatuksia sosiaaliturvapolitiikan neoliberalistisista suuntauksista. Miten meidän uusasiallisten nykyaikalaisten pitäisi kehittää osaamistamme, jotta syrjäyttävät prosessit eivät häiritse arkea? Minimitoimeentulon ostovoima (toimeentulotuki, työmarkkinatuki) on selvästi pienentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana. Samalla suomalaisten tuloerot ovat kasvaneet jyrkästi. Näiden tosiasioiden rydyttämänä keskiluokka on valmis vaatimaan ruokapankkien ja varsinkin ruokajonojen häivyttämistä katukuvasta. Mielestäni asiassa tulee toimia avoimesti. Jos olemme valmiita tuottamaan päätöksentekoprosesseilla köyhyyttä ja osattomuutta hyvinvoinnista, miksi se ei saisi näkyä ruokapankkeina ja ruokajoina?

Suomessa kirkko diakoniatyönsä kautta on ollut ruokapankkitoiminnassa mukana alusta asti eli vuodesta 1995. Muualla, esimerkiksi Saksassa ja USA:ssa, toiminta on vanhempaa. Koko ajan mukana on ollut kaksi johtavaa periaatetta: toisaalta reagoidaan nopeasti ihmisten nälkään jakamalla ruokaa, ja toisaalta ruokapankit ovat voimakkaita keskustelun herättäjiä sosiaaliturvapolitiikassa ja sosiaalietiikassa. Tunteita kuohuttavan vastakkainasettelun herättäminen ei ole

vaikeaa. Hädän ääripäässä toimiminen kuuluu erottamattomasti diakonian perusteisiin, mutta voidaanko hyväntekeväisyydeksi hyveellistämällä jakaa ylijäämää (kuitenkin ”parasta ennen” -päivämäärää unohtamatta) ihmisarvoa loukkaamatta? Köyhän vatsalla marssiva markkinapolitiikka ei ole vaivatta sopusoinnussa sen kanssa, mitä poliittinen retoriikka hyvinvointivaltioksi väittää.

Olisiko mahdollista, että köyhyys on ainakin osittain poliittinen tuote tai valinta, joka samalla on mahdollistanut joidenkin tai itse asiassa useimpien vaurastumisen. Verokertymiin perustuvaa tulontasausjärjestelmää ja tulonjakopolitiikkaa on viilattu kannustavampaan suuntaan yhteiskuntarauha-näkökulmasta piittaamatta. Rahattomuuteen tai köyhyyteen voidaan vaikuttaa rakenteellisessa merkityksessä vain poliittisilla toimenpiteillä. Seuraako tästä se, että myös erilaisten ruokapankkien työn luonne tulee poliittisemmaksi? Köyhyyden järjestelmällisestä tuottamisesta voidaan ainakin väittää, että se liittyy jollakin tavalla ideologiseen kontekstiin: siis ideologinen köyhyys tuottaa aineellista köyhyyttä. Tässä asetelmassa ruokapankkien politisoituvalla toiminnalla näyttäisi olevan se kuuluisa ”tilaus”. Parhaimmillaan ”toisten pankit” voivat kokemukseensa perustuvalla uskottavuudella osoittaa epäoikeudenmukaisuuden seurauksia. Mikäli uskotaan väitteeseen, että köyhyys radikalisoi, päädytään helposti keskustelemaan köyhyyden ja yhteiskuntarauhan välisestä suhteesta.

Ehkä mielenkiintoisin muutos ruokapankkien toimintaympäristössä, verrattaessa nykypäivää 1990-luvun lama-aikaan, on siinä, että viime vuosituhannella näytettiin pyrittävän jonkinlaiseen ”poliittiseen hallintaan” lamaongelmien ratkaisuyrityksissä. Nyt olemme siirtyneet selvästi kohti kontrollia, jossa köyhyyden ja huono-osaisuuden liikkumatila on pienentynyt. Toisten pankkeja tullaan tarvitsemaan pitkään.

Jukka-Pekka Fabrin
jukka-pekka.fabrin@martinus.fi

Onko Jean Calvin tärkeä?

Edward Dommen & James D. Bratt (ed.)

John Calvin Rediscovered. The Impact of His Social and Economic Thought.
Westminster John Knox Press 2007. 161 sivua.

Luterilaisessa Suomessa ovat teologit ja tutkijat suhtautuneet reformoidun teologian isään Jean Calviniin kuin halpaan makkaraan, joka on Lutheriin verrattuna vähemmän mielenkiintoinen ja toisen polven reformaattorina lähinnä hyvän asian pilaaja. Siksi ei olekaan yllätys, että Calvin ja hänen nykyinen merkityksensä tunnetaan Suomessa aika huonosti. Vuonna 2009 juhlietaan Calvinin syntymän 500-vuotisjuhlaa, joten teema on kuitenkin ajankohtainen. Tämän lisäksi Calvin on mielenkiintoinen, koska nykyinen sosiaalis-karitatiivinen diakonian virka on lähinnä Calvinin ansiota (asia, jota kirjan tekijät eivät tosin vielä tienneet).

John Calvin Rediscovered tarjoaa yksitoista artikkelia, jotka tarkastelevat Calvinin näkemyksiä ja vaikutusta sosiaalsiin kysymyksiin, kirkkokuriin, omaisuuteen ja kapitalismin syntyyn sekä Calvinin ajankohtaista merkitystä. Kirjoittajat ovat reformoidun teologian tutkimuksen kärkikaartia, tekstit napakan lyhyitä ja hyvin kirjoitettuja.

Ylitse muiden kokoelmasta nousee Calvinin vahva panos Geneven kaupungin sosiaalisten kysymysten ratkaisussa. Köyhiä, sairaita tai pakolaisia tuli auttaa, mutta autettavilta vaadittiin myös kristillistä elämäntapaa. Uskon sosiaalinen ulottuvuus ei jäänyt Genevessä millään muotoa piiloon. Kelpo kirja.

Kari Latvus
kari.latvus@diak.fi

Kristillisen auttamisen historia perinteisen tulkinnan mukaan

Gottfried Hammann

Die Geschichte der christlichen Diakonie. Praktizierte Nächstenliebe von der Antike bis zur Reformationszeit. Vandenhoeck & Ruprecht 2003. 334 sivua.

Hammannin teesi on selkeä: diakonia ja diakonian virka ovat keskeinen osa kristillistä uskoa. Tutkimus on ilmestynyt alun perin 1994 ranskaksi. Kirjoittaja on sveitsiläinen kirkkohistorian professori.

Hammannin teos on ammattitaidolla tehty teos, joka pyrkii huolellisesti esittelemään kristillisen lähimmäisenrakkauden ilmentymistä historian eri vaiheissa. Argumentaation tueksi esitetään kunkin aikakauden historiallisia dokumentteja ja uusinta alaan liittyvää tutkimusta. Tämä antaa lukijalle myös mahdollisuuden tulosten arviointiin ja jatkoselvitykseen.

Kirjan alkupuolella esitellään suppeasti varhaiskirkon keskeiset päälinjat ja annetaan hyvin tilaa myös keski-ajan kysymyksille, jotka helposti jäävät diakonian historiassa unholaan. Painopisteestä ei kuitenkaan jää epäilystä, sillä yli puolet sivumäärästä keskittyy reformaation kuvaukseen. Oman lukunsa saavat Luther, Zwingli, Bucer ja Calvin. Reformaation analyysi onkin kirjan ehdoton helmi. Huolella dokumentoitu teksti avaa näkemään sen, kuinka reformaattorit kuvasivat omia linjauksiaan kristittyjen sosiaalisesta vastuusta ja erityisestä karitatiivisesta diakonian virasta. Lutherilla diakonian virka jäi selkeästi vain parin yksittäisen sivulauseen, joilla ei ollut merkittävää vaikutusta, varaan. Bucer puolestaan jo ajoi tarmokkaasti diakonian virkaa, mutta Strasbourgin päättäjät hylkäsivät ajatuksen. Sosiaalis-karitatiivisen diakonian viran lopullinen läpimurto tapahtui vasta Jean Calvinin Genevessä. Calvin oli jo vuonna 1536 luonut uuden diakonin viran konseptin, jossa yhdistyivät seurakunnan jumalanpalvelukseen liittyvät tehtävät ja sosiaalis-karitatiivinen vastuu. Sinänsä yllättävää on se, ettei Calvinin kaikkia teemoja kuitenkaan täysin toteutettu Genevessä. Esimerkiksi Calvinin puoltamat asiat naisten pääsystä diakonian virkoihin ja vahva liturginen puoli jäivät odottamaan aikaansa.

Hammannin teos on kirjoitettu alun perin ennen John N. Collinsin nostattamaa keskustelua diakonia-terminologian uudelleenarvioinnista. Kirjoittajan lähteiden tulkintaa ohjaa vahvasti perinteinen tulkintamalli, jossa oletetaan varhaiskirkossa olleen vahva sosiaalis-karitatiivinen diakonian virka. Tämän varassa kaikki maininnat kreikankielisistä *diakonos*-nimikkeistä tulkitaan kohtuuttoman yksipuolisesti. Hammann tulee näin vähätelleeksi liturgista puolta ja kohtuuttomasti ylikorosta-

neeksi karitatiivisuutta sielläkin, missä siihen ei ole lähteissä mitään viitteitä.

Saksaa lukeville Hammannin teos on yksipuolisuuksistaan huolimatta perustava teos diakonian historiasta, jota ei voi ohittaa. Englantia lukevien iloksi Jeannine E. Olsonin teos *Deacons and Deaconesses Through the Centuries* (2005) on saman alan toinen tärkeä perusteos. Tämän hetken tutkimustilanteelle on kuvaavaa, että kumpikin kirjoittaja korostaa yhtäältä reformaation ja Calvinin keskeistä asemaa karitatiivisen diakonian viran synnyssä ja kuitenkin toisaalta seuraa perinteistä tulkintaa karitatiivisen diakonian viran apostolisesta taustasta, vaikka UT:n ja varhaiskirkon lähdemateriaali ei tue tätä käsitystä. Perinteen voima on käsittämättömän suuri myös tutkimuksessa.

Kari Latvus
kari.latvus@diak.fi

Painavaa luettavaa diakoniasta

Johannes Nissen

Diakoni ja menneskesyn. Aros Forlag 2008. 302 sivua.

Kaikista pohjoismaista ja luterilaisistakin valtioista Tanska edustaa kirkon järjestyksessä eräänlaista valtiokirkon ääripäätä. Siksi on hyvin mielenkiintoista, että Johannes Nissen, Århusin yliopiston teologian lehtori, on julkaissut laajahkon ja monipuolisen diakonian itseymmärrystä valottavan kirjan.

Heti kättelyssä on todettava, että teos kuuluu painavan sarjan julkaisuihin (302 s.). Se on kirjoitettu huolella ja pyrkien kattavuuteen ja huolelliseen asioiden esittämiseen. Siksi sitä ei voikaan esitellä lukijoille muuta kuin suppeasti, laaja esittely pakottaisi kannanottoihin teoksen monipuolisen sisällön kanssa ja se olisi käytettävissä olevan tilan vuoksi mahdotonta.

Teos on siis luonteeltaan perusteos. Se ei tarkastele diakoniaa eksegetiikan tai kirkkohistorian näkökulmista. Tarkastelun painotus on enemmän opillisessa lähestymistavassa, mutta lopuksi pohditaan myös käytännöllisiä kysymyksiä. Tavoitteena on diakonisen käytännön teologinen reflektio, siis toiminnan opillisten perustelujen pohdinta.

Kirja edustaa tietoisien jälki-collinslaista ajattelua. Kirjan ensimmäisessä varsinaisessa luvussa pohditaan diakonian käsitettä. Kirjoittaja esittelee eri tapoja kuvata käsitettä, ja siirtyy siitä Uuden testamentin käsitteen pohdintaan. Tätä hän tarkastelee sekä suppeamman että laajemman tulkinnan näkökulmista. Jälkimmäisellä hän tarkoittaa juuri Collinsin luomaa ajatusta diakonista Jumalan lähettiläänä.

Kirjoittaja ei tyydy pelkkään Collinsin esittelyyn vaan nostaa esiin myös siitä käytyä keskustelua, päätyen omaan näkemykseensä. Nissenin mukaan Collins on sidoksissa omaan kirkolliseen virkaan liittyvään ajattelutapaansa. Diakonia tulisikin kirjoittajan mukaan ymmärtää *sekä* suppeamman *että* laajemman määritelmän mukaan. Diakonia suuntautuu sekä seurakuntaan että siitä poispäin. Jotain tanskalaista tässä ehkä on.

Tätä perusajatustaan Nissen soveltaa diakonian opillisiin perusteihin (luku 2), diakonian spiritualiteettiin (luku 3), diakonian asemaan seurakunnassa (4) ja yhteiskunnassa (5). Hän miettii diakonian asettamia pätevyysvaatimuksia (6) ja sen suhdetta valtaan (7). Näiden kautta hän päätyy pohtimaan ihmiskäsitystä (8) ja lopuksi miettii diakonian ajankohtaisia haasteita (9).

Nissen on kirjassaan paneutunut laajasti pohjoismaiseen ja myös kansainväliseen keskusteluun diakoniasta. Hän tuntee esimerkiksi suomalaista kirkollista keskustelua. Tämän kirjan kautta lukija pystyy nopeasti muodostamaan kuvan laajasta alueesta, ja siksi se toimii käteväenä apuneuvona asioihin syventymisessä. Nissenin omaan teesiin ja siitä seuraaviin johtopäätöksiin on sen jälkeen haastavaa tarttua.

Esko Ryökäs
ryokas@joyx.joensuu.fi

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijäpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää kirjoituksen alkuun mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvitetävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen.

Käsikirjoitukseen on liitettävä noin sadan sanan mittainen englanninkielinen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analyyssissä enintään 8000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittaja Kari Latvukselle.

Kaikki halutut erityiskorostukset, kuten kursiivi tai lihavoitu teksti, tulee ilmaista myös paperiversiossa, joka liitetään mukaan korjattuun ja toimituksen hyväksymään viimeiseen versioon. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuviot kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel –muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future. London: SPCK.

Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkeminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) Yksi virka – monta tehtävää. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki, 83–97.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö. Yhteiskuntapolitiikka 66, 545-551.